

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

SEYİT AHMET ARVASÎ’NİN MİLLET VE
MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAMDİ ÖZDEN

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ CENGİZ ÇUHADAR

KASTAMONU-2018

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEYİT AHMET ARVASÎ’NİN MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK
ANLAYIŞI

Hamdi ÖZDEN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Cengiz ÇUHADAR

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Mehmet AKGÜL

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Hakan COŞAR

KASTAMONU-2018

TEZ ONAYI

Hamdi ÖZDEN tarafından hazırlanan "Seyit Ahmet ARVASÎ'nin Millet ve Milliyetçilik Anlayışı" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve oy birliği ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğrt. Üyesi Cengiz ÇUHADAR
Kastamonu Üniversitesi

Jüri Üyesi Prof. Dr. Mehmet AKGÜL
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Hakan COŞAR
Kastamonu Üniversitesi

02/07/2018

Enstitü Müdürü Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

Hamdi ÖZDEN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

S. AHMET ARVASÎ'NİN MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

Hamdi ÖZDEN

Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Cengiz ÇUHADAR

Milletler, inkar edilmeleri mümkün olmayan tarihi, objektif ve sosyolojik bir gerçek olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Milliyetçilik ise; milletlerin, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik olarak bağımsızlık şuuru içinde kendi milletini mutlu kılma ve varlığını devam ettirme isteğidir. Milli devletler ve milliyetçilik düşüncesine sahip köklü milletler, tek kutuplu, ekonomik, siyasi ve kültürel olarak bütünleşmeci bir proje olan küreselleşmenin karşısındaki en büyük engeldir. Bilimsel olmaktan uzak ideolojik yaklaşımlar, milli devletlerin ve milliyetçiliklerin ortadan kalkacağını iddia etmektedirler. Milliyetçilik sosyal bir olgu, fitri bir duygu olarak varlığını her dönemde devam ettiren bir ruh, yaşanan hayata yön veren bir kuvvet, inkarı mümkün olamayan bir gerçektir. Bu çalışmamız, çeşitli alanlarda eserler vermiş, eğitimci, sosyolog, fikir ve dava adamı S. Ahmet Arvasî'nin millet ve milliyetçilik hakkındaki görüşlerinin araştırılmasından oluşmaktadır. Hayatı, eserleri, kişiliği hakkında bilgiler verildikten sonra, millet, milliyetçilik ve Türk milliyetçiliği anlayışı üzerinde durulmuştur. Arvasî, yaşadığı toplumun, İslam ve insanlık âleminin yaşadığı sıkıntıları, emperyalizmin oynadığı oyunları çok iyi teşhis etmiş, çözüm önerileri sunarak gelecek nesillere yol göstermiştir. Ortaya koyduğumuz bu çalışma, Türk düşünce hayatında müstesna bir yeri olan Ahmet Arvasî'yi ve fikirlerini tanıtmakla birlikte, Türk milletinin, İslam ve insanlık âleminin içinde bulunduğu birçok dini, sosyal ve fikri probleme çözüm önerileri getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Millet, Milliyetçilik, Seyit Ahmet Arvasî

2018, 102 sayfa

ABSTRACT**Master Thesis****S. AHMET ARVASÎ'S NATIONAL AND NATIONALISM CONCEPT****Hamdi ÖZDEN****Kastamonu University Institute for Social Science****Department of Philosophy and Religious Studies****Supervisor: Doctor Lecturer Cengiz ÇUHADAR**

Nations are continuing their existence as historical, objective and sociological facts that can not be denied. Nationalism, on the other hand, nations' social, cultural, economic and political independence is the desire to keep their nation happy and to continue their existence within the consciousness. The rooted nations with national states and nationalism are the biggest obstacles to globalization, a uni-polar, economic, political and cultural integration Project. Ideological approaches that are far from being scientific suggest that the national states and nationalisms will eventually abandon. Nationalism is a social phenomenon, a soul that keeps its existence as a hereditary feeling in every period, a force that gives life to life, a reality that can not be denied. This work consists of researching the opinions of S. Ahmet Arvasi about nationality and nationalism, who gave works in various fields, educator, sociologist, idea and litigator. After giving information about life, works, personality, the understanding of nation, nationalism and Turkish nationalism is focused on. Arvasî, the troubles of the society he lived in, Islam and the humanity, has been very well-recognized for the games imperialism played and has led to future generations by offering solution proposals.

This study brings together Ahmet Arvasî, who has an exceptional place in Turkish thought life, and his ideas, and suggests a solution to many religious, social and intellectual problems that the Turkish nation has in the world of Islam and humanity.

Key Words: Nation, Nationalizm, Seyit Ahmet Arvasî**2018, 102 pages**

ÖNSÖZ

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı tek din, tek dil, tek kültür anlayışı bütün insanlığa büyük bir buhran yaşatmaktadır. Milli devletler zayıflatılmaya hatta parçalanmaya çalışılmaktadır. Dinin ve ilmin bir sömürü aracı olarak kullanılması, ahlak ve hukukun kuvvetliler tarafından keyfi olarak belirlenmesi, insanoğlunu bir çıkmaza sürüklemektedir.

Bu yeni dünya düzenine karşı durabilecek en önemli gücün Milliyetçilik düşüncesi olduğu savunulmaktadır. Çünkü milliyetçilik düşüncesi bazılarının iddia ettiği gibi Fransız ihtilalinden sonra ortaya çıkan siyasi bir doktrin olmanın çok ötesinde milletlerin tarihi ile başlayan kadim, fitri bir düşüncedir. Bu mesele ile uğraşmış olan birçok düşünür milliyetçilik kavramına belki bir taraftan bakarak diğer yönlerini ihmal etmiş görünmektedir. Bazılarının iddia ettiği gibi milliyetçilik düşüncesi ve önemi siyasi menfaatlere göre değişir mi?, yoksa insani değerler açısından değerlendirmek daha mı doğrudur?. Milliyetçiliğin esası dilde mi?, dinde mi?, yoksa toprakta, iktisadi menfaatte, yahut kültürde, iradede, ruhta veya ahlakta mı?.

Bu sorulara cevaplar ararken Türk fikir adamları arasında kendine has apayrı bir milliyetçilik tarzının ve düşüncesinin mevcut olduğunu görmekteyiz. Kültürel milliyetçilik diye isimlendirdiğimiz bu fikir, geleneksel ve İslami renkleri içeren anlayışı ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Arvasî, milliyetçiliği; etnik ve mezhep ayrışmasına sebep olabilecek kısır tartışmaların ötesinde birleştirici, bütünleştirici bir güç olarak değerlendirmiş, siyasi bir doktrin olmanın ötesinde bir düşünme ve dünyayı yorumlama biçimi olarak ele almıştır. Sosyal meselelere getirdiği gerçekçi yaklaşımlar, ırk kavramını ele alışı ve ictimai ırk olarak adlandırdığı antropolojik bakış açısı, milliyetçilik ve Türk milliyetçiliği düşüncesi ve özellikle ortaya koyduğu bu fikirlerin evrensel bir din olan İslam'ın getirdiği ilahi prensiplerle çelişmediğini hatta milli değerlerin güçlenmesine imkan sağladığını ve desteklediğini vurgulaması O'nu önemli ve değerli kılmaktadır. Bu çalışma ile Kültürel milliyetçiliğin en önemli temsilcilerinden olan S. Ahmet Arvasî'nin milliyetçilik anlayışının araştırılmasının önemli olduğu, gerek dünyada, gerek ülkemizde ortaya çıkan sosyal problemlere çözüm yolları ortaya koyacağı düşünülmektedir.

Araştırma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş ve birinci bölümde araştırmanın konusu ve amacı, araştırmanın problemi, araştırmanın önemi, araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları, araştırmanın literatürü ve temel kavramlar hakkında bilgiler verilmektedir.

İkinci bölümde S. Ahmet Arvasî'nin hayatı, eserleri ve şahsiyeti hakkında bilgiler verilmektedir. Üçüncü bölümde, Ahmet Arvasî'de millet ve milliyetçilik düşüncesine yer verilmiştir. Ayrıca ırk ve ırkçılık kavramları, İslam'da ırkçılık ve milliyetçilik, Arvasî'de Türk milliyetçiliği düşüncesi ile eğitim, kültür, sanat ve ekonomide milliyetçilik ele alınmıştır. Arvasî'nin eserlerinin incelenmesi ile ortaya çıkan, O'nun millet ve milliyetçilik hakkındaki görüşlerinden ortaya çıkan bulgular doğrultusunda çözüm önerileri ve ileri araştırmalar için öneriler yer almaktadır.

Araştırmamız boyunca öneri ve katkılarıyla çalışmamıza yön veren başta danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Cengiz ÇUHADAR olmak üzere, yetişmemizde büyük emekleri olan anneme ve hocalarıma özellikle teşekkür ederim. Ayrıca araştırmamız boyunca gösterdikleri anlayış için aileme ve çalışmamda katkısı bulunan arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Hamdi ÖZDEN

Kastamonu, Mayıs 2018

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	i
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	1
2. Araştırmanın Problemi.....	2
3. Araştırmanın Önemi.....	3
4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	4
5. Yöntem.....	4
I. BÖLÜM.....	6
SEYİT AHMET ARVASI'NIN HAYATI, ESERLERİ VE ŞAHSİYETİ.....	6
1.1. Hayatı.....	6
1.2. Eserleri.....	8
1.3. Şahsiyeti.....	15

II. BÖLÜM.....	18
S. AHMET ARVASÎ’NİN MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI.....	18
2.1. Genel Olarak Millet Kavramı	18
2.2. Arvasî’de Millet Anlayışı	28
2.3. Genel Olarak Milliyetçilik Kavramı	32
2.4. Arvasîye göre Milliyetçilik.....	37
2.5. Arvasî’de Milliyetçilik ve İçtimai Irk Düşüncesi	42
2.6. Arvasî’de Milliyetçilik ve İslamiyet	46
2.7. Arvasî’de Milliyetçilik ve Eğitim	56
2.8. Arvasî’de Milliyetçilik ve Ekonomi	62
2.9. Arvasî’de Milliyetçilik ve Sanat	66
III. BÖLÜM	71
ARVASÎ’DE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ DÜŞÜNCESİ	71
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	88

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.e.	: Aynı eser
Bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Dergisi
Fak.	: Fakülte
İlah.	: İlahiyat
İst.	: İstanbul
Ank.	: Ankara
M.E.B	: Milli Eğitim Bakanlığı.
s.	: Sayı
S.	: Seyit
T.D.V	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ünv.	: Üniversitesi
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

“Seyit Ahmet Arvasî’nin Millet ve Milliyetçilik Anlayışı” başlıklı araştırmamızın konusu millet ve milliyetçilik hakkında S. Ahmet Arvasî’nin görüş ve düşüncelerinin değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu çalışmamızın amacı; eğitim, din, psikoloji, sosyoloji, felsefe, edebiyat, ekonomi, politika, kültür ve medeniyet gibi çeşitli sahalarda eserler yazmış, fikirler ortaya koymuş, çağımızın önemli mütefekkirlerinden olan S. Ahmet Arvasî’nin milliyetçilik kavramı çerçevesinde özellikle Türk Milliyetçiliği düşüncesini ortaya koymaktır.

Bu araştırmada, küreselleşmenin yıkıcı etkileri karşısında ülkemizin ve İslam âleminin karşı karşıya kaldığı problemler dikkate alındığında, S. Ahmet Arvasî gibi mütefekkirlerin öngörülerıyla inşa ettikleri fikirlerin günümüze aktarılmasıyla ve makul bir eleştiri süzgecinden geçirilmesiyle daha sağlam bir toplum yapısının oluşturulmasına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı tek din, tek dil, tek kültür anlayışı bütün insanlığa büyük bir buhran yaşatmaktadır. Milli devletler zayıflatılmaya hatta parçalanmaya çalışılmaktadır. Dinin ve ilmin bir sömürü aracı olarak kullanılması, ahlak ve hukukun kuvvetliler tarafından keyfi olarak belirlenmesi, insanoğlunu bir çıkmaza sürüklemektedir. Bazı düşünürler bu yeni dünya düzenine karşı durabilecek en önemli gücün milliyetçilik düşüncesi olduğunu ifade etmektedirler. Çünkü milliyetçilik düşüncesi bazılarının iddia ettiği gibi Fransız ihtilalinden sonra ortaya çıkan siyasi bir doktrin olmanın çok ötesinde, milletlerin tarihi ile başlayan kadim, fitri bir düşüncedir. Ancak milliyetçi hareketlere bakıldığında zaman çok farklı türlerde milliyetçi ideolojinin de var olduğunu görülmektedir. Bir ülkeden diğerine ayrı ve farklı türde milliyetçilik anlayışları mevcuttur. Örneğin Avrupa’da Fransa

için rasyonel milliyetçilik, İngiltere için liberal milliyetçilik, Almanya için romantik milliyetçilik tarihsel süreç içinde ortaya çıkmıştır. Bu mesele ile uğraşmış olan birçok düşünür milliyetçilik kavramına belki bir taraftan bakarak diğer yönlerini ihmal etmiş görünmektedir. Bazıları, milliyetçilik düşüncesi ve önemi siyasi menfaatlere göre değişir mi? Yoksa insani değerler açısından değerlendirmek daha mı doğrudur? Milliyetçiliğin esası dilde mi?, dinde mi? yoksa toprakta, iktisadi menfaatte, yahut kültürde, iradede, ruhta veya ahlakta mı? gibi bazı iddialarda bulunmaktadır. Çalışmamızda bu sorulara Arvasî'nin fikirleri çerçevesinde cevaplar aramaya çalışılmaktadır.

Kültürel milliyetçiliğin en önemli temsilcilerinden olan S. Ahmet Arvasî'nin millet ve milliyetçilik anlayışının ortaya konulmasının önemli olduğu, gerek dünyada, gerek ülkemizde ortaya çıkan sosyal problemlere çözüm yolları ortaya koyacağı düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Problemi

Çalışmamızda bize belirleyici olacak varsayımlarımız şunlardır:

- 1- Milliyetçilik düşüncesi Fransız ihtilali ile ortaya çıkan siyasi bir düşünce değil, milletlerin oluşmasını sağlayan kuvvetli, fitri bir duygu ve meşru bir haktır.
- 2- S. Ahmet Arvasî'nin milliyetçilik anlayışı diğer milletleri ötekileştirmeyen, ırkçılık düşüncesinden uzak bir bakış açısıdır.
- 3- Milliyetçiliğin temelinde, mensubiyet duygusundan kaynaklanan, inkar edilmesi imkansız olan psikolojik bir altyapı mevcuttur.
- 4- Arvasî, İslam milletleri içerisinde, yaptığı büyük hizmetler sebebiyle Türk Milletine özel bir önem vermektedir. Milliyetçilik düşüncesi de bu tarihi, kültürel ve devamlılıktan beslenmektedir.

5- Türk çocuklarının birbirleri ile evlenmesini teşvik ederek, kan ve soy birliği bilincinin güçlendirilmesi, Türk aile yapısını kozmopolitlikten kurtarabilir.

6- Fert, zümre, tabaka ve sınıfları birbirine bağlayan milli şuurdur. Milli şuurun uyanıklığı, milletlerin ve devletlerin gücünü arttırırken, bu şuurun zayıflığı aynı oranda millet ve devletleri zayıflatmaktadır.

7- İslamiyet, milletleri yok etmek, kavimleri ve ırkları karıştırarak kozmopolit bir dünya kurmak istemez. İslam'ı kabul eden ırklar, kavimler ve milletler zayıflamazlar, yok olmazlar, aksine güçlenip dirilirler.

8- Bir insan hem Müslüman, hem Türk, aynı zamanda da medeni olabilir.

9- Kültür emperyalizminin tehlikelerinden korunmak için eğitimden, ekonomiye her alanda içselleştirilmiş milliyetçilik anlayışı şarttır.

10- Kültür emperyalizminin ve yeni dünya düzeninin gayesi, milli devletleri yok etmek, özellikle Türk Milleti'ni dini ve milli değerlerden uzaklaştırılarak; birlik beraberlik ve kardeşlik ortamını bozmaktır.

11- S. Ahmet Arvasî'nin fikirlerinin siyaset üstü değerlendirilerek tanıtılması ve Türk Milletine doğru olarak anlatılması gerekmektedir. Çünkü Arvasî, gerçek bir mütefekkidir. Sadece Türk Milleti'nin değil, İslam ve insanlık âleminin bütün problemlerini dert edinmiş, çözüm önerileri sunmuştur.

3. Araştırmanın Önemi

Milliyetçilik; milletlerin tarihi kadar eski, fitri ve güçlü bir duygudur. Bu yüzden doğru bir şekilde anlaşılması ve yorumlanması gerekmektedir. Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de milliyetçiliğin, doğru bir şekilde anlaşılma ve tanımlanma yerine farklı şekillerde yorumlanmakta olduğu görülmektedir. Arvasî bu farklı yorumları,

çarpıtma olarak değerlendirmekte ve kasıtlı olarak yapıldığını savunmaktadır. Arvasî, milliyetçiliği meşru bir hak olarak görmektedir. O'na göre milliyetçilik düşüncesinden yoksun nesillerle milletlerin devamını sağlamak mümkün değildir. Bunun için de dinini, dilini, kültürünü bilen, milli değerlerine yabancılaşmamış, kimlik bunalımı yaşamayan genç nesilleri yetiştirmenin önemi üzerinde durmaktadır.

Arvasî'nin fikirleri günümüze kadar birçok yönüyle incelenmiştir. Din anlayışı, kültür emperyalizmi ve misyonerlik hakkındaki görüşleri, devlet ve eğitim anlayışı, insanın tekamülü fikri, sanat anlayışı birçok akademisyen tarafından çalışılmış olmasına rağmen, millet ve milliyetçilik anlayışı, araştırmalara henüz konu edilmemiştir. Bu hassasiyetlerden hareket eden araştırmamız, Arvasî'nin millet ve milliyetçilik düşüncesine bakış açısını ortaya çıkarmak açısından önem arz etmektedir.

4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu araştırma, kaynak tarama ve veri toplama ile, S. Ahmet Arvasî'nin eserlerine yansıyan düşüncelerinde, “millet, milliyetçilik genel kavramı içerisinde özel olarak Arvasî'nin millet, milliyetçilik anlayışı, Türk Milliyetçiliği düşüncesi, ırkçılık, İslam'da milliyetçilik, eğitim, kültür ve ekonomide milliyetçilik” hakkındaki görüşlerinin araştırılmasıyla sınırlıdır.

5. Yöntem

S. Ahmet Arvasî'nin millet ve milliyetçilik düşüncesini incelediğimiz bu araştırmada tarihi araştırma ile dokümantasyon metodu kullanılmıştır. Araştırmada kaynak tarama metodu ile değerlendirmeler yapılmıştır. Arvasî'nin eserlerine ve O'nun hakkında yazılan kaynaklara ulaşarak araştırmanın konusu ve sınırları içinde kalan

hususlar işlenmiş, tez konusu ile ilgili farklı eserlerde çalışılan tezlerin anlam bütünlüğüne ve gaye boyutuna bağlı kalınarak yeni bir analiz ve sentez yapılmıştır.

I. BÖLÜM

SEYİT AHMET ARVASÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE ŞAHSİYETİ

1.1. Hayatı

Merhum S. Ahmet Arvasî, aydın kişiliğinin yanı sıra oldukça önemli bir fikir ve dava adamıdır. Türk milliyetçiliği idealinin abide şahsiyeti olarak gönüllerde yaşayan ebedi bir makam elde etmiştir. Bu sebeple onun hayatını, kültür çevresini, mücadelesini, eserlerini ve fikirlerini tanımaya geçmeden önce bütün Türk Milleti'nin yararına olacak elzem bir ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir.

Ağrı'nın Doğubeyazıt ilçesinde 15 Şubat 1932 Pazartesi günü doğan S. Ahmet Arvasî, ailesinin kökeni itibarıyla Van'ın Bahçesaray ilçesine bağlı Arvas köyündendir. Bulundukları yörede bu köyün adına izafeten Arvasîler olarak tanınmışlardır. Arvas isminin dağ adından geldiği ve arapça olduğu düşünülmektedir¹. Köylerinin adını aynı zamanda soyadı olarak kullanmaya, soyadı kanunundan sonra başlamışlardır. Annesi ev hanımı Cevahir Hanım, babası ise Van Gümrük Müdürlüğü'nden emekli Abdulhakim Efendi'dir.

S. Abdulhakim Arvasî ile, S. Ahmet Arvasî'nin babası arasında isim benzerliği bulunduğundan dolayı kendisine Abdulhakim Arvasî ile akrabalık derecesi sık sık sorulmuştur. 18 Nisan 1980 tarihinde, Balıkesir'in Havran ilçesindeki dostu Mehmet İlhan'a yazdığı mektupta, Arvasî bu konuyu şöyle açıklamıştır. “Şu anda Ankara'nın Bağlum nahiyesinde yatan Seyyid Abdülhakim Arvasî Hazretleri ile aynı ailedeniz. Kendileri aynı zamanda babamın da isim babalarıdır. Bu zat 1915 yılında Doğu Anadolu'yu Ruslar işgal edince Rus ve Ermeni zulmünden çevresindekileri kurtarmak için Irak ve Suriye yoluyla İstanbul'a gitmek için yola çıkar. Suriye'de bulunduğu sırada orada bulunan Suriyeliler “imparatorluk çökmek üzere, Türkiye artık iflah olmaz, en iyisi burada kalın, size her türlü imkanı verimiz” teklifine

¹ Onur Hüdavendigâr, *Asrın Yesevisi S. Ahmet Arvasî*, Edille Yay. İst. 2003, s.41.

karşılık; “Türkiye’ye gideceğim. Yeryüzünde iki Türk var ise biri mutlaka benim. Ben Türküm ama jön Türk değilim”² cevabını veren büyük mutasavvıftır.

Arvasî kendisini, ailem “Arvasî” adı ile bilinir. 650 yıldan beri Anadolu’da yaşar. Orhan Gazi ile tanışan ve Anadolu’ya ilk gelen ceddini Hacı Kasım-ı Bağdadi adında bir zattır. O’nun oğullarından biri Van Gölü’nün güneyinde (Arvas Köyü’nde) yerleşmiştir. Biz O’ndan türemiş ve çoğalmışız. Çok geniş ve köklü bir aileyiz. Şanlı Peygambere “ümme” olmak nimetlerin en büyüğü iken, bir de “evlat” olmakla şerefelenmişiz”.³ sözleriyle tanıtmaktadır.

Arvasî, altı çocuklu bir ailenin ikinci çocuğudur. İlkokula Van’da başlamış, Doğubeyazıt’ta bitirmiştir. Arvasî, ortaokul öğrenimini Erzurum’da tamamlamıştır. Arvasî, lise eğitimine, Erzurum Erkek Öğretmen Okulunda başlamış, Erciş Öğretmen Okulu’nda tamamlamıştır. Arvasî, öğretmen okulu yıllarında evlenmiştir. Okulunu bitirdikten sonra ilköğretim öğretmeni olarak 1952 yılında Konya’nın Doğanbeyli ilçesine atanmıştır. Arvasî, daha sonra Ağrı’nın Molla Şemdin köyüne tayin edilmiştir. Üç yıllık ilköğretim öğretmeni yaptıktan sonra, askere gitmiş ve askerliğini yedek subay olarak tamamlamıştır. Arvasî, askerlik dönüşü Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji bölümüne kayıt yaptırmıştır. Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji bölümünden 1958 yılında mezun olan Arvasî, sırasıyla, Van Alparslan İlköğretim Okulu, Savaştepe İlköğretim Okulu, Balıkesir Necati Bey Eğitim Enstitüsü, Bursa Eğitim Enstitüsü ve İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsünde Pedagoji öğretmenliği yapmıştır.⁴ 1978 yılında öğretmen olmasına rağmen sürgün edilmiştir. Kırşehir ve İstanbul Ümraniye’de öğretmenlik yaptıktan sonra 1979 yılında emekli olmak zorunda kalmıştır.⁵ Arvasî 1979 yılında Milliyetçi Hareket Partisi Büyük Kongresinde Genel İdare Kuruluna üye olarak seçilerek siyasi hayatına başlamış, 12 Eylül darbesinden sonra tutuklanmış, beraat ettikten sonra Ülkücü kadro, Doğu Edebiyat (Yeni Birlik) Dergileri, ile haftalık yayınlanan Nizam-ı Âlem ve Türkiye

² Arvasî, **Doğu Anadolu Gerçeği**, Bilgeoğuz Yay. İst. 2009, s.59.

³ Şuayip Özdemir, **S. Ahmet Arvasî**, Arı Sanat Yay, İst. 2006, s.18, Onur, **Asrın Yesevîsi S. Ahmet Arvasî**, s.69.

⁴ Arvasî, **Doğu Anadolu Gerçeği**, s.6.

⁵ Özdemir, **S. Ahmet Arvasî**, s.22.

Gazetesi'nde çok sayıda makalesi yayınlanmış,⁶ 31 Aralık 1988 tarihinde daktilosunun başında yazısını yazarken Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

1.2. Eserleri

Çağımızın önemli ilim, ahlak ve fazilet insanlarından biri olan Ahmet Arvasî'nin kaleme aldığı eserleri şunlardır:

1. *Sır- Şiirlerim*

Bir eğitimci olan Arvasî'nin aynı zamanda şairlik yönü de bulunmaktadır. “Sır” ve “Şiirlerim” adlı iki şiir kitabı bulunan Arvasî'nin ilk şiir kitabı olan “Sır”, 48 sayfadan ibaret olup, 29 şiirle 5 beyit içermektedir 1955 yılında Burhan matbaası tarafından basılmıştır. “Sır” kitabının derli toplu şekli olan “Şiirlerim”, 1989 yılında Berekat yayınevi tarafından neşredilmiştir. Eserde 47 şiir yer almaktadır. On altı yaşında şiire başlayan Arvasî'nin şiirlerinde Necip Fazıl'ın etkisini görmek mümkündür. 1948-1985 yılları arasında yazdığı şiirleri ihtiva eden “Şiirlerim” adlı kitabı, şiirlerin yazılış tarihine göre düzenlenmiştir.⁷

2. *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*

Arvasî'nin 1965 yılında kaleme aldığı, 18 sayfadan müteşekkil bir kitapçıktır. Eserde Türk milliyetçiliğinin ilkeleri 44 madde halinde ortaya konulmaktadır. Arvasî, bu kitabında Türk milliyetçiliği nedir?, ne değildir?, sosyal ve siyasi problemlerimize getireceği çareler nelerdir? Türk milliyetçisinin Türk Milleti'ne sunacağı ideal

⁶ Onur, Asrın Yesevisi S. Ahmet Arvasî, s.78.

⁷ Mustafa Kuvancı, S. Ahmet Arvasî, Hayatı-Tefekkürü-Eserleri, Burak Yay. İst.1992, s.150.

program ne olmalıdır? sorularına cevap aramış, “Türk milliyetçiliğinin ilkeleri”ni tespite çalışmıştır.⁸

3. *Kendini Arayan İnsan*

S. Ahmet Arvasî’nin tanınması ve geniş ilgi toplamasında son derece etkili olan bu eserde Arvasî, “insan bilgisi bilimi” kurulması gerektiğini savunarak önemli bir teklifte bulunmaktadır. Ancak bu bilimin insanı tam manasıyla kavrayabileceğini savunmaktadır. Arvasî, ayrıca bu eserde, gençliğin problemlerine ve yaşadığı sıkıntılara değinerek, batılılaşma hastalığına yakalanmış olanların yapmak istedikleri tahribata çözümler ortaya koymuştur. Ayrıca eserde, gençlerin zihinlerini meşgul eden sorulara açık bir şekilde cevaplar vererek onlara yol göstermektedir. Maddenin, eşyanın kalıplarını aşarak hürriyete yol gösteren eserde, akıl, zeka, vahiy, hakikat, madde, hayat, ruh kavramları felsefi bir yaklaşımla işlenmektedir.⁹

4. *İnsan ve İnsan Ötesi*

İlk olarak 1970 yılında Yağmur yayınevi tarafından yayınlanmıştır. “Kendini Arayan İnsan” isimli kitabının devamı niteliğinde olan eserde Arvasî, insan için temel problem olarak gördüğü varlık meselesini, fizik ve metafiziği inkar etmeden insan ötesi kavramında birleştirmeye çalışmaktadır.¹⁰ Arvasî’nin kendi deyimiyle “yeni bir metafizik” denemesidir. İnsana ve insanın değerlerine psikolojik bir yaklaşımla, yeni bir bakış ve açıklama gayreti getirme gayesi taşımaktadır. Arvasî, eserini İslam’ın insana biçtiği ölçüler içinde yazdığını ve bu bakış açısıyla özellikle hareket ettiğini belirtmiştir.¹¹ İlk bölümde “insan” nedir? ve kimdir? sorularına cevap aranırken,

⁸ Arvasî, **İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri**, Doğan Güneş Yayınevi, İst. 1965, s.4.

⁹ Arvasî, **Kendini Arayan İnsan**, Bilgeoğuz Yay. İst.2014, s.150.

¹⁰ Arvasî, **İnsan ve İnsan Ötesi**, Bilgeoğuz Yay. İst.2009, s.14.

¹¹ Arvasî, **İnsan ve İnsan Ötesi**, s.5.

ikinci bölümde insan hayatının en önemli konularından biri olan ahlak ve ideal insanın cemiyet nizamı tartışılmıştır.

5. *Eğitim Sosyolojisi*

Arvasî'nin 1976 yılında İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü'nde okuttuğu “Eğitim Sosyolojisi” dersine yönelik olarak kaleme aldığı bir eserdir. Eser 9 bölümden oluşmaktadır. Sosyolojinin tanımı ve alanı, eğitim sosyolojisinin mahiyeti ve alanı, sosyal ilişkiler ve eğitim, sosyal politika ve eğitim, kültür-toplum ilişkilerinin mahiyeti ve eğitim, sosyal değişme ve eğitim, ekoloji ve eğitim, sosyal sorumluluk ve eğitim ve sosyal bir kurum olarak okul, kitapta yer alan bölümlerin ana başlıklarını oluşturmaktadır.

Arvasî, bu kitabında, toplum, sosyal gerçek, sosyal olaylar, eğitimin mahiyeti, eğitim sosyolojisinin amaçları, konuları ve metotları üzerinde durmuştur. Eğitimde fırsat eşitliğinin teoride kalmayıp, uygulama alanı bulmasının gereğini vurgulamıştır. Kültürün aktarılmasında okulun rolünü tartışmıştır. Sosyal hayata şekil veren etmenlerin neler olduğu, sosyal değişmede ve sosyal sorumluluğun kazanılmasında eğitimin nasıl bir etkiye sahip olduğu hususunu açıklığa kavuşturmuştur.¹²

6. *Türk-İslam Ülküsü*

Arvasî, 1977 yılında “Hergün Gazetesi”nde günlük olarak yazmaya başlamıştır. Bu yazıları daha sonra üç cilt olarak kitap haline getirilmiştir. Eser, 10 bölüm ve 559 makaleden oluşmaktadır. Türk İslam Ülküsü, “İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri” adlı eserin genişletilmiş şeklidir.¹³

¹² Arvasî, *Eğitim Sosyolojisi*, Burak Yay., İst. 1995, s.3.

¹³ Kuvancı, S. Ahmet Arvasî, *Hayatı-Tefekkürü-Eserleri*, s.157.

Arvasî, Türk İslam Ülküsü'nü, "Her şeyden önce Türk'ü tanımak, onu özellikleri içinde kavramak, daha sonra onu kurtarıcı ve kurucu hareketin hedefleri içinde teşkilatlandırmak" şeklinde tanımlamaktadır. Arvasî bu eserinde, Türk-İslam çizgisini yakalayarak, Müslüman Türk'ün olması gereken dünya görüşünü, yüce dinimiz İslamiyet'in aydınlığında ortaya koymaya çalışmıştır.¹⁴

Arvasî, Türk-İslam Ülküsü'nün birinci cildinde tefekkür ve inanç, insan ve cemiyet, kültür ve medeniyet üzerinde durmaktadır. İkinci ciltte ekonomik ve politik hayatın yorumlanmasına ağırlık vermektedir. Üçüncü ciltte ise, İslam'da eğitim sistemi, din psikolojisi ve İslamiyet konularını ele almaktadır. Türk İslam Ülküsü, Arvasî'nin zirve noktasıdır. Türk İslam Medeniyeti'ni anlama çabası olduğu kadar, batıya verilen cevaplar topluluğu niteliği de taşıyan eser, medeniyetimizde yapılan tahrifatlara değinmektedir. Günlük gazete yazılarından oluşmasına rağmen bir bütün olarak ele alındığında, Müslüman Türk milliyetçisinin birçok meseleye verdiği cevapları içermektedir.¹⁵

7. *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*

İlk defa 1982 yılında Türkmen Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz isimli bu çalışma, Türkiye'de İslami estetik konusunda yazılan ilk eserlerdendir. Eserde diyalektik ve estetik kavramları sorgulanmıştır. Kitap iki bölüm halindedir. Birinci bölüm İmam-ı Gazali'nin tekellümünden diyalektige uzanırken, ikinci bölümde ise estetik konusuna yer verilmiştir.¹⁶

¹⁴ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, Bilgeoğuz Yay. İst. 2013, s.26.

¹⁵ Kuvancı, **S. Ahmet Arvasî, Hayatı-Tefekkürü-Eserleri**, s.187.

¹⁶ A.g.e, s.182.

8. *İlm-i Hal*

Arvasî'nin İslam dünyasının kurtuluş ümidi olarak gördüğü gençliğe ithaf ettiği bir eserdir. İslami bir şuur içinde “hal” ile “ilim” kelimelerini bir araya getirerek yeni bir ilim dalı oluşturan ecdadın yolundan giderek eserini oluşturan, fakat kelimeyi bitişik değil terkip oluşturarak kullanan Arvasî, bu kitapta en hayati İslami bilgileri, doğumundan ölümüne kadar insan, bir Müslümanın 24 saati, bir Müslümanın bir haftası ve bir Müslümanın bir yılı başlıkları altında incelemiştir. Konular önem sırasından çok, insan gelişimindeki safhalarına göre işlenmiştir. İnsanı, bebeklik, ilk çocukluk, ergenlik ve mükelleflik, gençlik ve ihtiyarlık safhaları içinde ele almış ve her safhada İslami emir ve ölçüleri ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu kitabı yazarken, bütün içtimai, iktisadi, ahlaki ve harsi gelişmeleri, İslam'da aile başlığı altında incelemiştir. Ailenin fonksiyonlarını belirtirken, top yekün cemiyet hadiselerini, bunun içine sığdırmaya çalışmıştır.¹⁷

9. *Doğu Anadolu Gerçeği*

Arvasî, “Doğu Anadolu Gerçeği” adlı eserinde, Doğu Anadolu’yu tarihi, kültürel, sosyal, coğrafi, ekonomik, psikolojik, iç siyasi (idari) ve harici sebepler şeklinde sekiz ana başlık altında incelemiştir. Arvasî, bugün dahi Türkiye’nin gündeminden düşmeyen terör olaylarının sebeplerini sıralamış ve çözüm reçeteleri sunmuştur. Doğu Anadolu bölgemizde yetişmiş olması sebebiyle bölücülük faaliyetlerini ve oynadıkları oyunları tespit eden Arvasî, emperyalist güçlerin yıllardan beri uyguladığı “şark politikası” ile ilişkilendirdiği bölücü Kürtçülük hareketini inceledikten sonra bölge halkına ve bütün Türkiye Türklüğü’ne mesaj vermeye çalışmış, milli bütünlüğümüz bakımından Doğu ve Güney Doğu Anadolu’nun önemini ortaya koymuştur. Bu bütünlüğün korunmasından herkesin sorumlu olduğunu belirterek, “Türk Devleti, bu bütünlüğü, her gün biraz daha güçlendirmek için elinden gelen gayreti göstermekte, düşmanlarımızın tertip ve oyunlarını bozmak

¹⁷ Arvasî, *İlm-i Hal*, Burak Yay. İst. 1998, s.9.

için, mümkün olan her tedbiri almakta ve problemlerimizi şuurlu çözmeye çalışmaktadır” ifadeleriyle düşüncelerini belirtmektedir.¹⁸

10. Türkiye’de Şark Meselesi ve Alınacak Tedbirler

Arvasî, “Doğu Anadolu Gerçeği” adlı eserinde bölgenin problemlerinin boyutlarını göstermiş, bu eserinde de çözüm yollarını ortaya koymuştur. Özetle “devletimize ve milletimize düşen en önemli vazife; 1. Tarihi bütünleşmeyi, 2. Harsi bütünleşmeyi, 3. İctimai bütünleşmeyi, 4. Coğrafi bütünleşmeyi, 5. İktisadi bütünleşmeyi, 6. Ruhi bütünleşmeyi, 7. İdari bütünleşmeyi, 8. Siyasi bütünleşmeyi sağlamak”¹⁹ diyerek çözüm önerileri ortaya koymuştur.

11. Hasbihal

Arvasî’nin Türkiye Gazetesi’nde 16 Eylül 1985 ve 31 Aralık 1988 tarihleri arasında yayınlanan yazılarından meydana gelmiştir. 1990 yılında Burak yayınevi tarafından “Hasbihal” adıyla yayınlanmıştır. Tamamı 6 cilt ve 2328 sayfadan oluşan Hasbihal, adını Arvasî’nin sağlığında Türkiye Gazetesi’nde yazdığı sütundan almaktadır. Arvasî, bu yazılarındaki hedefini şöyle anlatmaktadır; “emperyalizme karşı çıkacağız, milletimiz ve beşeriyeti tehdit eden tehlikeleri bir bir gözden geçireceğiz. Yani, soydaşlarımızın ve dindaşlarımızın dertleri ve meseleleri yanında, mustarip beşeriyetin meselelerine de parmak basacağız. Yüce Allah dilerse, İslam’ın âlemşümül bir mesaj olduğunu, şu anda çıkmaza düşen insanoğluna anlatmaya çalışacağız.”²⁰

¹⁷ Arvasî, *Doğu Anadolu Gerçeği*, Bilgeoğuz Yay., İst. 2009, s.9.

¹⁸ Arvasî, *Türkiye’de Şark Meselesi ve Alınacak Tedbirler*, Bilgeoğuz Yay., İst. 2009, s.63.

²⁰ Arvasî, *Hasbihal*, s.13.

12. Mamak Günleri

Arvasî'nin 12 Eylül darbesi öncesi Türkiye'nin siyasi durumunu, darbe sonrası olayları, kendisinin gözaltına alınması ve gözaltında yaşadığı olayları anlattığı hatıralarından ve mektuplarından oluşan kitabıdır. Dönemin sosyal, siyasi olaylarına ışık tutması bakımından önemli bir eserdir.

Arvasî'nin eserlerindeki yazılarından derlenerek basılan, “Emperyalizmin Oyunları”, “Kadın-Erkek Üzerine”, “Milletlerin İtibarı”, “İlmi Tavrı ve Ötesi”, “Sahte Dindarlar ve Sahte Laikler”, “Devletin Dinî Olur mu?”, “Manevî Yönelişler”, “Medenileşme ve İslamiyet”, “Şüphe ve İman”, “Size Sesleniyorum (2 cilt)”, “Dünyadaki Kaynaşmalar ve Millî Eğitim”, “Fikir Sefaletine Örnekler” isimli kitapları bulunmaktadır.

Ayrıca Arvasî'nin büyük çoğunluğu eğitim üzerine olmak üzere 12 makalesi Milli Eğitim ve Kültür Dergisinde yayınlanmış toplam 16 makalesi bulunmaktadır.

S. Ahmet Arvasî'nin “Din anlayışı, kültür emperyalizmi ve misyonerlik hakkındaki görüşleri”²¹, “Devlet ve eğitim anlayışı”²², “İnsanın tekamülü fikri”²³, “Sanat anlayışı”²⁴, “Eğitimci kişiliği ve Din eğitimiyle ilgili görüşleri”²⁵ birçok akademik çalışmalara konu edilmiştir.

²¹ Yavuz Sezer, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, 2011

²² Serdar Polat, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, 2009

²³ Hüseyin Suphi Erdem, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:21, sayı.2, Elazığ 2011.

²⁴ Osman Mutluel, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, 1998

²⁵ Şuayip Özdemir, **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, sayı:7 İst.2000

1.3. Şahsiyeti

Aydınların, milletlerin hayatındaki yeri çok önemlidir. Tüm milletler, nüfusu ne kadar çok, kültürü ne kadar zengin, refah seviyesi ne kadar yüksek olursa olsun, ileri fikirli, kendine liderlik yapacak aydınlara ve aydınlardan oluşan kadrolara muhtaçtır. Yeterli sayıda ve kalitede aydına sahip olamayan milletlerin başarıya ulaşmaları mümkün değildir. Tarihine, milli kültürüne, medeniyetine ve mukaddeslerine sahip çıkacak şuurlu ve akıllı aydın kadrolar, sömürgeciliğin en büyük düşmanı olarak görülmektedir. Türk milliyetçiliğini sosyal bilim metodolojisiyle inceleyen, yeniden temellendiren bir fikir insanı, Türk-İslam davasının bahadır eri, Türk düşünce ve fikir hayatının öncü ve mümtaz bir siması, müstesna bir şahsiyeti Ahmet Arvasî de onlardan biridir.

O, Müslüman Türk sıfatını her türlü aidiyetin önünde tutan, davasıyla hem hal olmuş bir kanaat önderi olarak kabul edilmektedir. Ülkemizin bugün bile başını ağrıtan her türlü mesele hakkında yazılar yazmış, fikir beyan etmiştir. Mefkuresiz, sindirilmiş gençliğe ulvi hedefler gösteren bir ufuk adamı²⁶ olarak, fikirleri bugüne ışık tuttuğu gibi, yarınlara da yol gösterici olmaktadır.

İnancına hizmet düşüncesinden asla taviz vermeden yaşayan, dinine, milletine, vatanına candan bağlı, dürüst, ahlaklı, mütevazı bir insan, örnek bir dava adamı olarak anılmaktadır. Hayatını Allah ve Rasulüne karşı sorumluluk şuuru ile düzenleyen, hak batıl mücadelesine ömrünü adanmış, siyasetin dürüst yüzü olarak tanınmaktadır..

Arvasî, felsefe, diyalektik, tasavvuf, eğitim, estetik, fizik ve metafizik alanların psikolojik, sosyolojik, analitik çözümlemelerini yapmış, özgün, yerli düşünce üretmiş, tam anlamıyla bir münevver kabul edilmektedir. O'nu müstesna kılan Türk'ün ruh kökü açısından, medeniyetimizi, fikir hayatımızı, Türk ve İslam geleneğini bütün karakteristik yönleri, özü ile tespit, tahlil ve önemlisi de temsil eden bir şahsiyet olmasıdır.

²⁶ Onur Hüdavendigâr, *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvasî*, Uyanış Yay., İst. 2012, s.287.

O'nun kültür ve kimlik kargaşasına sürüklenmiş Türk gençliğine, medeniyet idraki ve mânevîyat şuurunu aşıladığı, ahlaki temellerini ve değerler manzumesini öğrettiği, kendini ve kültürünü tanımasına vesile olduğu²⁷ herkes tarafından kabul edilmektedir.

Kimilerine göre kök bilgiden gök bilgiye varan kuşatıcı ilmi ve irfanı açısından "Çağın Yesevisi"²⁸ olarak görülürken, kimilerince de " düşünce kahramanı" kabul edilmiştir. "Çeliğe su veren adam", "mektepe şahsiyet", "Bilge Kağan"²⁹ tabirleri de kendisi için kullanılmıştır.

Bir kültürün bir tefekkürün bir medeniyetin, ebet müddet olma iddiasındaki bir mefkurenin adamı, madde ile mananın, sevgi ile idealin, Türk ile Müslüman terkinin kurucusu, isim babası, davacısı, yorumcusu, yayıcısı olan bir kişilik olarak kabul edilmektedir.³⁰

O, mensubu olduğu toplumun içinde bulunduğu sıkıntıları fark edip dert edinen ve bu sıkıntıların çözümünde yüksek seviyede görev ifa eden, tarih ve kültürümüzde kesinti veya kopukluk kabul etmeden bütünü görmeye çalışan, istikrar ve değişimi birlikte kavrayan, terkipçi bir anlayışı ortaya koyan gerçek bir aydındır. Geçmişle geleceği bir bütün halinde gören medeniyet eksenli düşünce sisteminin en önemli temsilcilerinden biridir. Hakikat arayışında bütünü gören ve bu metotla Türk milliyetçiliği için içerik üreten bir fikir adamıdır. Mensup olduğu kültür ve medeniyetin temel kelime, tabir ve kavramlarına sahip çıkmanın, onları anlamının gereği üzerinde duran, kavram kargaşasının oluşturduğu tehlikenin farkına vararak mânevî ve mukaddes değerlere sahip çıkılacağını düşünen³¹ ilim adamıdır.

Eserlerinde kendisini "ben İslam iman ve ahlakına göre yaşamayı en büyük saadet bilen, Türk Milletini iki cihanda aziz ve mesut görmek isteyen ve böylece İslam'ı gaye edinen Türk milliyetçiliği şuuruna sahibim. İnanıyorum ki; hem Türk, hem Müslüman olmak, hem de muasır dünyaya öncülük etmek mümkündür" diyerek

²⁷ Onur Hüdavendigar, *Aydınlığın Gözüyle S. Ahmet Arvasî*, Uyanış Yay., İst. 2012, s.90.

²⁸ A.g.e, s.91.

²⁹ A.g.e, s.287.

³⁰ A.g.e, s.91.

³¹ A.g.e, s.278.

tanıtan Arvasî, İslam ile Türklüğün birlik tezini hem kutsal bir dava olarak, fikren ortaya koyan, hem de örnek bir şahsiyet olarak yaşayan çağdaş Türk düşüncesinin öncü isimlerinden biridir.

II. BÖLÜM

SEYİT AHMET ARVASÎ'NİN MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

2.1. Genel Olarak Millet Kavramı

Milliyetçilik düşüncesini anlayabilmek için milliyet fikrinin temelini oluşturan millet kavramının doğru olarak tanımlanması büyük önem taşımaktadır.

Batı'da modern dönemde yeni bir siyasi, iktisadi ve sosyal örgütlenmeye geçişle birlikte ortaya çıkan “nation” ifadesi, Türkçe'de millet kelimesiyle karşılanmış, dini içeriğinde ifade ettiği anlamından soyutlanmak suretiyle, bu dini içeriğine ek olarak sosyolojik ve siyasi bir kavram haline dönüşmüştür. XIX. yüzyılda Batı dünyasında ortaya çıkan, devletlerin millet temelinde oluşması gerektiği düşüncesi, XX. yüzyılda Türkiye'de ve diğer ülkelerde de siyasi düşünceye hakim olmaya başlamıştır. Milletin tanımı ve ölçütü konusunda her dönemde farklı görüşler ve siyasi yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Milliyetin ölçütünün dil, din, coğrafya, tarih ve vatandaşlık gibi unsurların tamamının mı? yoksa bir veya birkaç ölçütün mü? birlikte olması gerektiği konusunda birçok tartışma yapılmıştır.

Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik sözlüklerde, “millet” kelimesinin dilimize Arapça'dan geçtiği belirtilmektedir. Bu kelime Arapça'da çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Arapça'da “mezhep” “secde” manalarında kullanıldığı gibi, bir dinin mensuplarının toplamını ifade etmek maksadıyla daha çok bugünkü anlamdaki “ümme” kelimesinin yerine kullanılmıştır. Aynı kelime “tutulan yol, esas” anlamlarına da gelmektedir.³²

Develioğlu'na göre dilimizde “Millet” kelimesine, “din, mezhep, bir dinde ve mezhepte bulunanların topu” manaları da verilmiştir; ama bu daha çok Osmanlı'da Müslüman olmayan cemaatler için kullanılan Arapça bir kelimedir. Bütün

³² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Doğu Matbaası, Ankara 1962, s.775.

Müslümanlar bir ümmet sayılmış ve “Ümmet-i Muhammed” adını almıştır. Etnik bakımdan olmamakla birlikte dini cemaatleri ifade etmek için de, Rum, Ermeni ve Yahudi milleti tabiri kullanılmıştır. Arapça olmasına rağmen, bugünkü anlamıyla milleti sosyolojik olarak ifade etmek için Araplar “Millet” kelimesi ile birlikte “Şa’b”³³ kelimesini kullanmaktadırlar. “Şa’bu’l-Arabi”- Arap milleti, “Şa’bu’t-Türki”; Türk milleti gibi.

İslam Ansiklopedisinde “İslami literatürde millet kelimesinin, “Allah’ın kulları için kitaplarında ve peygamberlerinin diliyle koyduğu esaslar” şeklinde yer alan tanımıyla din ve şeriatla eş anlamlı olduğu belirtilmekte, ancak bakış açısına bağlı olarak aralarında fark bulunduğu dikkat çekilmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de millet kelimesi biri Hz. İbrahim, İshak ve Ya’kub’a nisbet edilmek suretiyle, yedisi “millet-i İbrahim” şeklinde olmak üzere on beş yerde geçmektedir. Hadislerde millet kelimesi Kur’an’daki anlamları yanında “doğuştan getirilen özellikler, fitrat” manasında”³⁴ şeklinde geçmektedir.

Dinin toplum hayatındaki önemini ön plana alarak yapılan açıklamalarda ise “Gazzalî, insanın varlığını sürdürebilmesi için belirli, adil ve toplayıcı bir esasa dayanan, karşılıklı yardımlaşma ve himayeye, davranış ve ilişkilerinin iyi ve doğru olacağı bir toplum içinde yaşamaya muhtaç bulunduğunu, bu toplumu oluşturma keyfiyetine millet ve şeriat denildiğini, Şehrîstânî, insanların gerek hayatlarını sürdürmek gerekse ahirete hazırlanmak için birlikte yaşamaya ihtiyaç duyduklarını, bu sosyal yapının yardımlaşmayı ve birbirini himaye etmeyi sağlayacak biçimde oluşması gerektiğini ve birlikteliğin bu şekildeki teşekkülüne millet denildiğini belirtir.” Dolayısıyla millet bir toplumun etrafında birleştiği ve üzerinde yürüdüğü, sosyal varlığının kendisine dayandığı temel esaslar ve izlenen yoldur”³⁵ şeklinde ifadeler yer almaktadır.

Türk Dil Kurumu Lûgati’nde “millet” kelimesi, “ulus” kelimesiyle eş anlamlı olarak verilmiştir.³⁶ Türk tarihinde “budun” kelimesi de aynı anlamda

³³ Emrullah İşler, **Türkçe Arapça Sözlük**, Fecr Yay. Ankara 2015, s.806

³⁴ Recep Şentürk, DİA, C:30, s.64-66

³⁵ Recep Şentürk, DİA, C:30, s.65

³⁶ Türk Dil Kurumu. Türkçe sözlük. (Genişletilmiş baskı) Ankara 1969

kullanılmıştır. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki, hem “ulus” hem de “budun” kelimeleri günümüzde sosyolojik anlamda kullanılan “millet” kelimesini tam karşılamamakta, “millet” kelimesindeki mânevî, bütünleştirici duygu, bu kelimelerde bulunmamaktadır. Her iki kelime de daha çok boy birliklerini ifade etmektedir. Kavramları tanımlamada Türkçeleşmiş bir kelimeyi kullanmak daha isabetli olacaktır. “Budun”, “ulus” gibi kelimeler bin yıl önce bazı Türk boylarının bünyelerini ifade ediyorlardı. Bu kelimelerden birini “millet” yerine kullanırsak, bin yıldan beri kazandığımız değerleri, bütünleşmelerimizi ifade edememiş oluruz. “Millet” kelimesi bin yıldan beri dilimizde, edebiyatımızda, bugünkü manasını kazanmış, varlığımızı ifade edebilecek muhtevaya ve güce kavuşmuştur.

Neticede “millet” kelimesi dilimize bir başka mana kazanarak girmiş, bu manasıyla dilimizin öz malı durumuna gelmiştir. Kök itibariyle yabancı olan bu kelimeyle milli varlığımızı tanımlamak insana bir çelişki gibi gelebilir. Fakat, bütün Batılı milletler “millet”i ifade için kök itibariyle pek çoğuna yabancı olan “nation” kelimesini kullanmaktadırlar ve milliyetçiliklerini de bu anlam üzerine kurmuşlardır. Millet kelimesi bizde, Batı’daki “nasyon” kelimesinin yerine kullanılmış olmakla birlikte, bu kelimenin ifade ettiği anlamdan çok daha geniş bir anlama sahip bir kavram olduğu açıktır.

Arvasî’ye göre ise “halk” ve “millet” kelimeleri üzerinde de çetin tartışmalar ve ideolojik boğuşmalar sürdürülmektedir. Tarihimizde “halk” sözü, sade vatandaş manasındadır. Bizim kültür ve medeniyetimizde, Batı’da görüldüğü gibi, asiller ile halk çatışması söz konusu değildir. Bizim kültür ve medeniyetimizde “ulema ve halk” yahut “münevver ve halk” kavramları vardır ve üstelik bunlar birbirlerinin içinden çıkarlar ve birbirlerini tamamlarlar. Fakat, Batı kültür ve medeniyetinde “halk” sözü tamamen başka manada kullanılmıştır. Batılı “halk” sözünü, “asil olmayan” manasında kullanmaktadır. Batı tarihinde, asil tabaka kendilerini soy, sop ve imtiyazlar bakımından üstün görmüşlerdir. Halk sözü İslam kültür ve medeniyetinde hiç bir zaman, Batı’daki bu manası içinde kullanılmamıştır.³⁷

Aynı şekilde halk ve millet sözünü aynı manada kullanmak da mümkün değildir.

³⁷ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, s.151.

Mesela “Kıbrıs halkı, iki ayrı millet halinde yaşamaktadır” cümlesinden anlaşılmaktadır ki, aynı coğrafyada yaşayan insan unsurunu halk adı altında toplamak mümkündür. Ancak, bir millet olabilmek için, bu halkın ortak tarih, ortak kültür, ortak ülkü bağları ile birbirlerine bağlanmaları, hür iradeleri ile teşkilatlanmaları gerekmektedir.³⁸

Arvasî, modern sosyolojide “halk” kelimesinin milleti oluşturan “nüfusun tamamı” anlamında kullanıldığını belirtmektedir. Ancak O’na “göre halk, belli bir tarih şuurunda, ortak bir kültür ve ülküde birleşmişse ve kendi kendini yönetmek için teşkilatlanmışsa millet adını alır. Bu özelliklere sahip değil ise “yığın” olarak nitelendirmek gerekir”³⁹ şeklinde ifade etmiştir.

Ayni, “Millet” kelimesini “Kavim” kelimesi ile de ifade etmenin mümkün olmadığını, daha çok ırk kelimesiyle karıştırılan kavmin, bir grubun dilde birliğini ve hayat tarzındaki benzerliğini ifade ettiğini belirtmektedir.⁴⁰ Mehmet Niyazi’ye göre ise milletler, ya bir kavmin veya akraba kavimlerin kaynaşıp gelişmesiyle ortaya çıktıkları gibi, bir kavmin bölünmesiyle de oluşan milletler vardır. Bir kavmin gelişmesi veya akraba kavimlerin birleşip gelişmesiyle ortaya çıkan milletlere, soy birliklerinden dolayı tarihi veya kök milletler denmektedir. Türkler, Çinliler bu tip milletlere örnek teşkil ederler. Çeşitli kavimlerin kaynaşarak gelişmesiyle de karışık milletler ortaya çıkmış ve bu şekilde ifade edilmiştir. Örneğin Fransız milletini tarih içinde bütünleşerek Galyalıları, Franklar, Burgondlar, Vizigotlar ve Normanlar gibi değişik kavimler birleşerek ortaya çıkarmışlardır. İngilizleri ise Kelt, Anglosakson, Norman kavimleri; Almanları da Germen, Slav, Latin kavimleri oluşturmuşlardır. Buna karşılık İtalyanlar ve İspanyollar ise Latin kavminin bölünmesiyle, Cermenlerin bölünmesiyle de Almanların, Danimarkalıların, Hollandalıların farklı milletler haline gelmeleri gösterilebilir.⁴¹

Ancak şu gerçeği de belirtmek gerekir. Milletleri meydana getiren kişilerin

³⁸ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.152.

³⁹ A.g.e, s.157.

⁴⁰ Mehmed Ali Ayni, **Milliyetçilik**, Kurtuba Kitap, İst. 2011, s.50.

⁴¹ Mehmet Niyazi, **Millet ve Milliyetçilik**, Ötüken Yay., İst. 2011, s.24.

birbirleriyle olan duygusal yakınlıkları, kavimleri oluşturan kişilere göre daha yoğun olduğundan, soy birlikleri olan ve özelliklerini tam oluşturamamış kavimle millet arasında farklılıklar mevcuttur.

Ayni'nin belirttiğine göre çoğu zaman bilerek veya bilmeyerek ırk da kavim gibi "Millet" kavramıyla karıştırılmakta ya da genellikle Alman filoloji ve tarih uzmanlarının yaptığı gibi ırk kavramıyla açıklanmaktadır.⁴² İbn-i Haldun gibi insan ırkını sınıflandırmak için bazı Antropologlar, cilt rengini esas almışlar ve bu bakımdan insanları Beyaz Irk (Avrupalılar), Sarı Irk (Asyalılar), Siyah Irk (Zenciler), Kırmızı Irk (Amerika Yerlileri) şeklinde ayırma tabi tutmuşlardır. Bu ayırımın yeterli olmadığı açıktır. Antropologların yaptıkları incelemelerde insan renginde iklimin büyük rol oynadığı tespit edilmiştir. Afrika'nın zenci bölgelerine yerleşen Anglosakson ailelerden birçoklarının bazen bir kuşak sonra karardıkları⁴³ değişik kaynaklarda belirtilmektedir.

Arvasî'ye göre tarihi sebeplerin bir bileşkesi olan ırk her şeye rağmen vardır. Fakat yalnızca ten rengini, kafatasını, burnun basık veya sivri oluşunu, saç, göz rengini ele alarak yapılan ayırımlar yanlış sonuçlar doğurmaktadır. O, rengin yanı sıra kafa yapısı, saç, boy, yüz şekli, çeşitli uzuvlar, dil, mizaç, reaksiyonlar, adet ve diğer maddi ve mânevî ölçüleri birden ele alınıp insanlar değerlendirilirse şüphesiz ayırımın daha tutarlı olacağını düşünmektedir.⁴⁴

Kesin olarak söyleyebildiğimiz gerçek, tabiatta renk ve biçim itibariyle tamamen aynı iki yaratığın olmadığıdır. Ama her cinse ait yaratıklar birbirine benzerler. İnsanlar da böyledir. Dünyada birbirinin aynı iki insan olmamakla beraber her ırktan gelen insanların yüzleri birbirine benzer. Bundan da şu sonuç çıkarılabilir ki, tabiatta birlik içinde ayrılık, ayrılık içinde birlik vardır. Bir Alman'ı, bir Arap'ı, bir Türk'ü tanıtan şey bu ayrılık içindeki birliktir.

Acaba bu ırki özellikler, toplumlardaki değişmeler ve diğer toplumlarla kaynaşmalara rağmen ırsiyetin devamlılığı mümkün müdür? sorusuna. biyoloji

⁴² Ayni, **Milliyetçilik**, s. 84.

⁴³ İbn Haldun, **Mukaddime**, MEB Yay., İst. 1991, C.1, s.45.

⁴⁴ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.152.

bilginleri, her yeni hücrenin kendinden önceki hücrelerin ırsi özelliklerini taşıdığı cevabını vermektedirler. Bu ırsi özellikler, kişiye doğuştan bir takım yetenekler naklederler ki, bunlardan bazıları aynı ailenin ve bazen aynı ırkın bütün fertlerini kapsar hale gelir. Aynı ırkın fertlerinin benzer his ve fikir taşımalarının sebebi budur. İtalyanların heyecanlılığı, İngilizlerin soğukkanlılığı buradan ileri gelmektedir.

İbn-i Haldun gibi sosyologlar, bu ırsi realitenin yanı sıra sosyal, coğrafi ve tabii şartların da toplulukları etkilediğini iddia etmektedir. İklimin ve ekonomik şartların değişmesi, büyük göçler toplulukları etkilemektedir. Bu değişiklikler coğrafi şartların zorlamasıyla olabileceği gibi, yeni yaşayış ve geçim tarzı, hukuki sistemi ve onun getirdiği sosyal teşkilatlar da milletin üzerinde küçümsemez rol oynamaktadır. Hatta alınan gıdanın bile bir millette uzun vadede etkisini görmek mümkündür.⁴⁵

Niyazi de, İnsanın fiziki özellikleri esas alınarak yapılan bu ayırımların yanı sıra geçmişte büyük bir devletin içinde bulunmuş, töreleri, dilleri, ruhi temayülleri birbirine yaklaşmış milletlerin bütünü de bir ırk olarak nitelendirmektedir. Fakat O'na göre bu ırk antropolojik değil, etnolojik manada bir ırktır. Roma İmparatorluğunda yaşamış İspanyolların, Portekizlilerin, İtalyanların, Fransızların Latin veya Almanların, İsviçrelilerin, Norveçlilerin, Flamanların Cermen ırkından sayılmaları buna örnektir. Etnolojik bakımdan Cermen ırkı, günümüzde birbirleriyle anlaşamamaları dahi, dünyanın çeşitli yerlerinde gelişmiş Cermen dillerinin birini konuşan, ortak özellik ve temayüllere, ortak örf ve adetlere malik olan milletlerin hepsidir. Etnolojik anlamda Cermen ırkından olan bazı kişiler, hatta gruplar, antropolojik bakımdan o ırktan olmayabilir. Bu onların etnolojik bakımdan aynı ırka mensup olmalarına engel değildir.⁴⁶

İnsan, yalnızca fiziki görünüşünün mahsulü olmayıp, ruhi muhtevası da bulunan bir varlık olduğuna göre, ayırimlarda sadece dış görünüşleri ölçü olarak ele almakla tutarlı bir sonuca varmak mümkün değildir. Latin ırkından olan Fransızlar,

⁴⁵ İbn Haldun, **Mukaddime**, C.1, s.45

⁴⁶ Niyazi, **Millet ve Milliyetçilik**, s.26.

İspanyollar ve benzerleri ayrı unsur ve özelliklere kavuşarak millet oldukları gibi Cermen ve diğer ırklardan da pek çok milletin doğması “ırk” ve “millet” kavramlarının birbirinden farklı olduklarını bizlere anlatmaktadır.⁴⁷

Türk kültüründe ise “ırk” ve “millet” kavramlarının daha Orhun Abidelerinde ayrıldığını şu cümleler ortaya koymaktadır: “Yirmi yaşında iken Basml mukaddes ismini taşıyan millet benim ırkımdandır. Kervan göndermez diye üzerine asker sevk ettim.”⁴⁸

Heyd gibi “millet” kavramını sosyal gruplar, toplumun geçtiği aşamalar olarak tarihi ve milli kıymetler olarak değerlendirenler de az değildir. O, “ilkel ya da kabile toplumunun (aşiret) teşkil ettiği ilk merhaleyi, ırk yakınlığına dayanan kavim, müşterek dini esas alan ümmet, varlığını kültürde bulan millet takip etmektedir”⁴⁹ ifadesiyle milletin oluşumunu kültüre dayandırmaktadır.

Weber, milleti, duygu birliği içinde hareket eden ve kendini bağımsız bir devlet biçiminde ifade edebilen bir kitle olarak⁵⁰ tanımlarken, Lewis, ortak bir dil, ortak ata, ortak tarih ve kadere sahip, inanç sayesinde bir arada tutunan bir gurup insan⁵¹ olarak tanımlamaktadır.

Kaplan gibi bazı ilim adamları ise milleti çetin mücadeleler sonucu elde edilen bir ruh olarak kabul etmektedir. Milletleri yaşatan kaynağın o milletin oluşturduğu eserlerde ortaya çıkan milli ruh olduğunu düşünmektedirler. Mânevîliği esas alıp, bir millet demek, bir ruh demektir, bir millet ruhunu kaybettiği zaman milli istiklalini ve vatanını da kaybeder⁵² görüşünü ileriye sürmektedirler. Milletin hakiki temeli, dil ve ırktan önce birlikte yaşama iradesine dayanır. Kaplan’a göre bu ruhu geçmişe bağlılık ve geleceğe dair dilekler oluşturur. Gerek geçmişe bağlılığın, gerekse geleceğe dair dileklerin temelinde kültür bulunmaktadır. Dolayısıyla millet

⁴⁷ Niyazi, **Millet ve Milliyetçilik**, s.26.

⁴⁸ Muharrem Ergin, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yay. İst.2013, s.59.

⁴⁹ Uriel Heyd, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri**, İlim Kültür Sanat Yay., İst. 2010, s.72.

⁵⁰ Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, çev. Taha Parla, İletişim Yay. İst. 2006, s.260.

⁵¹ Faruk Bozgöz, “*Arap Milliyetçiliği*”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, İst. 2006, C:2, s.58-72

⁵² Mehmet Kaplan, **Nesillerin Ruhu**, Dergâh Yay. İst. 1997, s.34.

kültürün ürünüdür⁵³ görüşündedirler.

Ziya Gökalp gibi bazı sosyologlar ise, milleti izah ederken dil, ırk, gelenek gibi objektif unsurları ön plana çıkarırlar. “Dili dilime, dini dinime uyan bir millettir.” diyen Gökalp tarifini şöyle yapıyor: “Millet ne ırki, ne kavmi, ne coğrafi, ne siyasi ne de iradi bir zümre değildir. Millet, dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir topluluktur.”⁵⁴

Yusuf Akçura ise etnik akrabalık ve dil esasını öne alarak milleti şöyle tanımlamaktadır; “Millet, ırk ve dilin esasen birliğinden dolayı içtimai vicdanında birlik hasıl olmuş bir cemiyet-i beşeriyedir.”⁵⁵

Sadri Maksudi Arsal ise millet realitesini biraz daha farklı unsurlara bağlamaktadır. “Milleti temsil eden kişilerin bir devlet içinde yaşamış olması, nüfus, coğrafi alan, bağımsızlık, dil birliği, örf ve adet birliği, ortak dini inançlar, ulusal seciye ve çoğunluğun aynı ırktan olması gerektiğine”⁵⁶ işaret etmektedir.

Mustafa Kemal ise milleti daha çok müşterek iradede aramaktadır: “Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradesi müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen cemiyete millet namı verilir”⁵⁷ şeklinde tanımlamaktadır.

Orhan Türkdoğan ise gelişmiş bir cemiyet, ferdi hürriyetler kazanmış, sosyal devlet anlayışlarını güçlendirmiş, demokratik hak ve özgürlüklere kavuşmuş cemiyet olarak ele aldığı milleti şöyle tarif etmektedir: “Sosyolojik açıdan millet, dil ve kültür değerleri yanında ortak duygularda uyum sağlamaktır”.⁵⁸ Türkdoğan’a göre hakiki cemiyetler ancak milletlerdir. Milleti bir şuur halinde belirleyen de dil ve

⁵³ Ernest Renan, **Ulus Nedir**, çev. Gökçe Yavaş, Pınhan Yay., İst., 2016, s.15.

⁵⁴ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Kemer Yay., İst. 1996, s.22.

⁵⁵ Yusuf Akçura, *Türk Yılı 1928*, Ankara 1987, s.291.

⁵⁶ Sadri Maksudi Arsal, **Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları**, İst. 1975, s.68.

⁵⁷ Afet İnan, *M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988, s.24.

⁵⁸ Türkdoğan, **Niçin Milletleşme**, s.2.

duyguda birliktir. O,“milletleşme aynı zamanda kültürde benzeşme demektir, ancak ortak kültürü paylaşanların meydana getirdiği sosyal gerçek millettir”⁵⁹ şeklinde ifade etmektedir.

Bu görüşlerin dışında farklı tariflerde “millet”, kendisini meydana getiren unsurlardan biri veya birkaçı esas alınıp, bu esas etrafında toplanan mütecanis bir kitle diye de nitelendirilmektedir. Bu esas Fransa ve Çin’de kültür, Almanya’da ırk, Slav, Arap ve Romenler’de dil, Amerika Birleşik Devletleri ve İsviçre’de vatandaşlık, Avusturya ve İran’da mezhep kabul edilmiştir.⁶⁰

Hukuki manasıyla millet, belli bir devletin hudutları içinde yaşayan, resmi dili yasayla belirlenen, devletin toprak kaybıyla veya kazanmasıyla azalıp çoğalan vatandaş denen insanların toplamıdır. Fakat nasıl su, hava tabii birer realite ise, millet de sosyolojik bir realitedir. Siyasi olaylar, askeri zafer ve yenilgiler kaderini etkilese bile, varlığını tayin edemez. Çünkü sun’i değil, organikdir.

Sosyal bilimcilerin bazen objektif unsurlar olan dil, din, ırk, vatan kavramlarını, bazıları ise sübjektif unsurlar olan millet olma şuuru, bağlılık ve benzeri unsurları ön plana çıkarırlar. Bir çoğu da objektif ve sübjektif unsurları beraber değerlendirirler. Bu unsurların kuru kuruya bir anlam ifade etmeyeceğini, bir topluluğun millet olabilmesi için gönül birliğinin, ruh anlaşmasının ve bunun hukuki ifadesi olan birlikte yaşama istek ve iradesini arayanlar, bunlar için elverişli bir zeminin de gerekli olduğunu belirtenler az değildir.

Milletleri Meydana Getiren Etmenler

Milletin oluşmasında yukarıda sayılan unsurların aynı derecede rol oynamadığı, bazen bir unsurun, bazen de diğer bir unsurun daha etkili olduğu gerçeği daha isabetli görünmektedir. Dolayısıyla millet, birçok unsurun bir araya gelmesiyle oluşmuş ve belli özelliklere kavuşmuş, halktan, kavimden ve ırktan ayrı olan insan topluluğudur.

⁵⁹ Orhan Türkdoğan, *Niçin Milletleşme*, Alfa Yay. İst. 1999, s.109.

⁶⁰ Niyazi, *Millet ve Milliyetçilik*, s.32.

Aidiyet şuurunun da milletin oluşmasında önemli bir rolü vardır. Fakat aidiyet şuurunun oluşması için kişinin toplumla paylaşabileceği ortak özelliklerin bulunması ve bunun sonucunda, o kişiyle toplumu oluşturan diğer kişilerin birbirleriyle anlaşmasıyla başlamaktadır. Eğitim ve öğretimin yaygınlaşmasıyla dil unsuru öncelik kazanmaktadır. Dil yalnızca bir anlaşma aracı değil, aynı zamanda kişilerin duyma, düşünme, dış dünyayı anlama ve şekillendirme aracıdır. Her dilin kendine has düşünme ve duyma tarzı, düzeni vardır. Böylece ortak bir düşünce ve davranış kalıpları meydana gelir. Bir dile sahip olmak ve bir topluluk içinde yaşamak insan olmanın şartı olarak ortaya çıkmaktadır.

Her dil kendine özgüdür ve birbirinden farklıdır. Dolayısıyla her toplumun kendine ait bir düşünce tarzı mevcuttur. Toplumların oluşmasında ve şahsiyet kazanmasında dilin önemi büyüktür. Milleti yoğuran kültürün analizinde, dilden daha önemli ve güvenli bir ayna⁶¹ bulunamamıştır. Dil, milli kültürün en önemli⁶² unsurudur. Kültürde oluşan her şey dile yansır, dilde yaşar, izler bırakır. Aynı dili konuşan insanların bir millet haline gelebilmeleri için aynı soydan geldiklerine inanmaları gerekir. Buna rağmen millet olabilmek için aynı soydan geldiğine inanmanın gerekli olduğunu, ama yeterli olmadığını Bulgar Türkleri örneği⁶³ göstermektedir.

Dil tek başına bir milleti oluşturmaya yetmez; ama onun teşekkülüne yardım eden en önemli unsurdur. Dil, toplumun millet haline gelmesine yardımcı olduğu gibi, aynı zamanda da bir toplumun millet olmasının sonucudur. Sonuç olması itibariyle bir milletin özelliklerini dilinin gramer yapısında, onu oluşturan kelimelerde anlamak mümkündür. Bir milletin dilinde, o milletin ruhu yatmaktadır. O milletin kültür seviyesi, duygu âlemi, iktisadi yapısı ve benzeri hususları dilinde tespit edilebilir.

Bir milletin oluşmasında din de çok önemli rol oynamaktadır. İnsanı diğer canlılardan ayıran, onu insan yapan konuşma, soyut düşünme ve benzeri özellikler arasında din hemen dikkati çeker. Din duygusu ve ihtiyacı insanın fıtratında gizlidir. Din inancı insanın benliğine öylesine kök salmıştır ki, bir toplum herhangi

⁶¹ Mehmet İzzet, *Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat*, İst. 1969, s.24.

⁶² Arvasî, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, s.5.

⁶³ Niyazi, *Millet ve Milliyetçilik*, s.32.

bir sebepten dinine inancını kaybetse, şuurla veya şuursuzca sığınabileceği, huşu duyabileceği bir makama tapınmaya başlar. Bu tapınma bir şekle bürünür, ister istemez toplumu o inanca uygun bir kalıba döker. Türkler, İslam dinini kabul ettikten sonra daha yüksek bir medeniyet devresine girmişler, onun terbiyesi altında gelişerek hakiki bir millet halini almışlardır. ⁶⁴ Onuncu asırdan bugüne kadar Türklerin hayatı tamamıyla dinin tesiri altına girmiş, kainat ve hayat görüşü, ahlak anlayışı, sosyal teşkilatları, mimari, resim, edebiyat, örf adetleri İslam'la yoğrulmuş, milli varlığını şekillendiren en büyük kuvvet olmuştur.

2.2. Arvasî'de Millet Anlayışı

Arvasî'ye göre, bir topluluğun millet haline gelmesi için, o topluluğun kolektif şuurunun ve sosyal vicdanının teşekkül etmesi gerekmektedir. Kollektif şuur ve sosyal vicdan o topluluğu oluşturan unsurların dokusudur. Onlarda dinin, dilin, tarihin, ülkünün, ortak egemenliğin, ekonomik yapının, coğrafi şartların payı iç içe geçmiş bir şekilde vardır; bu unsurları bölüp ayırmak mümkün değildir. Bir toplumun millet olmakla kavuştuğu özellikler, o toplumu oluşturan unsurların bileşkesidir ve bu bileşkedeki unsurların etkisi toplumdan topluma farklı olabilir. Kimisinin dokusunda dil, kimisinde din, kimisinde tarih şuur, kültürel ve iktisadi karakterlerin yanında milletin yaşadığı coğrafi şartların ortaya koyduğu imkan ve imkansızlıklar ağır basabilir; ama hepsinde az veya çok bu unsurların etkisi bulunmaktadır. ⁶⁵ İbn Haldun'un iklim nazariyesinde ortaya koyduğu gibi insan doğup büyüdüğü çevrenin, içinde yaşadığı iklim şartlarının çocuğudur. O'na göre yaşanılan yerin iklimi, fiziki şartları, insanı ruh ve karakter yapısı bakımından da farklılaştırmaktadır. ⁶⁶

Arvasî milletleri, hayal ⁶⁷ yahut icat ⁶⁸ edilmiş bir siyasi topluluk, değil inkar

⁶⁴ Kaplan, **Nesillerin Ruhu**, s.68.

⁶⁵ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.447.

⁶⁶ İbn Haldun, **Mukaddime**, C.1, s.76

⁶⁷ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, çev. İskender Savaşır, Metis Yay. İst. 1993, s.20.

⁶⁸ Elie Kedoure, **Avrupada Milliyetçilik**, çev. Haluk Timurtaş, MEB Yay. Ankara 1971, s.65.

edilmeleri imkansız birer objektif ve sosyolojik gerçek olarak kabul eder.⁶⁹ O'na göre milletler yoktur demekle milletler yok olmazlar. “Tarih, bize, millet ve milliyet gerçeğini inkar ve ihmal eden akım ve hareketlerin, millet ve milliyet gerçeğinin sert tokadını yediklerini ve bunlara ters düşen teori ve aksiyonların gerileyip yenildiklerini göstermektedir”⁷⁰ şeklinde düşünmektedir.

Milletleri inkarı mümkün olmayan müşahhas gerçekler olarak kabul eden Arvasî, milletleri ortaya çıkaran biyolojik, coğrafi, tarihi, kültürel, ekonomik, psikolojik ve politik pek çok sebep olduğunu belirterek milletin diğer eş anlamlı kavramlarla arasındaki farkını dinin toplum hayatındaki merkezi rolüne vurgu yaparak açıklamaktadır.⁷¹

İslam Dini'nin millet gerçeğini reddetmediğini, “*Ey insanlar, biz sizleri bir erkekle bir kadından yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye, sizi şubelere (ırklara, milletlere) ve kabilelere ayırdık*”⁷² ayetinin sosyolojik bir gerçeklik olan millet kavramını açıkça ortaya koyduğunu belirten Arvasî, “bu gerçeği reddedenlerin dinimizin ve milliyetimizin düşmanları olan emperyalist güçlerin, Türk Devleti'nin parçalanması ve Orta-Doğu'nun sömürgeleştirilmesi için; din ile milliyetçilik arasında zıddiyet ve düşmanlık duyguları doğurmayı planlamış olduklarını itiraf ettiklerini”⁷³ Kur'an'dan ayetler vererek açıklamaktadır.

Arvasî'ye göre, bugün yeryüzünde rastladığımız farklı renklere, farklı kültürlere, farklı milletlere ve farklı gruplara rağmen insanlar, temelde bir tek ailenin Hz. Adem ve Hz. Havva'nın çocuklarıdır. Yani insanlar monojeniktir. Irkların, kan gruplarının, iskelet ve renk farklarının doğuşu, çeşitlenmesi konusunda biyologların, genetikçilerin ve sosyal araştırmacıların çalışmaları, henüz kesin sonuçlara bağlanamamıştır fakat ilmi verilere göre kesin olarak söylenebilecek olan husus, farklı ırklara, renklere, kan gruplarına ve iskelet yapılarına rağmen bütün insanların kendi aralarında üreyebilen bir tek türü ifade etmesidir. Bu noktada ilim,

⁶⁹ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.104

⁷⁰ A.g.e, s. 99.

⁷¹ A.g.e, s. 99.

⁷² Hucurat, 49/13.

⁷³ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.24.

İslam'ı doğrulamaktadır.⁷⁴

Ayetlerin belirttiğine göre, insanlık aile ile başlar. İslam'da, aile, bütün sosyal oluşların ve yoğruluşların kaynağı olmuştur. Bütün insanlık, bir tek aileden kaynaklanarak çoğalmış, zamanla kabilelere, şubelere ve ırklara doğru ayrılmış ve çeşitlenmiştir.⁷⁵ Arvasî'ye göre tarih, milletlerin tarihi olarak gelişmiştir ve gelişmektedir. Dolayısıyla millet şuurunu kabul etmeyen her hareketin başarısızlığa uğradığını⁷⁶ tarih göstermeye devam etmektedir.

Arvasî'ye göre, toplumların ulaştığı en gelişmiş ürün millettir. Millet canlı bir organizma gibi hayatını devam ettirir. Yeni şartların oluşmasıyla, yeni buluşların gerçekleşmesiyle zaman içinde yeni düşüncelerle gelişmeye devam edecektir.⁷⁷ Millet, halk, kavim, ırk gibi oluşumlardan farklılık göstermektedir.⁷⁸ O'na göre gelişme sürecini ele aldığımızda önceleri sadece ailesiyle birlikte yaşayan insanoğlu daha sonra uzak akrabalarıyla oluşturduğu klan, daha sonra aşiret, boy, kavim ve nihayetinde millete doğru gelişen bir yapının ürünüdür. O'na göre millet, geçmişin hatıralarıyla, aynı dili konuşmanın rahatlığıyla, aynı dine inanmanın huzuruyla ve aynı ülküye odaklanmanın vermiş olduğu milli şuur ve kararlılıkla meydana gelmiştir.⁷⁹

Millet, biz ve ötekiler ayrımını bir şekilde yaparak diğer toplumlardan farklılaşır. Aynı zamanda siyasallaşan bireylerin ortak geçmiş ve ortak gelecek etrafında toplanmasıyla oluşturmuş olduğu sosyal ve siyasal bir olgudur. Aynı zamanda insan topluluklarının kendi rızalarıyla ırk, dil, din, tarihi gelenek, fikir birlikteliği gibi bir takım gerçek unsurlar bakımından tek bir vücut halinde birleşmelerinden meydana gelmektedir.

Arvasî'ye göre milletler, sun'i bir yapı değildir. Onlar, çok faktörlü ve çok biçimli bir gelişim kaydeden birer sosyolojik birimdirler. O'na göre isterseniz de

⁷⁴ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.128.

⁷⁵ Rum, 30/22.

⁷⁶ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.106.

⁷⁷ A.g.e., s.191.

⁷⁸ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.191.

⁷⁹ A.g.e., s.315

istememeseniz de bugün yeryüzünde sayısı iki yüze yaklaşan bir milletler topluluğu vardır. Bunların, kendilerine has vatanları, tarihleri, kültürleri, medeniyetleri, psikolojik ve fizik özellikleri, geleceğe ait ümit ve ülkeleri vardır. Hepsi de bağımsız ve orijinal kalmak için savaş vermektedir. Hiçbiri yok olmak, tarih sahnesinden çekilmek istemiyor. Hepsi de gelişmek, çağdaşlaşmak, zengin, müreffeh ve mutlu olmak için ayrı ayrı çırpınıyor. Bu realiteyi, kim inkar edebilir? Kim, millet ve milliyet gerçeğini inkar ve ihmal edebilir?⁸⁰ Böyle olunca, Arvasî, her millet gibi, Türk'ün de kendini geliştirme ve yüceltme iradesini kabul etmek gerektiğini belirterek; Türk milletinin, asla, kendi tarihine, milli ve mukaddes değerlerine, kendi milli kültür ve medeniyetine, kendi ülkü ve özlemlerine ters düşmeden gelişmek ve çağdaşlaşmak istediğini⁸¹ bildirmektedir.

Arvasî, milletlere ve milliyetlere saygı duymanın, insanlığa saygı duymak anlamına geldiğini, milletleri ve milliyet duygularını yok etmeye yönelik bir hareketin de, insanlığa düşmanlık etmekle itham edilmesi gerektiğini⁸² düşünmektedir. Milliyet duygularını çözmek ve milletleri çökertmek isteyenler, insanlığa hizmet edemezler, ancak zarar verebilirler. O, insanlık idealinin, milletleri ve milliyetleri yaşatmak ve güçlendirmek suretiyle gerçekleştirilebileceğini iddia eder. Çünkü O'na göre her millet, orijinal bir tecrübe ile insanlığın gelişimine katılır, insanlığın gelişmesinde büyük küçük her milletin bir payı vardır. Bu sebepten, milletler insanlığı bölmekten ziyade, bilakis bütünleştirmektedir.⁸³

Böylece farklı kültür ve medeniyetler, insanlığın gelişmesi yönünde tecrübelerini birbirlerine aktarırlar. Nasıl her insan birbirinden farklı karakterlere sahipse milletler de, birbirinden ayrı, farklı ve orijinal bir kültür ve medeniyet hazinesidir. Bu sebepten, milli farklılaşmaları yok etmeye çalışmak, mümkün olmadığı gibi, faydalı ve doğru bir iş de değildir. Sonuç olarak milletler ve milliyetler, inkar edilmeleri mümkün olmayan birer objektif gerçekliklerdir. Tarih, etnoloji ve sosyoloji ilminin tespitleri ile yaşanmakta olan hayatın inkarı imkansız bir hakikatidirler.

⁸⁰ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.104

⁸¹ A.g.e, s.699.

⁸² A.g.e, s.454.

⁸³ A.g.e, s.454.

2.3. Genel Olarak Milliyetçilik Kavramı

Sosyologlar fertlerin mensup oldukları topluluğa (kabile, kavim, millet) duydukları bağlılık duygusuna zümre şuuru adını verirler. Birbirine bu hisle bağlı olan fert ve ailelerden oluşan toplulukların, kavim ve milletlerin meydana gelmesi, hayatta kalma mücadelesinin doğurduğu zorunlu ve tabii bir olay olduğu kadar, insanlığın medeniyet yolunda ilerlemesinin de ön şartıdır.

Topluluk içinde yaşayan fertlerin mensup oldukları camiaya bağlılığı, hem fertlerin, hem camianın yaşayabilmesinin şartıdır. Bu bağlılığın derece ve kuvveti de o camianın yaşama kudretinin ölçüsüdür. İctimai guruplar için var olma mücadelesi biyolojik kanunlara dayanan sosyolojik bir gerçektir. Milletle milliyetçilik yaşittir ve milliyetçilik hissi beşeri camialar, milletler kadar eskidir. Milletin olduğu yerde mutlaka milliyetçilik te vardır.

Milliyetçilik kavramı, güncelliğini kaybetmeyen siyasal bir ideoloji olması sebebiyle millet kavramından daha çok ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Milliyetçilik kimilerine göre bir tehlikeli bir ideoloji, kimilerine göre insanlığa zarar veren günah keçisi, kimine göre ise yaşanan hayata yön veren bir kuvvet, realiteye dayanan bir felsefedir.⁸⁴ Biz o tartışmalara hiç girmeden milliyetçiliği tanımlamaya çalışacağız.

Milliyetçilik, kimi zaman vatanseverlikle, vatandaşlıkla, kimi zaman da faşizm ve ırkçılıkla özdeşleştirildiğinden bu kavramla zihinlerde ortak bir çağrışım oluşmamaktadır. Akla birçok şey geldiğinden milliyetçilikle ilgili karmaşık bir durum ortaya çıkmaktadır. Aydınlarımız maalesef milliyetçiliğin tarifini yaparken belki batı düşüncesinden kaynaklı telkin ve etkilerle, belki tarihin kötü tecrübeleriyle hareket ederek hiçbir zaman bağımsız ve milli değerlendirmeler yapamamışlardır. Kendi tariflerini yapamadıkları gibi batıdan aldıkları anlayışın savunuculuğunu yapmaktadırlar.

Tarihi sebepler de milliyetçiliğin yanlış anlaşılmasına yol açmıştır. 20 yy milliyetçilik düşüncelerinin egemen olduğu, her millete bir devlet ilkesinin

⁸⁴ Kaplan, *Nesillerin Ruhu*, s.41.

benimsendiği, bazı milletlerin oluştuğu, milli bağlılıkların güçlendiği bir çağ olmuştur. Bunun sonucu olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun milliyetçilik düşüncesi sebebiyle parçalandığı yolundaki propagandaların etkisi hala devam etmektedir. Halbuki o dönem Türk milliyetçiliği düşüncesi, Osmanlı kurucu devlet ilkelerinin bozulduğu yıkılma sürecinde ortaya çıkmıştır. Devleti ayakta tutabilir miyiz düşüncesi ayrımcılığı değil birleşmeyi ve kendini kurtarmayı amaçlamaktaydı ve Türk Milleti'nin bundan başka çaresi de yoktu. O dönemde Türklerin de kendi milletine sahip çıkıp ayakta kalma mücadelesi, günümüzde özellikle İslamcı diye nitelendirilen siyasi kesimlerde milliyetçilik düşüncesini suçlu gibi gösterme çabaları siyasi rant gayesi ile ileri sürülmüş, tarihi gerçeklere uymayan kasıtlı, amacından sapmış fikirler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Milliyetçiliği Fransız İhtilaliyle başlatanlar bunlara benzer sayısız söz ve eseri, milletlerin tavrını, varlıklarını korumak için amansız savaşları, milletleri uğruna emek harcayanları, fedakarlıkta bulunanları, can veren kahramanları inkar etmiş olurlar. Avrupa'daki bazı mahkûm milletlerde milliyet hissinin bu asırda yeniden canlanması hadisesini, milliyet hissinin doğuşu sanmaktan ileri gelmektedir. 19. Yüzyılda görülen hadise milliyetçilik hissinin zuhuru yani mevcut olmayan bir hissin doğuşu değil, yabancı bir milletin hakimiyeti altına girmiş bazı milletlerin, siyasi istiklallerini elde etmek için mücadeleye başlamaları olarak görünmektedir.

Aynı soydan gelenlerin bir araya gelerek kuvvet, kudret, üstünlük sahibi olmaları, bir ülkü etrafında birikmeleri, İbn Haldun'un sebep ve nesep asabiyeti olarak belirttiği üzere, her cemiyette mevcuttur.⁸⁵ Ancak bu durumun işlenip, başlı başına bir dünya görüşü haline gelmesi ve eylem kalıbına dökülmesi kimilerine göre İngiltere iç savaşıyla, Latin Amerika'nın bağımsızlık hareketiyle, Alman romantizmiyle, kimilerine göre de Fransız İhtilali ile başlamıştır. Halbuki milliyetçiliğin militle başladığını tarihi olaylar ispat etmektedir.

Arsal, Irak'ın kuzeyine milattan dört bin yıl önce yerleşmiş İbrani kavimlerden Sümerlerle, onlardan bin yıl sonra Irak'ın güneyini yurt tutmuş Sami kavimlerinden

---

⁸⁵ İbn Haldun, **Mukaddime**, C.1, s.78.

Akadların savaşını açıklarken, “İktisadi menfaatlerini düşünselerdi, savaşmamaları gerekirdi; çünkü her iki kavime de yetecek kadar toprak vardı. Kültür, milli ruh bakımından farklı bu iki kavmi birbiriyle mücadeleye sevk eden, milliyet hissi değil de nedir? Ünlü Homeros “*İliada*” adlı eserinde M.Ö. 1250 yıllarında geçen Troyalılarla Yunanlıların mücadelesini anlatırken okuyuculara Helenlik şuurunun ne kadar gelişmiş olduğunu müşahade etme fırsatı vermektedir. İran’ın Ege kıyılarındaki Yunan kasabalarını ele geçirmesinin, bilhassa Letos’un yenilgisinin Yunan dünyasında büyük yankılar uyandırmasını nasıl anlayacağız?”⁸⁶ sorusuyla milliyetçilik duygusunun tarihinin çok eskilere dayandığına örnekler vermektedir.

Eğer milliyetçiliği Fransız İhtilali’nin bir ürünü kabul edersek, M.Ö. 36 yılında Çici Yabgu’nun takındığı tavrı ve sözlerini anlamamıza imkan görülmemektedir. Sarılmak üzere oldukları anlaşılnca, kendisini ve ordusunu imha etmek hıncıyla yaklaşan Çinlilerden kaçma teklifinde bulunan komutanlarına karşı Çici Yabgu şöyle hitap etmişti: “Boyun eğmeyeceğiz. Zira öteden beri biz Hunlar kuvveti takdir ederiz. Tâbi olmayı hakir görürüz. Savaşçı süvari hayatımız sayesinde, adı yabancıları titreten millet olduk. Bütün düşmanlarımız, bizim savaşta ölmeyi bildiğimizi öğrenmişlerdir. Biz ölsek de kahramanlığımızın şöhreti kalacaktır. Yalnız bu şöhret çocuklarımız ve torunlarımızı diğer kavimlerin efendisi kılacaktır.”⁸⁷ Tacını, tahtını, canını, her şeyini yitirmekle karşı karşıya olan bir insanın, ölümü hiçe sayarak, gelecek nesilleri düşünmesi, “Biz Hunlar” diye hitap etmesi, milliyetçilik anlayışının köklerinin milletlerin tarihiyle eşzamanlı olduğunu göstermektedir.

Turan, Orhun Abideleri’ndeki şu sözleri, milliyetçiliğin dışında anlamak mümkün gözükmemektedir diyerek örnekler verir ve “Asil gençler Çin milletine kul oldu, lekesiz kızlar cariye oldu. Türk beyleri Türk unvanlarını bırakıp Çin imparatorunun buyruğuna girdiler, elli yıl işlerini, güçlerini ona tabi kıldılar.” Tanrı tarafından “Türk” adının verildiğine⁸⁸, hatta ona “Benim ordum” dediğine inanan bir millet!

⁸⁶ Arsal, *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, s.56.

⁸⁷ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Boğaziçi Yay., İst. 1994, s.13.

⁸⁸ *Divan-ı Lüğati’t-Türk*’te, Kaşgarlı Mahmud “Türk, Tanrı’nın Nuhoglu Türk’ün oğullarına verdiği addır.” demektedir. Hz. Peygamberin de şöyle dediğine işaret ediyor: “Benim bir ordum vardır; ona “Türk” adını verdim. Onları doğuda yerleştirdim. Bir millete kızsam, Türkleri o milletin üzerine musallat kılarım.”

Nasıl kendi değerini idrak etmez, milliyetçilik şuuruna sahip olmazdı?⁸⁹ şeklindeki ifadelerle milliyetçiliğin köklerine işaret etmektedir.

Türklerin tarih sahnesine çıkmalarına kadar geçirdikleri devreleri, yaşadıkları önemli olayları anlatan Oğuzname, Ergenekon ve diğer destanları, masalları tarih sahnesine çıktıktan sonra bir daha silinmemek dileğiyle gelecek nesillere öz varlığına bağlanmanın yollarını ve önemini öğreten Orhun Abideleri gibi eserleri varsa, her milletin de, milliyetçiliğini belgeleyen (Finlerin Kalevela'sı, Yunanların İlyada'sı, Almanların Nibelungen'i ve diğer milletlerin benzeri) destanları vardır. Milletlerin tarihi devrelerinde yazılmış Şehname, Kutadgu-Bilig gibi büyük eserler, elbette ki o milletlerin özelliklerini yansıtmaktadırlar.

Dolayısıyla Milliyetçiliği Fransız İhtilaliyle başlatanlar bunlara benzer sayısız söz ve eseri, milletlerin tavrını, varlıklarını korumak için amansız savaşları, milletleri uğruna emek harcayanları, fedakarlıkta bulunanları, can veren kahramanları inkar etmiş olurlar. İbn Haldun'un belirttiği üzere aynı soydan gelenlerin bir araya toplanarak kuvvet, kudret, üstünlük sahibi olmaları, bir ülkü etrafında birleşmeleri, her toplulukta bulunmaktadır. Ancak bu durumun işlenip, başlı başına bir dünya görüşü haline gelmesi ve eylem kalıbına dökülmesi kimilerine göre İngiltere iç savaşıyla, Latin Amerika'nın bağımsızlık hareketiyle, Alman romantizmiyle, kimilerine göre de Fransız İhtilaliyle başlamıştır. Halbuki milliyetçiliğin milletle başladığını yukarıda bahsettiğimiz olaylar ispat etmektedir.

Milliyetçilik kimine göre bir doktrin, kimine göre bir ideolojik hareket, bazılarına göre siyasi bir ilke, diğerlerine göre siyasi bir söylemdir. Kimilerine göre ise milliyetçilik bir "ideolojidir; Arvasî'ye göre ise bir "idealdir."⁹⁰ Kafesoğlu, ise milliyetçiliği, aynı kökten gelmelerine rağmen ideoloji "tasavvura dayanan fikir", "felsefi hayal" diye anlamlandırmaktadır.⁹¹

Halbuki sosyal gerçeklere dayanan milliyetçilik, milletleri mânevî değerler ve maddi güç bakımından en üstün ve mükemmel seviyeye çıkarmak iştiağının bir ifadesi

⁸⁹ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s.13.

⁹⁰ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, s.448.

⁹¹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, MEB. Yay. İst. 1970, s.124-125.

olarak “ideoloji” değil, ancak “idealdir” diyenler, daha isabetli bir tespitte bulunmaktadırlar. Çünkü ideolojinin yolu yöntemi bellidir. Milleti geliştirmek, özelliklerini, onlardan doğacak fonksiyonları devam ettirmek ise çeşitli yollarla sağlanabilir. Bütün ideolojiler bir kalıp ifade ederler. Halbuki millet, devamlı kendini tazelemekte, değişimlerle dolu olan hayatta kendi şeklini bulmaktadır.

Bir başka tartışma da milliyetçiliğin ideoloji değil de, psikoloji mi, yoksa hem ideoloji, hem de psikoloji mi olduğudur. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, psikolojik yanı bulunan milliyetçilik bir ideoloji olmaktan ziyade, tarihte ve zamanımızda pek çok ideolojiye temel olabilmiş bir olgudur. Her milletin oluşma şekli ve özellikleri diğer milletlerden farklılık gösterir. Bu sebeple milliyetçilik, klasik yöntemlerle izah edilemeyecek kadar bileşik ve içeriği sürekli değişen bir gerçektir. Milliyetçiliğin, çeşitli memleketlerde birbirinden farklı görüntülerle ortaya çıkması da ideolojik bir dünya görüşünden daha çok sosyal gerçeklere dayanan bir durum olduğunu göstermektedir. Her millet tarihi misyonunu yerine getirebilmek için kendi yapısına uygun ekonomi ve devlet sistemleri seçebilir; hatta bu seçim milliyetçilik gayretleriyle de yapılmış olabilir. Unutmamak gerekir ki sistemler şartlardan doğar, şartlara göre değişir veya ortadan kalkarlar; ama milliyetçilik devam etmektedir.

Gökalp’e göre milliyetçilik his ve heyecan kaynağıdır. O, milliyetçiliği ülkenin kalkınmasında, kurtuluş savaşlarında kitleleri yönlendirmek, toplumu dinamizme kavuşturmak umuduyla başvurulan bir hamaset olarak kabul etmektedir. Her milleti heyecanlandıran hamasetin farklı olması, hamaset yapılırken bile, milliyetçilik yapıldığını bizlere göstermektedir.⁹²

Bugüne kadar alışlagelmiş tariflerde olduğu gibi milliyetçilik yalnızca “milletini sevmek” değildir. Sevmek sübjektif bir kavramdır. Bir dünya görüşünü sübjektif bir kavramla açıklamanın yetersiz olduğu açıktır. Kimin kimi veya neyi, ne kadar sevdiğini ölçmek veya tartmak mümkün değildir. Nitekim insan mânevî yönünün yanı sıra maddi tarafıyla ancak bir bütünü teşkil etmektedir.

---

⁹² Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, s.12.

Bazılarına göre ise milliyetçilik adeta çağdaşlaşmanın ve modernleşmenin, ileri seviye bir millet olma çabasının bir başka adıdır. İktisat literatüründe, “Az gelişmiş ülkeler” diye bilinen memleketlerin modern Batı memleketlerinin seviyelerine erişmek çabalarına da milliyetçilik demektedirler. Hemen belirtmek gerekir ki, her modernleşmeye, kalkınma hareketine ‘milliyetçilik’ denemez. Herhangi bir sosyal harekete milliyetçi diyebilmek için o hareketin bünyesinde toplumu millet yapan unsurları, milletin özelliklerini, değerlerini korumak ve geliştirmek gayreti bulunması gerekmektedir.

Milli menfaatleri savunmanın da milliyetçilik olarak tanımlanması ve değerlendirmesi yeterli görülmemektedir. Çünkü milli menfaatleri savunmak için mutlaka milliyetçilik düşüncesine sahip olmak gerekmez. Başka dünya görüşleriyle de milli menfaatler savunulabilir. Hatta millet realitesini üstyapı ürünü kabul edip, değişen ekonomik ilişkilerle ortadan kalkacağı görüşünü benimseyen materyalistler de toplumun menfaatini savunabilirler ve savunmaktadırlar. İçinde yaşanılan toplumun menfaatini savunmak, içgüdü meselesi olarak ortaya çıkmaktadır.

2.4. Arvasîye göre Milliyetçilik

Arvasî’ye göre yukarıda ortaya konulan tanımların hiç biri milliyetçiliği tam ifade etmediği gibi, onun mahiyeti, karşı olan görüşlerle de belirlenemez.⁹³ Milliyetçilik, O’na göre hem sosyal, hem kültürel, hem ekonomik hem politik ve hem de askeri cephesi ile bir bütündür. Milliyetçilik sayılan bütün bu faktörleri kapsamaktadır. Sosyal kültürel, politik programları ile millete, milli tarihe, milli değer ve ülkelere ters düşen bir hareket milliyetçilik iddiasında bulunamaz.”⁹⁴

Arvasî’ye göre “Milliyetçilik, tarihin en büyük gerçeğidir, çağımızın en güçlü hareketidir”⁹⁵ ve milliyetçilerin ıstıraba ve çileye duçar olduğu dönemlerde bile,

⁹³ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.152.

⁹⁴ A.g.e, s.152.

⁹⁵ A.g.e, s.105.

devlet ve millet düşmanlarına felaket, dostlarına ise saadet getirmeye vesile”⁹⁶ olan bir kuvvettir.

Milliyetçiliğin bu manadaki hedefi milletin kendi kaderini tayin etmesidir ve ebedi saadet hür bir milletin ferdi olarak yaşamaktır. Arvasî de milliyetçiliğin amacını; “bir milletin sosyal, kültürel ekonomik ve politik bağımsızlık şuuru içinde, kendini güçlü ve mutlu kılma iradesi ile insanlık âleminde kendine şerefli bir mevki edinme davası olarak”⁹⁷ görmektedir.

Arvasî Milliyetçilik düşüncesini, bir milletin kendini ekonomik, kültürel, sosyal, politik yönden güçlendirmesi ve başka millet ve gruplara sömürtmeme çabası olarak ifade ederken ve bu bakımdan “milliyetçiliği meşru bir hak ve şuur”⁹⁸ olarak görmektedir. Milletlerin kaderini tayin etmesi bir iradenin açıklanmasıdır. Bu yaklaşım insan hakları açısından da önem arz etmektedir. Çünkü milliyetçilik O’na göre, her şeyden evvel bu hak ve arzunun doğru olarak açıklanmasıdır.

Arvasî buna ek olarak, “ileri ve insani milliyetçiliğin, kendi milletinin ve insanlık camiasının aleyhine olmamak şartıyla, başka milletleri ve onların milliyetçilerini de sevip desteklediğini belirterek, milliyetçiliğin, sömürü ve emperyalizmi gayrı meşru saydığını, dolayısıyla bütün insanlığın milliyetçilik fikriyle mutlu ve mesut olabileceğine”⁹⁹ inanmaktadır.

Milliyet ve din şuurunun insanlığı böldüğü ve savaşlara sebep olduğu görüşünü reddeden Arvasî, aksine İslam’ın milliyetleri sosyal bir gerçek olarak kabul edip desteklediğini, onları kardeş ilan ettiğini, milletlerin kültürel farklılıklarını ve özelliklerini korumaları ve geliştirmeleri gerektiğini belirtir.

Arvasî’ye göre milliyetçilik, çok yönlü bir programla milletini mutlu, devletini güçlü kılmayı gerektirir. O’na göre milliyetçilik, milleti ve devleti milli ve çağdaş

⁹⁶ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.100.

⁹⁷ A.g.e, s.103.

⁹⁸ Arvasî, **İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri**, mad.5.

⁹⁹ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s. 448

ihtiyaçlara göre hazırlanmış sosyal, kültürel ekonomik, politik ve askeri planlarla ve programlarla milletler arası yarışta başarılı kılmayı zaruri kılmaktadır.¹⁰⁰

Arvasî milliyetçiyi ise, davasında başarılı olmak için milli ve çağdaş ihtiyaçlarına cevap verecek sosyal hayatı besleyen, geliştiren, düzenleyen plan ve programlara, kültür hayatını zenginleştiren, milleti ortak değerlerde ve ülkülerde toplayan, birliğe ve bütünlüğe götüren, milli ham maddeyi geliştirerek ve işleyerek çağı hayran bırakacak eserlere ulaştırıcı plan ve programlara, üretimi, tüketimi, değişimi ve işbölümünü milli ve çağdaş ihtiyaçlarımıza göre düzenleyen ekonomik plan ve programlara, devletini sıcak ve soğuk savaşın tehlikelerine, tehditlerine karşı koruyan ve kollayan her türlü siyasi ve askeri hazırlığı gerektiren plan ve programlara elbette şiddetle muhtaç olmanın şuuru içinde¹⁰¹ olan kişidir diye tanımlamaktadır.

Arvasî, milletleri meydana getirmede, her millete farklılık göstermekle beraber mensubiyet bağının önemi üzerinde durmaktadır. O'na göre bu bağ, sosyal psikolojide kitle psikolojisi, sosyolojide kollektif şuur veya maşeri şuur kavramlarıyla¹⁰² ifade edilmektedir. Gerçekten de fertler, kendi milletlerine, ne ile ifade edilirse edilsin çok kuvvetli bir yakınlık duyarlar. Bu mensubiyet duygusu, milletlerin hem bir araya gelmesinde hem de varlıklarını devam ettirmesinde çok önemli rol oynamaktadır.¹⁰³ İnsanın doğumundan başlamak üzere öncelikle annesine, ailesine, akrabalarına ve daha sonra da milletine karşı hissettiği bu duygu tamamen fitri, zaruri ve insani olarak ortaya çıkmaktadır.

Fertler iradesiyle kendi kaderini tayin ederken kendisini bir milletin mensubu olarak görmek isterler. Arvasî de bu anlamda milliyetçiliği, psikolojik olarak mensubiyet duygusu temeli üzerine oturtmaktadır. O, İslam'da "*Kişi kavmini sevmekle suçlanamaz.*"¹⁰⁴ hadisini örnek vererek bu mensubiyet duygusunun tabii, fitri bir duygu olduğunu belirtir ve şöyle ifade etmektedir; "*Psikolojide sevmeyi, yakınlık duymak veya yakınlık duygusu diye tarif etmek mümkündür. İnsanın soyuna, tarihine,*

¹⁰⁰ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.158.

¹⁰¹ A.g.e, s.152.

¹⁰² A.g.e, s.447.

¹⁰³ A.g.e, s.447

¹⁰⁴ Ahmed bin Hanbel, Ebû Abdullah İbn Hanbel eş-Şeybânî, **Müsned**, I-VI, Mısır ts., IV, 107.

kültürüne, din, ahlak ve töresine, ecdat hatırlarına yakınlık duyması ve dolayısı ile onları sevmesi, bir bakıma zaruridir. Bu, insan tabiatının gereğidir. Bunu inkar etmek mümkün müdür? Böyle bir gerçeği inkara yönelen rejimlerin, felsefi akımların tarih içindeki ve günümüzdeki durumlarını görmüyor muyuz? Milliyetçilik gerçeğini red etmeye kalkışan her hareket, bu gerçeğin şamarını yiyerek yenilgiye ve başarısızlığa uğramamış mıdır?”¹⁰⁵

Milliyetçiliğin bağlı olduğu, bu psikolojik temeli açıklarken, milleti meydana getiren diğer amilleri asla ihmal etmeyen Arvasî, bu çok önemli gerçeklerin yanında, mensubiyet duygusunu, milliyetçiliğin temelinde yatan ve ihmal edilmesi mümkün olmayan bir psikolojik değer olarak ortaya koymaktadır.

Arvasî’ye göre milliyetçilik, bir duygu olarak bütün insanlarda ve dolayısıyla milletlerde vardır. İnsanlar için milliyetini sevmemek kınanması gereken bir davranıştır. Bu duygunun doğal bir sonucu olarak her insanda milletini korumak, mutlu kılmak ve yüceltmek arzu ve ümidi, bir çaba ve gayret olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak ister istemez millet sevgisi, millete hizmet etme davranışına dönüşerek sonunda kendisini bir düşünce ve fikir sistemi olarak ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

Arvasî, milliyetçiliği, tabii, beşeri, normal bir arzunun¹⁰⁶ düşünce planına çıkmış hali olarak nitelendirmektedir. Nitekim yüce Peygamberimiz: “*Kavmin efendisi, kavmine hizmet edendir.*” demişlerdir. O’na göre anormal olan, insanın bu arzu, bu ümit ve gayretini kaybederek soyuna, tarihine, kültürüne, din, ahlak ve töresine, ecdat hatırlarına düşmanlık beslemesidir. Bu sebepten O’na göre “her Türk’ün, Türk Milleti’ni dünü, bugünü ve yarını ile birlikte kendine yakın bulması, onu sevmesi, geliştirmeye, korumaya ve yüceltmeye çalışması, kısaca Türk milliyetçisi olması tabiidir ve zaruridir.” Aksi halde, marazi bir davranış içindedir ve gerçekten tedavi edilmeye muhtaçtır. Tabi, eğer kendini gerçekten Türk biliyorsa! Art niyetli ve

¹⁰⁵ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, s. 447.

¹⁰⁶ A.g.e, s. 447.

maskeli biri değilse. Sığındığı ve himaye gördüğü Türk milletine ihanet etmiyorsa. Aksi halde, ihanetin tedavisi yoktur, cezası vardır”¹⁰⁷ şeklinde düşünmektedir.

Arvasî’ye göre milliyetçilik bir duygu olarak sosyal psikolojinin konusudur. Belli bir seviyeye ve teşkilata ulaşan her cemiyeti, mânevî bir atmosfer gibi saran bu duygu, beşer fitratında bulunan tabii bir haldir. Bu açıdan bakılınca, milliyetçiliği, “mensubiyet duygusu” olarak tarif etmek mümkün gözükmemektedir.¹⁰⁸

Bütün bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere Arvasî, milliyet şuurunun ve davasının bir bakıma, mensubiyet duygusundan filizlendiğini belirtmeye çalışır. Bunun yanında, milliyetçilik yalnız bu duygudan ibaret değildir. Onun fikri ve ideolojik mesajlara ve buna uygun düşen aksiyon ve teşkilata da ihtiyacı vardır. O’na göre her millet, sesini âlemşümül bir mesaj biçiminde ortaya koyarak meydan okumaya çalışır. Bir taraftan kendinin, diğer taraftan insanlığın mutluluğu için inandığı ve düşündüğü hakikatleri açıklar. Milli hedeflerinin yanında beşeri hedeflerini de ortaya koymaktadır.¹⁰⁹

Kişinin milliyet duygularını kaybederek, soyuna, tarihine, kültür ve medeniyetine yabancılaşması veya düşmanlık beslemesini anormal bir ruhi rahatsızlık olarak gören Arvasî, mensubiyet duygusunu “Milliyetçilik Duygusu, İlim ve İdeoloji” başlıklı makalesinde şöyle açıklamaktadır: “Sosyal psikolojide ‘kitle psikolojisi’, sosyolojide ‘kolektif şuur’ kavramlarının milletlerin oluşmasında çok mühim bir yeri vardır. Gerçekten de milletleri meydana getiren fertler, kuvvetli bir “mensubiyet” duygu ve şuru ile birbirlerine yakınlık duyarlar. Görülüyor ki, milliyetçiliğin temelinde, inkar ve ihmal edilmesi mümkün olmayan bir psikolojik değer olarak mensubiyet duygusu yatmaktadır. Milliyetçiliğin gücü, bu mensubiyet duygusunun psikolojik ve sosyolojik bir mânevî harç gibi, fertleri ve zümreleri bir diğerine bağlı tutmasına bağlıdır. O’na göre bu bağın çözülmesi, cemiyetlere felaket getirir. Milliyetçilik, insanlık tarihinin en büyük gerçeği ve çağımızın en güçlü hareketi olarak varlığını devam ettirmektedir.”¹¹⁰

¹⁰⁷ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.447.

¹⁰⁸ A.g.e, s.446.

¹⁰⁹ A.g.e, s.432.

¹¹⁰ A.g.e, s.446.

2.5. Arvasî’de Milliyetçilik ve İhtimai Irk Düşüncesi

Toplumsal gelişmenin zirvesi olarak kabul edilen milleti meydana getiren unsurlar arasında ırk kavramını görmeyen ve bu kavramın toplumların geçirdiği dört ana aşamadan biri olan ırk yakınlığına dayanan kavim olarak kabul eden¹¹¹ sosyologlar olduğu gibi, millet ile ırk arasında hiçbir münasebet olmadığını iddia eden ve ırkları yalnız tasavvur olarak¹¹² gören, ırka dayalı bir millet anlayışının zararlı, bölücü bir fikir olduğunu¹¹³ ifade edenler de bulunmaktadır.

Biyolojik olarak bütün insanlar tek kaynaktan, tek ana babadan meydana gelmiş, çoğalıp dağılmışlardır. Arvasî’ye göre ırklar, aralarında fiziki farklılıklar olmasına rağmen aynı genetik yapıya sahiptirler. O, değişik ırklara ve renklere ayrılmalarına rağmen, bütün insanların, aynı gelişim devrelerinden geçerek olgunlaştığını ve bütün insan ırklarının, bir tek türü ifade ettiğini, değişik renkler, iskeletler ve kan gruplarının, bir tek türün varyasyonları olduğunu¹¹⁴ iddia etmektedir.

Arvasî, insanlar arasındaki renk, iskelet ve kafatası biçimlerinin farklılıklarından hareketle, ırkları sanki ayrı türlermiş gibi görmeye çalışmanın, çok hatalı olduğunu, böyle bir insanlık teorisi geliştirerek siyasi ve sosyal istismarlara başvurma insan haysiyeti ile bağdaşmadığını, hele ilim adına istismarının, asla affedilmez olduğunu dile getirmektedir. O, iskelet yapısı ve renk farklılığını, insan türünü zenginleştiren çeşitlilik olarak ve aynı zamanda bir realite olarak görmektedir.¹¹⁵

İlk sosyolojik birlik olan aile, tabii bir cemaat halinde¹¹⁶ insanlığın ilk dönemlerinden beri akrabalık ilişkileri üzerine kuruluydu ve akrabalık teşkilatı da soy temeline¹¹⁷ dayanıyordu. Çünkü en evvel müşterek fikrin kendini gösterdiği zümrenin ırk¹¹⁸ olduğu iddia edilmektedir. İnsan toplulukları arasında çeşitli ırkların varlığı ve milletlerin teşekkülünde, sosyal hayatlarının farklı bölümlerinde büyük etkisinin

¹¹¹ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s.13.

¹¹² Mehmet İzzet, *Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat*, s.49.

¹¹³ Eric J. Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik*, Ayrıntı Yay. İst. 1993, s.26.

¹¹⁴ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, s.101

¹¹⁵ A.g.e, s.102

¹¹⁶ J. Wach, *Din Sosyolojisi*, M.Ü. İFAV Yay., İst. 1995, s.91.

¹¹⁷ Adam Kuper, *İlkel Toplumun İcadı*, çev. İsmail Türkmen, İnsan Yay., İst. 1988, s.6.

¹¹⁸ Aynı, *Milliyetçilik*, s.49.

bulunduğu bir gerçek olarak ortada durmaktadır. Her ne kadar yüzde yüz saf ve sade bir soydan meydana gelmiş bir milletin varlığından söz etmek mümkün değilse de bugünkü dünya devletlerinde büyük çoğunluğunun aynı soy ve ırktan gelen insanların bir arada, bir millet olarak yaşadığına şahit olunmaktadır. Almanya’da yaşayan çoğunluğun Alman, İngiltere’de İngiliz, Arabistan’da Arap, Türkiye’de Türkler olduğu bir gerçek olarak ortada durmaktadır.

Bazı sosyologlar, ırkın, millet hayatında birleştirici bir unsur olduğunu şüphe ile karşılasalar da, asırlardan beri olduğu gibi bugün de milletlerin istiklallerini elde etmelerinde, kurulan devletlerin sınırlarının tespitinde ve bir millet olarak tarih sahnesine çıkışlarında soy birliğinin ilk planda yer alan esaslar arasında yer aldığını inkar etmek mümkün görülmemektedir.

Devletler ve milletlerin birbirleri ile ilişkilerinde yahut aralarında meydana gelen çatışmalarda, savaşlarda etkili olan sebepler arasında soy birliği ya da soy ayrılığının büyük rol oynadığı apaçık bir gerçektir. Bu sebeple ırk kavramını kabul etmeyen, onu ilkel devirlerde insanlığın geçirdiği aşamalardan biri gibi gören ve onun zararlı etkilerine sürekli vurgu yaparak değerlendirenler dahi, soyların büyük önemini devam ettirdiğini kabul ve ifade etmek zorunda kalmaktadırlar.

Ancak soy birliğinin milletlerin oluşumunda tek temel unsur olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Yani bir milletin fertlerinin hepsinin aynı ırktan olması mümkün olmadığı gibi lazım da değildir. Bununla beraber ırk kavramının varlığı ve soy birliğinin milletlerin teşekkülünde ve devamında büyük bir rol oynadığı, dolayısıyla milliyetçiliğin esaslarından birisini meydana getirdiği de yadsınamaz bir gerçektir. Hatta bazı milletlerde soy birliği, milli birliğin en kuvvetli bağlarından sayılmaktadır. En azından soy birliği kuvvetli olan milletlerin, karışık soylardan meydana gelen milletlerden daha istikrarlı ve milli birliğin daha kuvvetli olduğu bilinmektedir.

Arvasî, bu gerçeklerden hareketle biyolojik ırkçılıktan tamamen farklı, milletler için önemli olduğuna inandığı, sosyolojinin içtimai ırk¹¹⁹ olarak ele aldığı bir realiteyi gündeme getirerek, “Türk milliyetçiliği politikasını biyolojik ırkçılık üzerine

¹¹⁹ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, s.103.

kurmayı reddetmekle beraber, içtimai ırk gerçeğini inkar ve ihmal etmemelidir” teklifini sunmaktadır. O’na göre “içtimai ırk”; “bir milleti teşkil eden fertlerin, ailelerin, sınıf ve tabakaların soy birliği şuurudur. Ortak bir şuur tarzında beliren mensubiyet duygusunun soy ve kan birliği şuurı ”¹²⁰ biçiminde duyulmasıdır.

Arvasî, “insanları, biyolojik verasetin yanında, ortak kültür, ortak coğrafya, ortak hayat tarzı ve ortak mücadeleler, hem ruhi hem de fiziki bakımdan birbirine yaklaştırdığını”¹²¹ iddia etmektedir. Bu yaklaşım sayesinde O’na göre, aynı kültürün içinde yaşayan ve aynı kaderi paylaşan insanlar arasında evlenmeler kolaylaşır ve tarih içinde, bir oluş ve yoğruluş halinde insanlar fiziki olarak da birbirlerine benzemeye başlarlar. Yani, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bütünleşmelerden, sosyolojik bir zaruret olarak, zamanla bir içtimai ırk¹²² doğmaktadır.

Düşünürümüze göre aynı sosyal yapı içinde, çeşitli sebeplerle, bir diğerine kız alıp vermeyen gruplar var ise, bunlar birer küçük dar bölge ve küçük bir etnik yapı olmada ısrar ediyor ise, tipik bir içtimai ırkın doğması güçleşmektedir. Arvasî, ülkemizde, aynı dine mensubiyet ve aynı kökten gelme şuurı sebebi ile kız alıp verme kolaylaşmış¹²³ bulunduğu ve ülke çapında sosyal temaslar gittikçe artmakta olduğundan, Türk içtimai ırkı tarih içinde çok kolayca teşekkül etmiş bulunmakta ve gittikçe de kuvvetlenmekte¹²⁴ olduğunu ifade etmektedir.

O’na göre, ülkemizde yabancılar, kitle halinde Müslümanlaşmalarından evlenmeler, çeşitli yollarla bir araya gelen ve çeşitli adlar taşıyan Türk boyları ve aşiretleri arasında cereyan etmiş, bu suretle kaynaşma kolaylaşmıştır. Ayrıca Türk boylarının vatan sathına dağılışı da çok akıllıca olmuş, bir Türk boyu belli bölgeye yerleşmek yerine diğer Türk boyları arasına dağılmış veya serpiştirilmişlerdir. Arvasî’ye göre bu durum kaynaşmayı ve içtimai ırkın kuvvetlenmesini sağlamada yardımcı olmuştur. Bütün bu ve diğer sebeplerden dolayı, ister istemez, bir Fransız, bir İngiliz, bir Alman, bir Rus, bir Çinli, bir Japon... tipi teşekkül ettiği gibi, bir Türk tipi de

¹²⁰ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.103.

¹²¹ A.g.e, s.103.

¹²² A.g.e, s.103.

¹²³ Suavi Aydın, **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Gündoğan Yay., Ankara 1993, s. 211.

¹²⁴ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.103.

teşekkül etmiştir. O'na göre bu tip ve diğer milletlere ait tipler, yeni teşekkül etmiş değildir, binlerce yıllık bir tarihi birikimin¹²⁵ ifadesidir.

Arvasî, biyolojik ırkçılığın parçalayıcı ve bölücü bir karakter taşıdığını, içtimai ırkın ise birleştirici ve bütünleştirici bir özellik taşıdığını belirtir. O'na göre *“kimse biyolojik verasetini tayin iradesine sahip değildir. Ama içtimai ırk tercihe açıktır. Aynı tarihe, aynı kültüre, aynı din ve ülküye sahip insanlar arasında kan ve soy birliği şuurunun güçlenmesine yol açar. Kendi içine kapanan dar bölge, aşiret, tabaka, etnik gruplar arasında evlilik köprüleri kurarak milli şuurunu güçlendirir. Bütün Türk tarihi boyunca, aşiretler ve beylikler arasındaki çatışmaları yumuşatmada bu yol, pek çok kez denenmiş ve faydalı da olmuştur. Dolayısıyla, içtimai ırk desteklediği takdirde milletin birlik ve beraberliğinin ve devletin gücünün arttığı”*¹²⁶ sosyal bir gerçeklik olarak ortada durmaktadır.

Her millette kendine mahsus olmak üzere, hayatlarına yön ve biçim veren, onların düşüncelerini şekillendiren, hatta rüyalarını ve özlemlerini ifade eden kök-tip vardır ve her millette bu kök-tipler değişiklik göstermektedir. Arvasî, “Türk’ ün bizzat kendi kollektif tasavvurunda bulunduğu Türk içtimai ırkının özelliklerinden olan Türk tipini korumak ve geliştirmek için, çok uzak coğrafi alanlara dağılmış Türk çocuklarını, birbirleri ile evlenmeye teşvik etmeli ve Türk içtimai ırkı, “kan ve soy birliği şuurunu” ile güçlendirilmelidir”¹²⁷ teklifini getirmektedir.

O'na göre içtimai ırk özellikleri, “beşeriyete renk getiren, kültür ve medeniyetlere kendine has bir atmosfer kazandıran orijinal değerlerdir ve Allah’ın ayetlerindendir.”¹²⁸ Arvasî, “Türk milliyetçisi, Türk içtimaî ırkını benimser, sever ve sevdiren ailesini de bu espri içinde kurmaya çalışır”¹²⁹ düşüncesindedir. O, içtimai ırk ile millet ve devletin güçlendirildiğini, oysa, milletlerarasında evlenmelerin

¹²⁵ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s. 103.

¹²⁶ A.g.e, s.103.

¹²⁷ A.g.e, s.103.

¹²⁸ Rum, 30/22.

¹²⁹ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.103.

teşviki ile de milli şuurun çökertilerek, kozmopolitleşmeye yol açtığını¹³⁰ iddia etmektedir.

Arvasî'nin içtimai ırk teklifi, sosyal yapının güçlendirilmesini hedeflemektedir. Psikolojik olarak, insanın kendisine duygusal, fiziki, dini, sosyal ve kültürel açıdan yakın olanı dostluk kurmada ve evlenmede tercih etmesi doğal bir durumdur. Bu evlenmeler sayesinde milletler, kendine has olan milli özelliklerini koruyacak ve gelecek kuşaklara kültürel aktarımını daha kolay gerçekleştirebilecektir.

2.6. Arvasî'de Milliyetçilik ve İslamiyet

İnsanın kendisini bir milletten sayması, o milletin soyundan geldiğinin şuur ve duygusu içinde bulunması, bu şuur ve duygu ile bir takım davranışlarda bulunması İslam'a göre caiz midir? değil midir? Caiz ise bu fikir ve davranışların mahiyet ve sınırı nedir? İslamiyet, ırk kavramını kabul eder mi? İslam'da vatan kavramı var mıdır? Milliyetçilik ve dindarlık, İslam'a göre zıt kavramlar mıdır? Bir arada bulunabilirler mi? İslam'da milliyetçilik var mıdır? Milliyetçilik ırkçılık mıdır?... gibi sorular İslam âlemini yıllardır meşgul etmekte, cevapları ise büsbütün fikir ayrılıklarına sebep olmaktadır. Kavramları, ideolojik ve art niyetli bir şekilde yahut cehaletle, kargaşa oluşturabilecek bir tarzda ele almak, içinden çıkılmaz toplumsal ayrışmalara ve sosyal problemlere yol açmaktadır.

Evrensel ve fitri bir din olan İslamiyet, insanlarda yaratılıştan var olan maddi mânevî bütün değerleri kabul ederek, o değer ve kabiliyetleri faydalı hale getirerek bir düzene koymaktadır. İslam'ın ana kaynakları incelendiğinde tartışma konusu olan ırk, millet, milliyetçilik kavramlarının fitri bir gerçeklik olarak ele alındığını ve onlarla ilgili konulara önemle yer verildiği görülmektedir. Şöyle ki; Kur'an, bütün insanların bir anne ve babadan yaratıldığını, ondan sonra soylara, kabile, kavim ve milletlere ayrıldığını haber vermektedir. *“Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en*

¹³⁰ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.103.

değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.”¹³¹

Yukarıdaki ayetten açıkça anlaşıldığına göre Allah, bir ana babadan yarattığı insanları, sonra yakın ve uzak soylara, yani küçük kabile ve sülalelere, sonra büyük milletlere ve toplumlara ayırmıştır. Dolayısıyla milletlerin varlığına, milletleri meydana getiren milliyet esaslarına, bu esasları sevmek, korumak ve geliştirmek için çabalama manasını taşıyan milliyetçiliğe karşı çıkmak bizzat ilahi iradeye karşı çıkmak, onların varlığını ve meşruluğunu reddetmek anlamına geldiği görülmektedir.

Ayette insanların kabile, kavim ve milletler halinde niçin ayrıldığı da açıklanmıştır. Yaratılıştaki fiziki, bedeni ve ruhi bakımdan bir takım farklılıklarla yaratılan insanların yeryüzünün çeşitli yerlerine dağıldıkları, maddi mânevî birçok yönden çeşitli ayrılıklara sahip hale geldikleri, renkleri, örf adetleri, hukuk ve adalet anlayışları, ahlak ve yaşantı şekilleri, duygu düşünce tarzları, dinleri ve dilleri, sanat ve medeniyet anlayışları gibi birçok konuda birbirlerinden ayrıldıkları anlatılmaktadır. Ayetteki “*tanışasınız*” ifadesi ile farklı milletlerin tanışıp kültür alışverişi yapmasının yanında, bir realite olarak diğerini kabul etmesi anlamını taşıdığı da ifade edilmektedir.

Bundan başka milletlerin, kabilelerin birbirlerinden üstün ve şerefli olabileceklerine de ayette işaret edilmektedir. Ancak üstünlük kriteri olarak takva esas kabul edilmektedir. Takva maddi mânevî her türlü kötülükten uzak durmak, maddi mânevî her türlü güzelliğe sahip olmak için çalışmak manasına gelmektedir. Bu türlü takvada hangi millet daha ileri ve yüksek ise, o millet diğerlerinden daha üstün ve şerefli sayılmaktadır. Bunun sonucu olarak milletler arasında takva yarışı kaçınılmaz olmaktadır. O halde bu fazilet yarışında¹³² kendi milletini daha çok sevmek, onu koruyup geliştirmede, yükseltip kalkındırmada öne almak İslam’a göre doğru ve olması gereken bir fikir olarak görülmektedir. Kendi milletini sevmek ve yüceltmeye çalışmak, diğer milletleri sevmemek, onlara düşman olmak anlamına da gelmemektedir.

¹³¹ Hucurat, 49/13 (DİB meali).

¹³² Mülk, 67/2.

Kur'an'da başka bir ayette de, bir erkekle dışıdan yaratılan insanların çeşitli soylara, yani ırklara ayrıldığı şu bir şekilde beyan edilmektedir. *“O, sudan bir insan yaratıp ondan soy sop ve hısımlık meydana getirendir. Rabbin, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”*¹³³

Bu ayrı yaratılışın sebep ve hikmetini açıklayan *“Sura üflendiğinde artık ne aralarındaki akrabalık bağları işe yarayacak ne de birbirlerine soru sorabilecekler!”*¹³⁴ ayeti, Müslümanlar arasında dünyada soy kavramının önemini, birbirlerine yardım, koruma ve kurtarma konularında faydasına işaret etmektedir. Bu ayeti ırk ve soy kavramını inkar edenler delil olarak ortaya koyarken ahirette bu yakınlığın işe yaramayacağını, dolayısıyla dünyadaki faydasını maksatlı olarak göz ardı ettikleri görülmektedir. Her şeyde olduğu gibi ırk ve soy konusunu iyiye ve kötüye kullanmak da mümkün olmaktadır. İslam âleminde ve ülkemizde ırk konusu kötü bir şekilde anlaşıldığı ve istismar edildiği anlaşılmaktadır.

Halbuki Kur'an, çeşitli sebeplerle peygamberlerin soylarına vurgu yaparak yanlış anlaşılımları ortadan kaldırmakta ve bir gerçek olarak ortaya koymaktadır. *“Allah, birbirinden gelme nesiller olarak Adem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini (soyunu) ve İmran ailesini (soyunu) seçip âlemlere (bütün yaratılmışlara) üstün kıldı. Allah hakkıyla işitmekte ve bilmektedir”*¹³⁵ vb. ayetler örnek olarak verilmektedir.

Peygamberlerin mensup oldukları soyları ifade etmeyi gerekli gören Kur'an, eski kavimlere gönderilen diğer peygamberlerden bahsederken o peygamberleri, gönderildikleri kavmin kardeşi yani soydaş olarak beyan etmektedir. Örneğin *“Ad kavmine kardeşleri (soydaşları) Hud'u gönderdik”, “Semud kavmine kardeşleri (soydaşları) Salih'i gönderdik.”*¹³⁶ şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca bu peygamberlerin gönderildikleri insanlara, *“Ey kavmim...”*¹³⁷ diye hitap etmeleri de dikkate şayan görünmektedir.

¹³³ Furkan, 25/54.

¹³⁴ Mü'minun, 23/101.

¹³⁵ Ali İmran, 3/33-34.

¹³⁶ A'râf, 7/65, 73.

¹³⁷ Şuarâ, 26/106, 124, 142, 161.

Yukarıda örnekleri verilen ayetlerden anlaşılacağı üzere İslam'da yasak edilen ırkçılıkla, ırk, soy ve millet kavramının reddedilmesi tamamen birbirinden ayrı olaylardır. İslam'da asabiyet kelimesiyle yasak edilen ırkçılık; haksız yere, gayri meşru olarak, başkalarının hakkını çiğneyerek, kendi soydaşına yardım etmek, onu korumak anlamındadır. Irkçılıkla suçlanan adamın biri Hz. Peygambere gelerek: *“Kişinin kavmini sevmesi (yasak olan) ırkçılıktan mı ya Rasulallah” diye sormuş, Peygamberimiz de: hayır, şu kadar var ki, kavmine haksızlık üzere yardımcı olması ırkçılıktandır*”¹³⁸ buyurmuşlardır. Aksi takdirde kimsenin hakkına tecavüz etmeden bir Müslümanın kendi soydaşını sevmesi, koruması, ona yardımcı olması, ona dua etmesi insani, İslami bir gerçek olarak ortada durmaktadır.

Peygamberimizin: *“Kişi kavmini sevmekten ötürü suçlanamaz.”*¹³⁹, *“Sizin en hayırlınız, günaha kaçmadıkça kavmini savunanlardır”*¹⁴⁰ hadislerinden de anlaşıldığı üzere kişni kendi ailesini, kavmini, milletini diğerlerine nispetle daha çok sevmesi doğal yapımızdan kaynaklanan davranış ve duygu türlerindendir.

İslamiyet, biyolojik ırkçılığı ve soy üstünlüğü iddialarını cahiliyet devri adeti olarak reddetmekle birlikte, Müslümanları asla soyunu, kavmini, ırkını ve milliyetini inkara davet etmemektedir. Aksine “Adam olan kavmini sever”, “Vatan sevgisi imandandır”, Kavmin efendisi, kavmine hizmet edendir” diye buyuran, Veda hutbesinde “Soyunu inkar edene Allah’ın, meleklerin ve insanların lanet etmesini” dileyen şanlı Peygamberin dinini, milliyetlerin ve milli şuurun aleyhinde kullanmak mümkün görülmemektedir.

Milliyetini ifade etmek için “Türküm” denildiğinde bunun İslam’a aykırı olduğunu söyleyenler, Peygamberimizin yakın dostları olan ve başka kavimlere mensup olan sahabelerin, daima milliyet adları ile anılmalarını görmezden gelmeleri dikkati şayandır. Nitekim Bilal-i Habeşî, Selman-ı Farisî, Süheyb er-Rumî gibi İslam büyükleri olan sahabeler günümüze kadar hep milliyet adları ile anılagelmışler, ne Peygamberimiz ne de diğer sahabeler tarafından hiçbir engelle karşılaşmamışlardır.

¹³⁸ Ahmed İbn Hanbel, **Müsned**, Müsnedü’s-Şâmiyyîn, XXVIII, 196, no: 16989, XXIX, 16, no: 17472; İbn Mace, **Sünen**, Kitâbu’l-Fiten, V, 439, no: 3949.

¹³⁹ Bkz. İbrahim Canan, **Kütüb-i Sitte Muhtasarı**, IV, 258.

¹⁴⁰ Ebu Davud, **Sünen**, V, 341, hadis no: 5120.

Çünkü bu tanımlamalar bir realiteyi ifade etmekten başka bir şey değildir. O halde “Müslüman Türk” tabiri, biri milliyeti, diğeri de dini ifade eden ve birbirine asla zıt olmayan iki mukaddes kavram olarak tanımlanmaktadır.

İslam’ın tebliğ anlayışında da öncelik yakından uzağa doğrudur: “(Önce) en yakın akrabayı uyar”¹⁴¹ ayeti bunu en güzel şekilde anlatmaktadır. Hz. Peygamber önce yakın akrabalarını İslam’a davet etmiştir. Zekat, sadaka gibi ibadetlerde, miras ve yardımlaşma konularında kardeşten başlayarak, yakın akrabalarına, kendi soydaşlarına öncelik tanınması emir ve tavsiye edilmesi şu ayette açıkça belirtilmektedir: “Daha sonra iman edip hicret eden ve sizinle birlikte cihad edenlere gelince, işte onlar da sizdendir. Allah’ın kitabınca, kan akrabaları birbirlerine (varis olmaya) daha layıktırlar. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”¹⁴²

Peygamberimizin “Akrabaya (soydaşa) yapılan yardımın sevabı ikidir: Akrabalık (soydaşlık) sevabı ile sadaka sevabı”¹⁴³ hadisi, çeşitli şekillerde iyilik ve yardım yapılacak kimseleri sayarken yakın akraba ve soydaşları ön sıraya alması, soydaş Müslümanların diğer Müslümanlara tercih edilmesi gerektiğinin bir işaretidir.

Örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte netice olarak İslam, her Müslüman soydaş, gurup, akraba ve millet, önce en dar çevresinden başlayarak, derece derece genişletmek suretiyle aralarında sevgi bağı tesis etmesini, yardımlaşarak birbirlerini kalkındırmasını emretmektedir. Çünkü psikolojik olarak herkes kendi yakınına daha fazla sevgi duyar ve daha kolay yardım etmeyi tercih etmektedir. Milletini sevmek, insanın bir parçası olduğu milletin maddi mânevî varlığına yürekten bağlanması, ona mensup olmakla şeref duyması, milletin acısından üzüntü, sevincinden mutluluk duyması demektir. İnsanın annesini diğer annelerden fazla sevmesi nasıl yaratılıştan insanda var olan fitri bir duygu ise kendi milletini diğer milletlerden daha çok sevmesi, koruması, yardımlaşma ve kalkınmada öncelik tanınması da doğal bir duygudur ve olması gereken davranışlardır. Bu sevgi, diğer milletleri sevmemek anlamını ise hiçbir şekilde taşımamaktadır. Her Müslüman millet, kendi milletini kalkındırırsa bütün İslam âlemi kalkınmış olmaktadır. İslam, başkalarının hakkına

¹⁴¹ Şuara, 26/214.

¹⁴² Enfal, 6/75.

¹⁴³ Buhârî, **Sahîh**, Zekât 48, no: 1466; Müslim, **Sahîh**, III, 80, Kitâbu’z-Zekât, no: 1000 (45).

zarar vermeden, kimseye haksızlık etmeden, insanın akrabasına, kavmine ve milletine yardım etmesini Allah'ın emri¹⁴⁴ olarak bildirmektedir. Aralarındaki soy ve kan bağı bunu zaruri kılmaktadır. Sonuç olarak böyle bir bağ sayesinde toplumların sosyal ve psikolojik olarak kenetleneyeceği ve daha güçlü olacağı düşünülmektedir.

Hz. Peygamberin soyundan gelen S. Ahmet Arvasî, din, insan, cemiyet ve milliyetçilik konularındaki görüşlerini ortaya koyarken ilmi verilere ve Türk-İslam kültür değerlerine ağırlık vermiş, kültür emperyalizminin tahribatını ve sızmalarını ortaya koymuş ve çözüm yolları göstermiştir.

O'nun emperyalizm üzerine söylediği şu sözleri bunu en güzel şekilde açıklamaktadır; *“Türk ve İslam dünyasını yutmak için en az iki asırdan beri korkunç bir tertibin içindedir. Bir taraftan kültür emperyalizmi ile vatan çocuklarını din ve milliyetine yabancılaştırarak kendi emellerine hizmet edecek kadrolar hazırlamakta, diğer taraftan din ve milliyet duygularını, her şeye rağmen terk etmeyen çocuklarımızı da birbirine düşürmeyi planlamaktadır. Bir insan, hem dindar, hem milliyetçi, hem medeniyetçi olamazmış gibi, bu değerleri birbirine zıt programlar durumuna sokarak, hiç yoktan çatışan güçler meydana getirmektedir.”*¹⁴⁵

Arvasî, “Türk Devleti'nin parçalanması ve Orta-Doğu'nun sömürgeleştirilmesi için, dinimizin ve milliyetimizin düşmanları, din ile milliyetçilik arasında zıddiyet ve düşmanlık duyguları oluşturmayı planlamışlar, “İslam'da milliyetçilik yoktur” propagandası ile milletleri çökertmek ve bu suretle çok kahpece bir planla birbirine zıt İslamcı ve milliyetçi sun'i düşman kamplar doğurmak istemişlerdir” diyerek İslam âlemini ve Türk Milleti'ni uyarak görüşlerini ortaya koymuştur.

Arvasî'ye, dinimizin ve milliyetimizin düşmanları, din ve milliyet gibi iki mukaddes varlığımızı, birbirine düşman¹⁴⁶ göstermek istediklerini, halbuki, din ve milliyetin birbirine zıt olmadığını söylemektedir. “Din, toplumsal bazda hayal gücünü geliştiren, bu nedenle de millet ve devlet bütünlüğünün sağlanmasında önemli bir konuma sahiptir. Aksine din sayesinde milli ve mânevî değerlere bağlı olarak yetişen

¹⁴⁴ Nahl suresi, 16/90.

¹⁴⁵ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.26.

¹⁴⁶ A.g.e, s.26.

birey, milletiyle kaynaşmayı sağlayarak milli bütünlüğü gerçekleştirecek ve böylece yabancılaşmanın da önüne geçilecektir”¹⁴⁷ sözlerini sarf etmektedir.

Arvasî, din milliyetin zıt olmadığını şu şekilde izah etmektedir: “İslamiyet, *üniversal (âlemşümül)* bir davettir. Irkları ve milletleri hem kabul ve tasdik eder, hem de İslam kardeşliği şuuru içinde işbirliği yapmaya çağırır. İslamiyet, milliyetleri ve ırkları inkar ederek kozmopolit bir dünya kurmak davası peşinde değildir. Yüce ve mukaddes kitabımıza göre, insanlar, Ademoğulları olarak aynı kökten gelmiş olmakla beraber, çeşitli milli ve ırki şubeler ve dallara bölünmüşlerdir. Bu durum, ilahi bir irade olup inkar ve ihmal edilmesi mümkün olmayan biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyolojik ve politik bir vakiadır.”¹⁴⁸

Arvasî, İslam’ın, Kitap ve Sünnet ile bütün beşeriyete âlemşümül bir mesaj sunmakla birlikte, kendi ile çatışmamak şartı ile milli ve mahalli tecrübeye de büyük önem atfettiğini ve bu karakteri sebebi ile bütün zaman ve mekanlara kolayca intibak ettiğini¹⁴⁹ söylemektedir. O, İslam’ı kabul eden milletlerin, kavimlerin ve ırkların güçlenmesine ve milli hüviyetleri içinde gelişip yücelmesine de imkan hazırladığını belirtmektedir. O’na göre “İslamiyet, milletleri yok etmek kavimleri ve ırkları karıştırarak kozmopolit bir dünya kurmak istemez. İslam’ı kabul eden ırklar, kavimler ve milletler zayıflamazlar, yok olmazlar, aksine güçlenip dirilirler.”¹⁵⁰

Arvasî’ye göre İslamiyet, ırk gerçeğini inkar etmez, ancak bu gerçeğin istismarına karşıdır. İnsanlar, farklı renk ve yapıda ve fakat bir tek köktendirler. Bu düşüncesini anlatmak için Kur’an’da, “*O gökleri yaratması, o yerleri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin birbirine uymaması da O’nun ayetlerindendir. Hakikat, bunlarda bilenler için elbette ibretler vardır*”¹⁵¹ ayetini delil göstererek, “İslamiyet’in, biyolojik ırk gerçeğini kabul ettiğini fakat biyolojik ırkçılığı reddettiğini”¹⁵² ifade etmektedir.

¹⁴⁷ S. Hayri Bolay- Kazım Sarıkavak, **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi**, MEB Yay., Ankara 2001, s. 20.

¹⁴⁸ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.109.

¹⁴⁹ A.g.e, s.76.

¹⁵⁰ A.g.e, s.618.

¹⁵¹ Rum, 30/22

¹⁵² Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s. 101.

Arvasî, İslam dünyasındaki kötü gidişe son verecek ve İslam'da diriliş hamlesini gerçekleştirecek olanların, “Karahanlı, Selçuklu ve yükselme dönemindeki Osmanlı gibi, dinamik ve fakat bid’atsiz bir din şuuru içinde Şanlı Peygamber’in ve Yüce Sahabi’nin çizgisini takip eden Oğuz’un çocukları, dirilişin kaynağını da Türkiye”¹⁵³ olarak görmektedir.

O’na göre bu kadrolar, “Allah ve Resulü’nün mesajını, yüce Ashab-ı Kiram’ın heyecanı içinde duymalı, Ehl-i Sünnet çizgisinde yürümeli, İslamiyet’i, dosdoğru olarak öğrenmeli, yaşamalı ve dünyaya meydan okuyarak tebliğ edebilmelidir. İslam’ı, bu kanlı ve kirli asırların karanlığına bulaştırmadan, olduğu gibi ortaya koyabilmelidir. Yani, bu yeni kadro dinimizi, bu asrın aydınlığında inceleme gibi bir yanlış yola girmek yerine, asrımızı, İslam’ın aydınlığında yeniden tahlil ve terkip edebilmelidir. Yine, bu kadro, asla İslam’ı kurtarma endişesine kapılmamalı aksine kendini ve asrını İslam’la kurtarma yolunu açmalıdır. Hem İslam’ı doğru bilen hem asrı iyi tanıyan iyi yetişmiş kadrolar elinde İslamiyet, görülecektir ki; insanlığın bütün sorularına cevap verebilecektir ve bütün problemlerini isabetle çözebilecektir. Ecdadımız, kendilerini ve asırlarını böylece, İslam’la kurtarmasını bildiler. Biz de bu işi yapacak yepyeni kadrolara muhtacız”¹⁵⁴ diyerek bu kadroların Türk İslam ülkücüleri olduğunu belirtmektedir.

Arvasî, İslam’ı, ideoloji edinen onu bir hayat nizamı olarak savunan Türk milliyetçilerinin, yalnız esir Türklerin değil bütün mazlum milletlerin umudu olduğunu düşünmektedir. Bu düşünceye sahip kadroların Türk ve İslam dünyası üzerinde sömürge hesapları yapan bütün emperyalist çevrelerin karşısında yer aldığını¹⁵⁵ söylemektedir.

Arvasî’ye göre İslam dini ile milletler, milliyetler, milli şuurlar çökertilemez. Aksine İslam dini ile milletler güçlenirler, hayat bulurlar ve yücelirler.¹⁵⁶ Allah, dinini bu kavimler ve milletler eliyle savundurmaktadır. Bir kavim dinden yüz çevirdiğinde başka bir kavim dine hizmetle şereflendirilmektedir. Arvasî, “Ey iman edenler,

¹⁵³ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.631.

¹⁵⁴ A.g.e, s.671.

¹⁵⁵ A.g.e, s.687.

¹⁵⁶ A.g.e, s.537.

içinizden kim dininden dönerse, Allah, müminlere karşı alçak gönüllü, kafirlere karşı onurlu ve zorlu, kendisinin onları seveceği, onların da O'nu seveceği bir kavim getirir ki onlar Allah yolunda savaşsınlar ve hiçbir kınayanın kınamasından (dedikodusundan) çekinmezler. Bu, Allah'ın bir lütfu inayetidir ki onu kime dilerse ona verir. Allah, ihsanı bol olan, en çok bilendir”¹⁵⁷ ayetinin Türk Milleti'nin özelliklerinden bahsettiğini, çünkü Müslüman Türk'ün tarihini incelediğimizde gerçekten de, Ashabı Kiramdan sonra, İslamiyet'e hizmet etme noktasında hiçbir milletin Türk Milleti ile boy ölçüşemeyeceğini ve bu hakikatin bütün çıplaklığı ile ortaya olduğunu ifade etmektedir.¹⁵⁸ O, Müslüman Türk Milleti'nin, Allah'ın Kur'an-ı Kerim'inde övdüğü bu yüce vasıflara sahip olduğunu, “şanlı ecdadımız”¹⁵⁹ sözleriyle övünerek anlatmaktadır.

Kur'an'da Allah adını yüceltmek için kavimler mukaddes bir yarışa çağrılmakta ve bu yarış bütün milletlere açık olarak devam etmektedir. Bu yarışta rengi ve dili ne olursa olsun, takvada en ileri olanı bu mukaddes yarışa katılanların en şerefli ve en üstünü olarak anılacağı bildirilmektedir.¹⁶⁰ Arvasî, “Türk milliyetçilerinin gayesinin de bu yarışta geçmişte şanlı ecdadının yaptığı gibi gelecekte de en önde olma idealidir ve bu mukaddes yoldan hiçbir isnat ve iftira onları alıkoyamayacaktır”¹⁶¹ İddiasında bulunmaktadır. O'na göre dinimizi, milletin ve milliyet duygularının aleyhinde kullanmak isteyenler gerçek dindarlar değildir. Ya cahil yahut art niyetli kişi ve zümrelerdir.¹⁶²

Arvasî, ye göre “yeryüzünde dinsiz bir kültür ve medeniyete tarih şahit olmadığı halde, ülkemizde Müslüman Türk çocuğu, sanki bir insan hem Müslüman, hem Türk, hem de medeni olamazmış gibi bir yıkıcı propagandaya maruz kalmaktadır.¹⁶³ Milli ve mukaddes değerlerine bağlı Türk milliyetçilerini ırkçı ve dinci gibi kamplara bölmeye, millet çocuklarını bir diğerine düşman etmeye çalışmaktadırlar.¹⁶⁴ Bu yıkıcı, bölücü ve yabancılaştırıcı oyunlara gelinmemesi uyarısını yapan Arvasî,

¹⁵⁷ Maide, 4/54.

¹⁵⁸ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.243.

¹⁵⁹ A.g.e, s. 243.

¹⁶⁰ Hucurat, 49/13.

¹⁶¹ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.243.

¹⁶² A.g.e, s.443.

¹⁶³ A.g.e, s.538

¹⁶⁴ A.g.e, s.155.

“İslamiyet’le Türklüğün hayatımızın bütün alanlarında ayrılmaz bir değer olduğunu hatırlatmaktadır. Türklerin en az bin yıldır, “ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur” şuuru içinde yaşadığını, Türklük şuur ve vakarı ile İslam iman ve ahlaki içinde yeniden dirilmesinin şart olduğunu ve bu dirilişin iki yüzyıldan beri Türk İslam medeniyetini çökertmeye çalışanlara karşı galip gelmenin yolu”¹⁶⁵ olduğunun önemle ve ısrarla üzerinde durmaktadır.

İslam birliği mânevî bir emir olup daha ziyade inanç bütünlüğü, inanç kardeşliği ve birbirine dayanışma anlamını taşımaktadır. Müslümanların idarece ve siyaset bakımından aynı bayrak altında toplanmaları, Allah’ın ayetlerinden olan milletlerin, birbirlerinden farklı renklerinin, dillerinin,¹⁶⁶ yaratılış özelliklerinin, coğrafyasının, kültürünün ortadan kaldırılıp silinmesi anlamına gelmemektedir. Türkdoğan’a göre “vatan, millet sevgisi Kur’an’ın ve hadislerin emirleridir. Bunları inkar ederek ideal bir ümmetçiliğe yönelmek, İslam’ın ruhuna aykırı olmakla birlikte, İslam’ı şahsi amaçları için kullanmak anlamındadır. İslam, insanları birbirine bağlayan evrensel bir güç kaynağıdır. O da Arvasî gibi millet olgusu ile İslamiyet arasında çatışma değil, uyum”¹⁶⁷ olduğu kanaatindedir.

Arvasî, Türk milliyetçiliğinin temel esaslarından birinin İslam dini olduğu, Türklük ile Müslümanlığın birbiri ile yoğrulup kaynaştığı, birbirinden ayrılmasının mümkün olmadığı, dolayısıyla İslam’dan ayrı bir Türk milliyetçiliğinin düşünölemeyeceğini ifade etmektedir. O’na göre İslam’ı korumak, sevmek ve geliştirmeye çalışmak, Türk milliyetçiliğinin temel prensibidir. İslam, Türk Milleti’nin fertlerini birbirine bağlayan, Türklüğü yaşatan en büyük unsurdur. Türk Milleti de, İslam’ı koruyan, yücelten ve asırlardır bayraktarlığını yapan milletin adıdır. O’na göre Türklük ne zaman yükselmişse İslam da yükselmiş, Türkler ne zaman dara düşmüşse İslam da sıkıntıya düşmüştür.¹⁶⁸ O, bunun bir hamaset değil, sosyal ve tarihi bir realite olduğunu iddia etmektedir.

¹⁶⁵ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.26.

¹⁶⁶ Rum, 30/22.

¹⁶⁷ Türkdoğan, **Niçin Milletleşme**, S.81.

¹⁶⁸ Arvasî, **Hasbihal**, C:1, s.7.

Arvasî'ye göre İslam'ı milliyetçiliğe düşman göstermek bizzat İslam'a ihanet olduğu gibi, Türk milliyetçiliğini İslam'a karşı göstermek de bizzat Türk milliyetçiliğine ihanettir. Türk ve İslam, medeniyetimizin birbirini tamamlayıcı parçalarıdır. Biri olmadan diğerrinin olması mümkün değildir. Bu öz, Türk'ün kimlik yapısının, milli karakterinin, kültür inşasının, genetik ve mânevî kimyasının esasını teşkil etmektedir. O'na göre Müslüman Türk ifadesi, bir karışım, bir birleşim, bir sentez değil, hiçbir kimyanın sökemeceği bir eriyiktir. O yüzden Arvasî, eserine Türk İslam sentezi değil, Türk İslam Ülküsü ismini vermiştir. Bu, kök bilgi (töre) ile gök bilgi (vahiy) terkididir¹⁶⁹. Müslüman Türk'ün ana cevheri, ana kimyası yani cemiyet genetiğinin adı olarak ifade edilmektedir.

2.7. Arvasî'de Milliyetçilik ve Eğitim

Eğitim insanı diğer varlıklardan ayıran, ona güç ve erdem kazandıran, insan hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır. Öğretmenlik mesleği de toplumun değerlerini gelecek kuşaklara aktarma görevi ile bilgiye ulaşmak isteyenler arasında bir köprü olduğu için en saygın meslek olarak hatta peygamberlik mesleği olarak kabul edilmektedir. Kültürümüzde bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum anlayışı ile ilim sahiplerine büyük önem atfedildiğinden, öğretmenlerin toplumsal sorumlulukları çok yüksektir. Eğitim sisteminin kültür aktarımı, kişilik kazandırma, bireysel bilgi ve beceri kazandırma gibi temel işlevinin etkin bir şekilde yerine getirilmesi öğretmenlerin niteliğine bağlıdır. S. Ahmet Arvasî de bu özellikleri taşıyan önemli eğitimcilerimizden biridir. Öğretmenliğe 1952 yılında başlamış, hayatının sonuna kadar da kendi milletini ve özellikle gençliği, “çağın ilmi ve teknolojik gelişmelerinden kopmadan, Türklük şuuru ve İslam imanı ve ahlakiyle yetiştirmeyi” meslek olarak benimsediği görülmektedir.

Bir milletin kalkınmasını, ilerlemesini sağlayacak olan yeni nesillerdir ve elbette bu kalkınmayı mümkün kılacak olan da eğitimidir. Arvasî'ye göre eğitimin sosyal hayattaki etkileri sosyal, kültürel, ekonomik açıdan milli kalkınmayı sağlamak,

¹⁶⁹ Onur, *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvasî*, s. 101.

sosyal sınıflar arasındaki farkları azaltmak, sosyal bütünleşmeyi sağlayarak milli birliği güçlendirmek ve sosyal hareketliliği gerçekleştirmektir.¹⁷⁰

Genel olarak eğitimin amacı, hedefi olan insan ve toplumun istendik davranışlar oluşturarak mutluluğunu sağlamaktır. Bu mutluluğun sağlanmasındaki en önemli faktör de eğitimcilerdir. Bu sebeple eğitimcilerin, nitelikleri, bilgileri, yaşayışları ve uygulamalarıyla öğrencilerine örnek olması vazgeçilmez kuraldır. Düşünürümüze göre de eğitimciler; öncelikle öğrencilere daima doğruyu öğretmeli ve göstermelidir. Ancak bunu yaparken kendilerinin de dürüst, mütevazı, şefkatli, sabırlı ve yumuşak huylu olması gereklidir. Ayrıca sürekli kendilerini yenilemeye ve geliştirmeye çalışarak branşlarında yeterli ve üstün bir konumda olmaları gereklidir. O'na göre eğitimciler milli konularda da duyarlı olmalı, vatan, millet ve devlet sevgileri yüksek olmalıdır. Allah sevgisi ve korkusu ile dolu olmalıdırlar. Eğitimciler, işlerini severek yapmalı ve idealist olmalıdırlar.¹⁷¹ Aynı zamanda öğrencilerini en iyi şekilde yetiştirmeyi kutsal bir görev olarak benimsemesi gerektiğini düşünmektedir.

Arvasî eğitimcileri toplumun aydınları olarak görmektedir. O'na göre aydın, mesleğini başarılı bir şekilde yaptığında kendi milli kültürünü çağdaş seviyede temsil edebilir. Ortak bir insanlık kültürü olmadığından her millet kendi milli kültürünü insanlık dünyasının geniş kültür dairelerinden bir yere konumlandırmaktadır. Bu yüzden O'na göre aydın, kendi milli kültürünü çağdaş seviyede temsil edebildiği sürece aydındır. Kendi kültüründen kopan kişi, aydın değil, yabancılaşmış kimsedir. Kendi kültürünü gelecek kuşaklara aktaracak eğitimcilerin her şeyden önce milli kültürünü bilmesi, benimsemesi ve severek uygulaması devletin ve milletin geleceği açısından önem arz etmektedir.¹⁷²

Arvasî, öğretmenlerin, memleketin en zeki ve çalışkan evlatları arasından seçilmesini, ciddi ve kaliteli yüksek tahsil kademelerinden geçirilerek yetiştirilmesini teklif etmektedir. O'na göre Türk'ün öğretmeni, Türk'ün dilini, töresini, inançlarını,

¹⁷⁰ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.255.

¹⁷¹ A.g.e, s.569.

¹⁷² A.g.e, s.78

kültürünü örselemeden geliştirmeye ve onları birer evrensel değer haline getirmeye kendini mecbur hissetmelidir.¹⁷³

Arvasî, Türk milletinin en hayati meselesi olarak, “tamamen kendinden olan, kendini çok seven, milli tarihe, milli kültüre, milli medeniyete ve milli ülkülere gönülden bağlı ve bu değerlere yabancılaşmamış aydın ve milliyetçi kadrolar” olarak görmekte ve bunu gerçekleştirecek olan öğretmenleri, “Türk milliyetçiliğinin gayelerini, prensiplerini, stratejisini ve programını en iyi bilen, yaşayan ve uygulayan şuurlu kurmay kadrosu”¹⁷⁴ olarak tarif emektedir.

Düşünürümüz, milli şuurun uyanık tutulmasının yabancılaşmayı engelleyeceğini böylece kültür mirasımızın yeni nesillere aktarmanın gerçekleşebileceği düşüncesindedir. O, yabancılaşmaya karşıdır ancak yabancı medeniyet ve kültürleri tanımaktan yanadır. Başka milletlerin kültürlerinden ve eserlerinden yararlanılmasının, milli kültürü zenginleştireceği¹⁷⁵ kanaatindedir.

Arvasî, dünya milletleri ile iletişim kurabilmek için yabancı dil öğrenimini teşvik etmiş ancak yabancılaşmaya ve kültür sömürüsüne yol açtığı için yabancı dil eğitimine karşı uyanık¹⁷⁶ olunmasını öğütlemektedir.

Arvasî, eğitimin özellikle milli olması gerektiğine büyük önem vermektedir. Çünkü O, sosyal değişme ve sosyal çözülmenin ancak bu yolla engellenebileceğini belirterek,. nesiller arasında kopukluk oluşturmadan, yani yabancılaşmadan çağdaşlaşmayı ancak eğitimin kültür fonksiyonu ile gerçekleştirebileceğini¹⁷⁷ düşünmektedir.

Her milletin eğitimle ulaşmak istediği siyasi hedefler vardır. Bu işlevi ile eğitim, milletin ulaşmak istediği hedeflere ve milli ülkülere uygun insanı yetiştirmesi gerekir. Bu düşüncesini Arvasî, milli ülkü ve hedefleri politik bir fonksiyon haline getirmemiş bir eğitimin, millete yabancılaşmış ve canavarlaşmış tiplerin

¹⁷³ Arvasî, **Eğitim Sosyolojisi**, Burak Yay. İst. 1995, s.107.

¹⁷⁴ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s. 264.

¹⁷⁵ A.g.e, s.143.

¹⁷⁶ A.g.e, s.271

¹⁷⁷ A.g.e, s.143.

çoğalmasına sebep olacağı uyarısında bulunarak, hiçbir millet kendini ortadan kaldıracak, tarihten silecek veya başka milletlere köle edecek eğitime izin vermez, vermemelidir¹⁷⁸ şeklinde ifade etmektedir.

Arvasî milletlerin geleceği olan gençlere iyi bir milli tarih şuuru vermemek, dostunu düşmanını öğretmemek, milli ve mukaddes değerleri kafalara ve gönüllere işlememek, aksine onun yerine milli bütünlüğü parçalayıcı programlar ile genç beyinleri tarihlerine, atalarına, kültür ve medeniyetlerine yabancılaştırmak hangi devleti ve milleti ayakta tutabilir? ve “Türk’ü Türk’e, Müslüman’ı Müslüman’a sevdirememiş bir maarifle nereye varılabilir?”¹⁷⁹ sorusuyla, milletlerinin ve devletlerin milli savunmasında eğitim en başta gelen unsur olduğunu önemle vurgulamaktadır.

Arvasî’ye göre kalkınma, maddi ve mânevî olmak üzere iki boyutludur. Maddi kalkınma, ekonomi ile ilgilidir ve eğitilmiş insan gücü ile doğru orantılıdır. Eğitilmiş insan gücü ülkelerin gerçek gücüdür ve fabrikalarından, barajlarından ve yeraltı kaynaklarından çok daha önemlidir. Bu yüzden O’na göre kendi insanını eğitemeyen ve kendi teknolojisini üretemeyen ülkeler kalkınmış sayılmazlar.

Arvasî’ye göre, kalkınmanın mânevî boyutu ise; insanın ilimle, sanatla, ahlakla, din ile yoğrularak, işlenerek yüceltilmesini amaçlamaktadır. Böylece insan, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik hayatın en önemli ve temel unsuru durumuna gelecektir. Eğer eğitim, içeriğiyle, maddi ve mânevî boyutuyla kalkınmayı sağlayıcı kadroları yetiştiremezse o ülkenin sömürülmesi önlenememektedir. O’na göre bir ülkeyi geri bırakmanın ve sömürmenin en kestirme yolu, o ülkenin eğitimini baltalamaktır. Bu sebeple eğitim, milli ve çağdaş ihtiyaçlara cevap veremezse yetişmiş insan gücünü kaybedecektir¹⁸⁰ görüşündedir.

Eğitimin ekonomik fonksiyonunu da “milli şahsiyetini kaybetmeden sanayileşmek, kalkınmak, yer altı ve yer üstü zenginliklerini en modern teknik ve vasıtalarla

¹⁷⁸ Arvasî, **Hasbihal**, cilt: 6, s.12.

¹⁷⁹ Arvasî, **Doğu Anadolu Gerçeği**, s.55.

¹⁸⁰ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.261.

kavuşturmak”¹⁸¹ olarak gören Arvasî, fert, toplum ve iktisadi alanın istek ve ihtiyaçlarına göre eğitimin teşkilatlandırılmasını tavsiye etmektedir.

Arvasî, özellikle mesleki okulların sayısının artırılmasını, personelin yetiştirilmesini ve fert ve grupların kabiliyetlerinin göz önünde bulundurulmasını istemektedir. Eğitim bu işleviyle hem millete güçlü üreticiler, akıllı ve bilgili tüketiciler, zeki ve namuslu müteşebbisler ve çağdaş ekonomik savaşlarda milletimizi ve devletimizi savunabilecek kadroları yetiştirebilmelidir¹⁸² şeklinde düşünmektedir.

Eğitimin siyasi, ekonomik, maddi ve mânevî fonksiyonlarının gerçekleştiği okulların, milli ve çağdaş ihtiyaçlara göre planlanması ve teşkilatlanması gerektiğini dile getiren Arvasî, okullardaki eğitimin, pedagojinin tavsiye ettiği yol ve biçimlerde milli ve mahalli hammaddeyi işleyerek, düzenleyerek, geliştirerek, çağdaşlaştırarak genç nesillere aktarmaya çalışmasının önemini belirtir. Böylece eğitim, bir taraftan gençlerimizi milli sosyal yapıya intibak ettirerek milli kültür malzemesini işler, diğer taraftan çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek hassas bir denge üzerine oturur. Bunlardan birinin ihmal veya inkar edilmesi, eğitimin yozlaşmasına yol açar. O’na göre “eğitimin asla vazgeçilmez iki yönü milli ve çağdaş”¹⁸³ olmasıdır.

Eğitimde imkan ve fırsat eşitliğinin¹⁸⁴ sağlanmasının önemine dikkat çeken Arvasî, okulların, milli ve mahalli ihtiyaçlara göre amaç, müfredat ve teşkilat yönünden yeniden ele alınmasının ve merkez yetkilerinin bir kısmının taşraya devretmesi gerektiğinin altını çizer. Her bölgede yatılı okullar kurulmasıyla fakir, köylü ve işçi çocuklarını okutmak ve onlara üniversite kapılarını açmak gerektiğinin önemi üzerinde durmaktadır. (Yatılı Bölge Okulları, bu görüşten yıllar sonra kurulmuştur).

Üniversite eğitiminin ülkelerin geleceği için birinci sınıf adam yetiştirme davası olarak gören düşünür, Türkiye’nin ekonomik, kültürel, sosyal ve politik problemlerine çözüm üretecek, üç devlet üniversitesinin bulunduğu bir dönemde her türlü imkanı olan yirmi üniversite kurulmasını teklif etmektedir. Ülkemizin

¹⁸¹ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.261.

¹⁸² A.g.e, s.247.

¹⁸³ A.g.e, s.254.

¹⁸⁴ A.g.e, s.255.

kalkınmasında gerçekçi, milli problemlerimizi bilen ve duyan ilim adamlarına ihtiyaç olduğunu belirten Arvasî'ye göre, çocuklarımızın ve gençlerimizin yetenekleri, ilmi ve objektif metotlarla tespit edilmesinin önemine değinmektedir. O'na göre fakülte ve okullara ihtiyaca göre kontenjan açılmalı, boş zamanlarda bu okullar halk eğitime tahsis olunmalıdır. Ayrıca halkın eğitimi için ihtiyaç duyulan kadronun yedek subay öğretmenlerden karşılanabileceği teklifini getirmektedir.

Din eğitiminin önemine de vurgu yapan Arvasî, güçlü, sağlam, samimi ve ciddi bir din eğitiminden ve onu destekleyen müesseselerden mahrum bırakılan bir ülkede dinin de, hayatın da, cemiyetin de, devletin de büyük zarar göreceğini düşünmektedir. O, devlet, kendi cemiyetine ve kendi sosyal müesseselerine sahip çıkmazsa, ona çok defa yabancılar ve yabancılaşmış kadrolar sahip çıkacağı endişesini taşımaktadır. “İşte, o zaman, kara ve kızıl emperyalizm, ülkemizin içinde ve en etkili biçim de dolaşır. İşte o zaman, sahte mürşitler ve din tüccarları piyasayı doldurur, işte o zaman politikacı bu sahayı istismar eder. İşte o zaman Yüce İslâmiyet ve Şanlı Peygamberimiz anlaşılmaz olur. İşte o zaman, Ashab-ı Kiram ve gerçek din büyük leri unutulur ve onların yerine ne idüğü belirsiz kişiler alır. İşte o zaman, gençler ve kitleler, mukaddes dinin saf ve berrak kaynaklarından uzak kalır, din adına yalan yanlış batılların pençesine düşer. Evet, dini hayatımızı kurtarmanın ve cemiyeti yeniden aynı iman ve ahlak değerlerinde toplamanın ve Türk-İslam medeniyetini yeniden diriltmenin yolu, samimi, ciddi ve yeterli bir dini eğitimden geçer.”¹⁸⁵ diyerek hem endişelerini dile getirmekte hem de çözüm önerilerini sunmaktadır.

Arvasî eğitimi, hem psikolojik hem de sosyolojik yönleri ile bir bütün kabul etmektedir. Fert ve cemiyeti eğitimde ihmal ve inkar edilmesi mümkün olmayan, vazgeçilmez birer birim olarak görmektedir. O'nun gerçekleşmesini istediği milli eğitim sisteminde genç nesillerimizi, bir taraftan kabiliyet ve istidatlarına göre orijinal ve başarılı birer şahsiyet haline getirmek¹⁸⁶ hedef olarak görülmektedir.

¹⁸⁵ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.756.

¹⁸⁶ A.g.e, s.258.

Düşünür gençleri, milli tarihlerine, milli kültür ve medeniyetlerine, milli ve mukaddes değerlerine saygılı, devlet ve milletin bütünlüğü, gelişmesi ve yücelmesi iradesi ile dolu ahlaklı, imanlı birer Türk insanı yapmak istemektedir. Bunun sonucunda da insanımız Türklüğünden, Müslümanlığından utanmayan, çağdaş birer şahsiyet olmanın ve sosyal iş bölümünde başarılı bir yer tutmanın mutluluğunu tadacaktır¹⁸⁷ düşüncesindedir.

O'na göre eğitimin siyasi hedefi sadece bilgi vermek değil, gelenekleşmiş hikmetleri öğretmek ve ortak hedefe varmak için bir toplum tarafından çizilen yolları göstermek değildir. Eğitimin siyasi hedefi gençlerin iradesini milletin iradesine uydurmaktır. Okullar da bunun vasıtalarıdır. Kendi milli eğitim politikasını oluşturan ve bunu gençlerine veren bir milletin orduya ihtiyacı kalmaz çünkü hiçbir kuvvetin yenemeyeceği bir millete sahip olur.

Arvasî, eğitimle ulaşılması gereken asıl hedefin “*Türk İslam kültürüne, Türk İslam Medeniyeti’ne, Türk İslam Ülküsü’ne bağlı, Türklük şuur ve vakarına, İslam aşk, ahlak ve aksiyonuna sahip, Türklüğü bedeni, İslamiyet’i ruhu bilen, milletini teknolojik hamlelerle dünyanın bir numaralı devleti yapmak özlemi ile çırpınan, dünya Türklüğünün, İslam dünyasının ve bütün mazlum milletlerin ümidi olmaya namzet bir gençlik yetiştirmek*”¹⁸⁸ olduğunu düşünmektedir.

2.8. Arvasî’de Milliyetçilik ve Ekonomi

Arvasî’ye göre milletler sun’i birer sosyal yapı değildirler. Her millet, kendine mahsus bir tarih ve coğrafya içinden geçerek gelmektedir. Bir milleti yoğuran ve tarihi macerası içinde biçimlendiren pek çok ve pek girift sebepler vardır. Milletler, inkar edilmeleri imkansız birer sosyolojik gerçektirler. Coğrafyalar farklı, tarihler farklı, insanın gerek tabiatla ve gerek kendi arasında ilişkileri farklı olduğu için milletler de farklı yapılarda teşekkül etmişlerdir. Birbirinin tıpkısı iki millet yoktur;

¹⁸⁷ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, s.258.

¹⁸⁸ A.g.e, s.26.

yani ikiz millet kavramı tarihte ve sosyolojide mevcut değildir. Sosyal hayatın çok faktörlü ve çok biçimli oluşumu, ister istemez yeryüzünde çok sayıda milletin doğmasına sebep olmuş bulunmaktadır. Milletler, yalnız sosyal ve kültürel yapıları ve ilişkileri bakımından değil, ekonomik yapıları ve faaliyetleri itibarı ile de farklıdırlar.¹⁸⁹

Ekonomi üzerine görüşler belirten Arvasî'ye göre, her millet, içinde yaşadığı coğrafi şartlara ve sahip bulunduğu tarihi tecrübeye göre farklı bir ekonomik yapı geliştirmiş bulunmaktadır. Her milletin ekonomisi, kendi mânevî ve maddi şartları içinde, çok faktörlü ve çok biçimli bir gelişim göstermektedir. O'na göre, ekonomik yapısı ve problemleri, birbirinin aynı olan iki ülke mevcut değildir. Bununla, milletlerin ve ülkelerin ekonomik yapı itibarı ile asla birbirine benzemediklerini veya benzemeyeceklerini iddia etmemekle birlikte, sosyo-ekonomik yapıları, işleyişleri ve problemleri, birbirini hatırlatan, kaba hatları itibarı ile birbirine benzeyen ve benzer dertlerle acı çeken ülkelerin de mevcut olduğunu ortaya koymaktadır.

Arvasî, her ülkenin ekonomik yapısı, işleyişi ve problemleri, kendi şartları içinde incelenmesi gerektiğini düşünmektedir.¹⁹⁰ O, ekonomiyi, başlı başına bir ilim olarak görmektedir. Ama O'na göre ilmin gerektirdiği, objektifliği, determinizmi ve üniversal olma hususiyetlerini taşımak istemekle beraber, milletlerin coğrafi şartlarına, nüfus yapısına, tarihi tecrübelerine, kültür değerlerine ve milletler arası temaslarına göre değişmek zorunda kalacağından, tavsifi bir ilim olmaktan öteye geçememektedir. O, ekonominin, teoride bir ilim olmakla beraber, pratikte millileşmek zorunda¹⁹¹ olduğunu ifade etmektedir.

Arvasî, milletlerin, ekonomi politikasını tayin ve tespit ederken, içinde yaşadığı dünyaya gözlerini kapatmasının mümkün olmadığını, bununla beraber başka milletlerin ekonomilerini, ekonomik faaliyetlerini, sistemlerini, planlarını, tecrübelerini ve gelişmelerini dikkatle takip etmek ve buna göre teşkilatlanmak zorunda olduğunu, dünyadaki şartlardan ve gelişmelerden bağımsız olamayacağını belirtir. Çünkü, dünyadaki gelişmeler, milli ekonomileri de az veya çok

¹⁸⁹ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s. 316.

¹⁹⁰ A.g.e, s.316.

¹⁹¹ A.g.e, s.319.

etkilemektedir. Ülkelerin ekonomileri, bilhassa temas halinde bulundukları ve işbirliği yaptıkları millet ve devletlerin ekonomi, sistem ve politikalarından ister istemez daha fazla etki almaktadır¹⁹² şeklinde düşüncelerini aktarmaktadır.

Bütün bunlarla beraber O, bir millet ve devlet, ekonomi politikasını ve sistemini tayin ederken her şeyden önce kendi milli menfaatlerini, tarihi ve coğrafi şartlarını, tecrübelerini ve hedeflerini temele almak zorunda olduğunu belirtmektedir.¹⁹³ Arvasî, kendi milli şartlarını ve hedeflerini, kendi milli ihtiyaç ve menfaatlerini ihmal ve inkar ederek, yabancı tecrübeler ve hazır reçetelere kapılanan bir ekonomi politikasının, sömürge ekonomisine yol açacağı uyarısında bulunmaktadır. O'na göre her milli ekonomi, arkasında yatan bir milli ekonomi tarihinden güç alır ve bir milletin hayatında, çağdaş ekonominin kanunları ve verileri kadar, milletin ekonomik faaliyetleri içinde tarih boyunca kazandığı tecrübelerin ve geliştirdiği müesseselerin de çok önemli bir yeri vardır.¹⁹⁴

Arvasî, milli bir ekonominin oluşturulması için aşağıdaki soruları sorarak cevaplar aramaktadır; Türk milleti, bütün tarihi boyunca, ekonomik faaliyetlerini düzenlerken kendi içine ve dışına nasıl bir perspektiften bakmıştır? Üretim, tüketim, değişim ve iş bölümü gibi kompleks ekonomik faaliyetlerinde hangi prensiplere ve değerlere bağlanmıştır? Hangi müesseseleri geliştirmiştir? İşbirliğine ve mücadelesine yön veren ve hakim olan motifler nelerdir? İslam'dan önce ve İslam'dan sonra Türk ekonomisinin yapısı, işleyişi ve problemleri neler olmuştur? İslamiyet, Türk ekonomisine ve ekonomik hayatına hangi değerleri ve müesseseleri getirmiştir? Bilhassa Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde devletimizin ekonomik yapısı, işleyişi ve problemleri nelerdir? Ekonomi konusunda ve ekonomik faaliyetler açısından devlet ve milletçe nasıl teşkilatlanmışız? Başarımız ve başarısızlıklarımız nelerdir? İslamiyet, bir ekonomik sistem olarak nasıl uygulanabilmiş? Milletimiz, Türk-İslam kültür ve medeniyeti içinde kendi milli ekonomisini nasıl sistemleştirmiş? Bugün de bu tecrübelerden faydalanabilir miyiz? Nasıl? Böyle bir tahlil ve tenkit yapılırsa ortaya

¹⁹² Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s. 320.

¹⁹³ A.g.e, s. 320.

¹⁹⁴ A.g.e, s. 320.

ne çıkar?¹⁹⁵ O’na göre bu soruların cevaplanması ve yapılacak çalışmalarla yeni dünyada, Türk milliyetçilerinin milli ekonomiyi, milli ve mukaddes tarihi tecrübeleri ile yeniden kuracaklarını iddia etmektedir.

Ekonominin sosyal, kültürel ve politik hayattaki önemi en eski zamanlardan beri bilinmektedir. Arvasî, kutsal kitaplar, İslam ve İbn Haldun’un *Mukaddime*’sinden örnekler vererek; cemiyetlerin ekonomik yapıları ile birbirlerinden ayrıldıklarını şöylece belirtir: “Kavim ve nesillerin başkalığı ve çeşitliliği, onların geçinme şekil ve usullerinin başka ve türlüce olmasından ileri gelmektedir”.¹⁹⁶

“Günümüzden 13 asır önce dikilen Orhun Abidelerinde, büyük Türk hakanı Bilge Kağan aç milleti tok kılmayı gerçek bir zafer olarak ilan etmişti. Gerçekten de, açlık, bir milletin hayatında büyük bir felaket, tokluk büyük bir nimettir. Bu sebepten başarılı devlet adamları, milletlerini tok ve müreffeh kılmayı hem istemişler hem de bu konuda başarıya ulaşanlar, haklı olarak öğünmüşlerdir”¹⁹⁷ sözleriyle Arvasî, devlet yöneticilerine ekonomi alanında tarihten örnekler vererek yol göstermektedir.

Arvasî’ye göre milliyetçilik, çok yönlü bir programla milleti mutlu, devletini güçlü kılmayı gerektirir. Milliyetçilik, milleti ve devleti milli ve çağdaş ihtiyaçlara göre hazırlanmış sosyal, kültürel ekonomik, politik ve askeri planlarla ve programlarla milletler arası yarışta başarılı kılmayı zaruri kılar. Bu sebeple O, “ekonomik milliyetçiliği” reddederek “ekonomide milliyetçiliği”¹⁹⁸ savunmaktadır.

Düşünürümüz bu konudaki kanaatlerini şöyle dile getirmektedir; “Kanaatimizce ekonomik milliyetçilik sözü manasızdır, fakat ekonomide milliyetçilik manalı ve doğru bir ifadedir. Elbette, ekonomide milliyetçi olmak gerekir. Çünkü her milletin sosyal, kültürel ve politik yapısı farklıdır, ihtiyaçları ve şartları ayrıdır. Bu sebepten milletlerin ekonomi sistemleri ve politikaları kendi yapılarına göre çeşitlenecektir. Hiç şüphesiz, bir millet, ekonomi politikasını tayin ederken şu veya bu millettten sistem aktarmaz. Kendi milli ve orijinal yapısı içinde, çağdaş üretim, tüketim,

¹⁹⁵ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.321.

¹⁹⁶ A.g.e, s.604.

¹⁹⁷ A.g.e, s.159.

¹⁹⁸ A.g.e, s.320.

değişim ve işbölümü şuuru ile ilmi ve akademik çalışmalarla yolunu çizer.”¹⁹⁹ O’na göre ekonomide milliyetçilik budur.

Arvasî’nin görüşleri doğrultusunda ekonomisini kendi milli yapısına göre oluşturamayan, üretemeyen, ekonomisinde milliyetçi olamayan milletler, uluslararası pazar haline gelerek tüketim merkezli, borçlu bir topluma dönüşmektedirler. Bunun neticesinde de emperyalist devletler tarafından gelecekleri ipotek altına alınarak yeraltı ve yerüstü kaynaklarının sömürülmesine zemin hazırlamış olmaktadır.

2.9. Arvasî’de Milliyetçilik ve Sanat

Arvasî’ye göre soyut insan yoktur. Bütün insanlar bir tarihin, bir geleneğin, bir kültürün veya bir ırkın ürünüdür. İnsanın kökleri çok derindedir ve bunlar az veya çok insanı beslemeye devam ederler. İnsan bir cemiyetin kucağında şahsiyetine kavuşmaktadır. Farklı cemiyetler değişik şahsiyette insanlar üretmekte, dolayısıyla insanlığı zenginleştirmektedirler. O’na göre değişik dillerdeki renklilik, değişik mânevî iklimlerin duyarlılıkları, medeniyetin bütün unsurlarına etki eden milli karakterler yok olursa insanlığın kaybedeceği açıktır.²⁰⁰

Arvasî, dünyadaki çeşitlilik, renklilik, eğitilmiş insanların farklı toplumların çocukları olmalarından ileri gelmektedir. Bu farklılıklar milletlerin ortaya çıkarttıkları sanat eserlerinde kendini göstermektedir. Örneğin Köln Katedrali’ni inşa edenlerle Selimiye Camii’ni inşa edenler, mimari ve inşaat bilgilerine sahiptiler. Aynı bilgileri, aynı araçları kullandıkları halde birbirinden farklı mabetler ortaya çıkarmışlardır. Hatta hepsi Müslüman oldukları halde Arap, Hindu ya da Türklerin yaptıkları camilere bakarsak, aralarında ne büyük farklar olduğunu, birbirinden ne kadar değişik özellikler taşıdıklarını hemen idrak edilmektedir. O’na göre aralarındaki farklılık, insanlığın kavuştuğu zenginliktir. İşte bu çeşitliliği, renkliliği onların farklı milletlerin çocukları olmalarına borçluyuz şeklinde görüşlerini ifade etmektedir.

¹⁹⁹ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, s.159.

²⁰⁰ Arvasî, *Diyaletğimiz ve Estetiğimiz*, s.193.

Büyük sanatkarlar, büyük düşünür ve bilim insanları kültür ve medeniyetlere etki etmiş, üretilen kültürlerin mahiyetine, medeniyet figürlerinin karakteristik vasıflarına bakınca, hepsinde millet realitesinin damgasını gören Arvasî, bütün bunların yanında milletler arası bir hakimiyet mücadelesinin varlığını da ortaya koymaktadır. O, milletler ve medeniyetler arası mücadelelerin sadece askeri ve siyasi çerçeve içinde kalmadığı gibi, üstün gelen tarafın kendi gücünü çeşitli yönlerden diğerine kabul ettirmeye çalıştığını ve yenilgini hızla bir kültür emperyalizmine dönüşeceğini söylemektedir.²⁰¹

O'na göre bir milletin kültür emperyalizminin oyununa gelip gelmediğinin en açık belirtisi, kendini en çok güzel sanatlar sahasında hissettirir. Çünkü emperyalizm güçlü ve sinsî bir propaganda ile o ülkenin sinemalarına, ekranlarına, plaklarına, kitapçı vitrinlerine sızar, milletin milli ve mukaddes zevklerini çökerterek kendisi gibi duymaya ve düşünmeye zorlayarak²⁰² milli kültüre zarar vereceği uyarısında bulunmaktadır.

Arvasî, bir milletin inançlarını, dilini, estetiğini ve milli zevklerini onun ruhu gibi görmektedir. Yaşamak isteyen bir millet bu değerlerini mutlaka ama mutlaka gözü gibi korumasını bilmelidir²⁰³ diye düşünür. O'na göre milletlerin güçlenmesinde ortak milli zevklerin önemi büyüktür. Bütün sınıf ve tabakalarıyla ortak estetik değerlere sahip olan bir milletin emperyalizm karşısında dayanıklılığı en üst seviyededir. Böyle bir millet üzerinde istilacı kavimlerin uzun süre hakimiyet kuramayacağı²⁰⁴ kanaatini taşımaktadır.

O'na göre yaşamak isteyen bir millet, bu değerlerini mutlaka ama mutlaka korumasını bilmelidir. Güçlü bir klasik ve yetişkinler eğitimi ile milletin kendi kültür ve medeniyetine, kendi estetik değerlerine yabancılaşmasını önlenmelidir. Bu

²⁰¹ Arvasî, **Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz**, s.193.

²⁰² A.g.e, s.193.

²⁰³ A.g.e, s.194.

²⁰⁴ A.g.e, s.194.

değerlerini, milli ve muasır ihtiyaçlara göre işleyerek geliştirmeli ve fakat asla tahrip edilmelerine fırsat vermemelidir²⁰⁵

Arvasî, İslam dünyasının ilim, fikir ve sanatta çöküntü içinde olduğundan ve deha yetiştirememekten şikayet ederek, bütün sanat dallarında yabancı kültürlerle özenmenin çöküntüye sebebiyet verdiğini düşünmektedir. O'na göre, “kendi klasiklerinden habersiz, kendi kültür ve medeniyetine yabancı düşmüş nesiller, mimari, musiki, resim, heykel, dans ve estetik adına çirkin bir taklit dalgası içinde çırpınıp durmaktadırlar.”²⁰⁶ Kendi sanatından ve zevkinden utanan ve derin bir eksiklik duygusu içinde başkalarını taklide yönelen nesillerden elbette bir deha beklenemeyeceğini belirtmektedir.

Arvasî'ye göre sanatkar, “şahsiyetini, bir medeniyet haysiyetini ve hayatiyetini korumak istiyorsa, kendi estetik dehasına yön veren telakkileri mukaddes bir emanet gibi korumasını ve kollamasını bilmelidir.”²⁰⁷ Çağdaş bir sanatkar hangi dalda çalışırsa çalışsın bir taraftan kendi dalında milli ve beşeri tecrübeyi tevarüs edecek, diğer taraftan başta kendi insanı olmak üzere mücerred insanı bütün incelikleri ile tanıyacaktır.²⁰⁸ O'na göre medeniyetler, birbirlerinden sanat telakkileri ile ayrılmaktadırlar.²⁰⁹

Medeniyetin kendine mahsus bir estetik anlayışa sahip olduğunu bildiren Arvasî, estetik anlayışı gelişmemiş bir toplumda medeniyetin ortaya çıkmasını mümkün görmeyerek bu düşüncesini şöyle açıklamaktadır; “Aydınlar ve sanatkarlar Türk milletinin estetik anlayışını yaşanan çağa uygun olarak yeniden geliştirmek zorundadırlar.”²¹⁰

Arvasî, taklidi bırakarak keşfetmenin önemini altını çizerek; “*Mimar Sinan, İtri nasıl orijinal eserler ortaya koymuşsa, bizde onları taklit etmeden kendimize yabancılaşmadan ve kendimizi inkar etmeden orijinal, asrı ve dünyayı hayran*

²⁰⁵ Arvasî, **Diyaletliğimiz ve Estetiğimiz**, s. 194.

²⁰⁶ A.g.e, s.124.

²⁰⁷ A.g.e, s.184

²⁰⁸ A.g.e, s.184

²⁰⁹ A.g.e, s.103.

²¹⁰ A.g.e, s.184.

bırakan orijinal eserler ortaya koyabilir, yeniden dünyaya meydan okuyabiliriz, bu ise Türk Medeniyetinin yeniden şahlanması demektir”²¹¹ ifadelerinde bulunarak, bunun için “*Türk -İslam kültürüne, Türk - İslam Medeniyetine, Türk - İslam Ülküsüne bağlı Türklük şuur ve vakarına, İslam aşk, ahlak ve aksiyonuna sahip, Türklüğü bedeni, İslamiyet’i ruhu bilen, milletini teknolojik hamlelerle dünyanın bir numaralı devleti yapmak özlemi ile çırpınan, dünya Türklüğünün, İslam dünyasının ve bütün mazlum milletlerin ümidi olmaya namzet bir gençlik yetiştirmekten başka çaremiz yoktur*”²¹² diyerek çözüm önerisini ortaya koymaktadır.

Arvasî, ilim adamlarının, fikir adamlarının ve sanatkarların devletinden ve milletinden itibar görmesi ve korunması gerektiğini,²¹³ aksi halde ilim, fikir ve sanatın gelişmesinin mümkün olamayacağı uyarısında bulunmaktadır.

Güzel sanatlar eğitimi konusunda teklifler getiren Arvasî, milli eğitimi planlarken diğer ilimler kadar estetiğin de programlarda yer almasını istemektedir. “Güzel sanatların bütün dallarında, ecdadın ortaya koyduğu eserler incelenmeli, yazdıkları okunmalı, sağlam ve objektif kriterden geçirilerek estetiğimizin esasları belirlenmeli, billurlaştırılmalı ve hazmedilmelidir. Genç nesilleri zengin kültür ve teknikle destekleyip milli ve mukaddes kültür değerlerimizi çağdaş seviyenin üzerine çıkarma ülküsü verilmeli, şahsiyetli ve dinamik bir hamleyle Türk İslam medeniyetinin yeni ve orijinal eserleri ortaya çıkarılmalıdır. Devletin himayesi altında yepyeni ve güçlü sanat kadroları kurulmalı, Türklüğün, İslamiyet’in çağdaş sesi bütün haşmetiyle âleme duyurulmalıdır”²¹⁴ teklifini getirmektedir.

Arvasî, Türk-İslam medeniyetinden süzülüp gelen değerli ve çağın sanat anlayışına dahi öncülük edebilecek karakterdeki sanatımızı ve sanat anlayışımızı aşağılık duygularına kapılarak Greko-Latin kültür ve medeniyetine asla feda etmememiz gerektiğini ifade etmektedir.²¹⁵ O’na göre sanatta, şahsiyet ve üslup esastır. Başka millet ve kültürlerin sanatı karşısında heyecan ve hayranlık duyulması normaldir, fakat bunlar kopya edilmez, taklit edilmez. Bu, büyük bir sanatkarın, diğer büyük bir

²¹¹ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s. 684.

²¹² A.g.e, s.26.

²¹³ Arvasî, **Diyalettiğimiz ve Estetiğimiz**, s.191.

²¹⁴ A.g.e, s.184.

²¹⁵ A.g.e, s.184.

sanatkarın eserini beğenmesi ve takdir etmesi yanında, onu asla taklit etmeyi düşünmemesi²¹⁶ şeklinde ele alınmalıdır.

Arvasî, Türk milletinden ve Türk sanatkarından, şu veya bu kültür ve medeniyetin anladığı tarzda, resim, heykel, beste, bina yapması istenemez diyerek, sanatın âlemşümul güzeli aramakla birlikte milliyetçi ve şahsiyetçi²¹⁷ olduğunu savunmaktadır. O, bir sanat eserinde daima şu üç imzanın, bir arada bulunması gerektiğini iddia eder; sanatkarın şahsiyet ve üslubu, milli kültür ve medeniyetin rengi ve damgası, çağı hayran bırakan ölçü, teknik ve incelik.²¹⁸

---

²¹⁶ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s. 229.

²¹⁷ A.g.e, s.229.

²¹⁸ A.g.e, s.229.

III. BÖLÜM

ARVASÎ'DE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ DÜŞÜNCESİ

Milletlerin ırki özellikleri, inançları, medeniyet anlayışları açısından birbirlerinden farklı oldukları, objektif, bilimsel bir gözle bakıldığında açıkça tespit edilmektedir. İslam Medeniyeti'nin iki üyesi Türkler ve Araplar arasındaki farklar aynı medeniyete mensup oldukları halde uzmanlık gerekmeden anlaşılmaktadır.

Kültür ve medeniyetleri oluşturan en önemli unsur millettir. Milliyet duygusunun arka planında milli hatıralar, tarihi tecrübeler, diline, dinine karşı duyduğu sevgi gibi milli ve mânevî hazinelerine sahip çıkma arzusu ve isteği vardır. Milliyetçilik ise bir millete mensup kişilerin kendi milletlerine karşı gösterdikleri bağlılık duygusu ve şuurudur. Milli şuur ve milliyetçilik ruhu, milletlerin kuvvet kaynağını oluşturan, toplumları yükselten esastır.

Arvasî'ye göre Türk milliyetçiliği, “meşru savunma, yüksek insanlık duyguları ile, Türk Milleti'nin kendi tabii haklarının savunulması, korunması duygusu ve iradesinin bir şuur haline dönüşmüş”²¹⁹ ifadesidir. O'na göre Türk milliyetçiliği, Türk Milleti'ne duyulan sevginin, bağlılığın, onu maddi ve mânevî alanda yüceltme istek ve arzusudur.

Her milletin kendisine has özellikleri olmakla birlikte Türklerin de teşkilatçılık, cesaret, adalet ve cömertlik gibi birçok özelliğinin yanında hoşgörü gibi bir özelliğinin olması sebebiyle onların milliyetçilik anlayışları başka bir millete düşmanlıktan kaynaklanmamaktadır.

Türk milliyetçiliği düşüncesinde başka bir milleti yok etme, küçük görme, onlara zulmetme gibi bir düşünce olmamıştır. Eğer öyle olsaydı yüzyıllarca Türk hakimiyeti altında yaşayan hiçbir millet varlığını devam ettiremezdi veya asimile olmaları

²¹⁹ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.611.

gerekirdi. Türklerin, din hatta mezhep savaşlarının olduğu, insanların birbirine acımasızca davrandığı dönemlerde dahi diğer milletleri ve din mensuplarını hoşgörüyle karşılayıp her insanı ırkı, milliyeti ne olursa olsun eşref-i mahlukat olarak görmesi sebebiyle, soy itibarıyla başka milletlere mensup olmakla birlikte Türk milliyetçiliği fikrine sahip olan birçok kişiye rastlamak mümkündür. İnsanlık için örnek teşkil eden böyle bir milliyetçiliğe, İslam âlemi dahil olmak üzere dünyanın hiçbir ülkesinde rastlamak mümkün değildir. S. Ahmet Arvasî'nin de, Peygamber Efendimiz'in soyundan gelen bir seyyid olmasına rağmen Türk milliyetçiliğinin önemli ve önder isimlerinden biri olması bunun ispatıdır.

Türk milliyetçiliğinin gerek düşünce tarihi, gerek siyasi tarih, gerekse sosyal bir olgu olarak özel manada incelenmesi gerekmektedir. O zaman görülecektir ki, Türk milliyetçiliğine karşı olanların hakikatle ilgisi olmayan fikirlerinden kurtaracağı gibi, aleyhtarlık yapanların haksız ve insafsız saldırılarına da karşılık vereceği düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle Arvasî de, Türk Milleti'ne ve Türk milliyetçiliğine özel bir önem atfetmektedir.

Arvasî'de Türk milliyetçiliği düşüncesi, Avrupa tarzı milliyetçilik anlayışlarından farklı olarak ortaya çıkmaktadır. O, Türk milliyetçiliğini İslam'ı gaye edinen²²⁰ bir siyasi fikir olarak ortaya koymaktadır. Hayatını, örnek bir Müslüman ve aynı zamanda iyi bir Türk milliyetçisi olarak yaşayan Arvasî bu yönüyle de farkını ortaya koymaktadır. O'nun siyasi düşüncesi olan Türk Milliyetçiliği ile iyi bir Müslüman olarak dindarlığı arasında herhangi bir tezat olmadığı gibi, bu iki kavramı adeta etle tırnak gibi ayrılmaz bir bütün olarak görmektedir.²²¹

Arvasî, Türklerin ve Müslümanların çektikleri sıkıntıların, asırlardır İslam'a hizmet etmiş atalarının yolundan uzaklaşma sebebiyle olduğu ifade etmektedir. Nitekim O'na göre ecdadımız yüzyıllarca hem Türk hem Müslüman hem de muasır dünyaya öncülük etmiştir.²²²

²²⁰ Arvasî, **Doğu Anadolu Gerçeği**, s.5.

²²¹ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.112.

²²² A.g.e, s.248

Arvasî "Ben bir Türk milliyetçisiyim, sadece Türk olduğum için değil, Arap veya başka bir kavimden olsaydım yine Türk milliyetçisi olurum. Zira Türk Milleti kadar İslamiyet'in temel esprisini kavrayarak onunla bütünleşmiş başka bir millet yoktur"²²³ diyerek Türk Milleti'nin İslam'a hizmet prensiplerini kendisine rehber olarak almaktadır. Türk Milliyetçiliği, Hakk'a ve Peygambere aşık bir milletin sevilmesi ve yeniden tarihi misyonunun kazandırılması davasıdır²²⁴ sözleriyle düşüncesini temellendirmektedir.

Türk milliyetçiliği, O'na göre milli bir harekettir²²⁵ ve kaynağını, Türk'ün tarihinden, kültüründen, vicdanından ve ihtiyaçlarından almaktadır. Bu sebeple milletle bütünleşmek zorunda olan bir dünya görüşüdür. Aynı zamanda Türk milliyetçiliği, Türk'ün tarihi ve milli iradesinden güç alan ve gerçekten demokratik²²⁶ olan bir harekettir. O halde O'na göre yapılması gereken; çağdaş bütün teknik ve vasıtalarından faydalanarak Türk milliyetçiliğinin gayelerini, prensiplerini, programını ve stratejisini büyük Türk Milleti'ne anlatmak, esasen millette mevcut bulunan bu değerleri, şuurla özlenen bir hayat şekli olarak kitle ruhunda iman birliğini sağlayıp güçlendirmektir.²²⁷

S. Ahmet Arvasî, Türk milliyetçiliğinin en önemli temsilcilerinden birisi idi. O, Türk Milliyetçisi olmayı, imani bir mesele gibi görmüş, öyle yaşamış ve sürekli dile getirmiştir. Hatta Turancı denilecek kadar da Türkçü ve milliyetçi olduğunu söylemek, İslam'ın meşru dairesi içinde kalmak kaydıyla mümkün görünmektedir. Türklüğü beden, İslamiyet'i ruh bilen bir milliyetçilik²²⁸ anlayışına sahiptir. Din ve milliyet gibi iki mukaddes kavramı karşı karşıya getirmeye çalışan dinimizin ve milliyetimizin düşmanlarına karşı mücadele etmek, O'nun hayatının temel felsefesi olarak ortaya çıkmaktadır. O, bu zararlı düşünce ve düşmanlardan kurtuluş reçetesi olarak da, adını kendisinin koyduğu "Türk-İslam Ülküsü" idealini görmektedir.

²²³ Onur, *Aydınların Gözüyle S.Ahmet Arvasî*, s.38.

²²⁴ Arvasî, *Türk İslam Ülküsü*, s.53.

²²⁵ A.g.e, s.432.

²²⁶ A.g.e, s.432.

²²⁷ A.g.e, s.452.

²²⁸ A.g.e, s.26.

Arvasî'nin milliyetçilik anlayışında, İslam imanı ve ahlakıyla yaşamak, Türk milletinin dünyada ve ahirette mutluluğunu sağlamak ön plandadır. Türk milliyetçiliğini İslam şuuruyla bütünleştiren Arvasî'nin milliyetçilik anlayışında asla ırkçılığa, bölgeciliğe ve dar kavmiyetçilik şuuruna yer bulunmamaktadır.²²⁹

Türk toplumu içinde azınlıklar kadar etnik guruplar da yaşamaktadır. Bunlar yasalar, haklar bakımından devleti kuran Türk halkından hiçbir yönden ayırt edilemez ve yasalar karşısında eşit haklara sahiptirler. Vatandaşlık haklarıyla meydana gelen bu topluluk, millet seviyesine yükselmiş olması sebebiyle “Türk Milleti” adı altında üst bir kimlik kazanmıştır. Türk Milleti tabiri yerine Çerkez, Laz, Kürt vb. alt gurup adları kullanılması uygun görülmemektedir. Bu ancak kavim, kabile, klan guruplarında kullanılabilir. Milliyetçilik millet seviyesine ulaşmış toplulukların ürünüdür. Bu nedenle Türkiye’de, Türk milliyetçiliği dışında milliyetçilik yapmanın, bölücülüğe sebep olacağı ön görülmektedir. Türk milliyetçiliğini ırkçılık olarak nitelendiren ve azınlık ırkçılığını sürekli gündeme getirenlerin, Türk Milleti’nin yararına çalışmadıkları tarihi gerçekler ışığında açıkça ortada durmaktadır.

Arvasî’ye göre Türk milliyetçisi, “her şeyden önce bir iman adamıdır.”²³⁰ O, “Türk milliyetçilerinin, Türk-İslam ülkücülerinin davasının, Allah ve Resulünün davası olduğunu, atalarının asırlardır uğrunda mücadele ettiği, “ıla-yı Kelimetullah” davası”²³¹ olduğunu belirtmektedir. Türk Milleti’nin dünyaya nizam-ı âlemi gerçekleştirmek için gönderildiğine inanan Arvasî, bunun dışında bir sıfatla Türk milliyetçilerini tanımlamak ya onları tanımamaktan kaynaklandığını yahut apaçık bir iftira olduğu kanaatini taşımaktadır.

İslam Âlemi’nin içerisinde bulunduğu sıkıntılı dönemlerden kurtuluşun da Türk Milleti eliyle gerçekleşeceğini savunan Arvasî “kesin olarak iman etmişimdir ki, Müslüman Türk milleti ve onun devleti güçlüyse İslam dünyası da güçlüdür”²³² cümlesiyle düşüncelerini ifade etmektedir. O, İslam dünyasını esir almak isteyen şer kuvvetlerin ilk hedefinin Türk devleti ve Türk milleti olduğunu belirterek uyarılarda

²²⁹ Arvasî, **Hasbihal**, C: 1, s.5.

²³⁰ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.449.

²³¹ A.g.e, s.613.

²³² A.g.e, s.155.

bulunmakta ve çözüm yollarını göstermektedir. Aksi takdirde hem Türk dünyasının, hem İslam âleminin hem de insanlığın bundan zarar göreceği uyarılarında bulunmaktadır.

Arvasî, “Türk milletine ışıklı bir yol açacak milliyetçi ve ileri insanlara ihtiyaç duyulduğunu, Türk milliyetçiliğini her türlü istismar ve ithamdan kurtararak, aydın Türk gençliğini yetiştirecek fikir ve bilim adamlarımızı her türlü imkanı kullanarak yetiştirmek zorunda olduğumuzu hatırlatmaktadır.”²³³

Arvasî, Türk milliyetçilerinin kendi toplumunun meselelerine sahip çıkması gerektiğini söyleyerek, ilk ve en önemli amaç olarak da “bugünkü yurdumuzu ve halkımızı ekonomik, kültürel, sosyal ve politik yönden modernleştirmek, güçlendirmek, yabancı ve zararlı etkilerden kurtarmak”²³⁴ şeklinde açıklamaktadır.

O’na göre milliyetçilik tabii ve beşeri bir arzudur ve normal bir duygudur. Dolayısıyla “her insan ve millet gibi Türklerin de kendi milletini hür, bağımsız ve mutlu olmasını istemesi normaldir ve böyle bir hakka sahip olduğu tabiidir”²³⁵ görüşü, düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. Böyle bir hakkın ve tabii duygunun inkarı, insanı ve onun yaratılıştan getirdiği duygularının inkarı anlamını taşıyacağını, aklın ve ilmin temel prensiplerine ters düşeceğini, bu yüzden Türk milliyetçiliğinin meşru bir hak ve şuur²³⁶ olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir.

Arvasî’nin Türk milliyetçiliği anlayışı, Turancı olarak nitelendirilebilecek şekilde bütün Türklük dünyasını da kapsamaktadır. O’na derslerinde Turan’ın ne olduğu sorulduğunda; “komünist Rusya’nın Orta Asya’daki Türklere yaptığı zulmü anlatarak, Türklük dünyasının hürriyete kavuşması ve Turan ülküsünün gerçekleşebilmesi için çok güçlü bir devletimizin olmasını, bunun için gençlerin çok okuyup ve çok çalışıp ülke kalkınmasında görev almaları gerektiğini”²³⁷ belirtmektedir. Ayrıca “yeryüzünde, esir ve sömürülen hiçbir Türk ferdi ve cemiyeti

²³³ Arvasî, **İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri**, Doğangüneş Yay. Ank. 1965, s.2.

²³⁴ A.g.e, mad.9.

²³⁵ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.103.

²³⁶ Arvasî, **İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri**, mad.5.

²³⁷ M. Ozan Semerci, **Hatıraların Aydınlığında Seyyid Ahmet Arvasî**, Tibyan Yay., İst. 2012, s.106.

kalmaması için Türk milliyetçilerinin güçlü ve hazırlıklı olması”²³⁸ gerektiği uyarısında bulunmaktadır.

Arvasî, Türk milliyetçilerinin sınırlarımızın dışında kalan soydaşlarımızla ilgilenmelerini ve onların kurtuluşu için mücadele etmelerini istemektedir. O, “yeryüzünde yabancı milletlerin boyunduruğu altında bulunan ve ıstırap çeken soydaşlarımızın da insanlık haklarını ve meselelerini milletlerarası hukuk ve şartların elverdiği ölçüde savunacağız”²³⁹ diyerek dış Türkler meselesini de gündeme getirmektedir. O’nun bu ifadelerinden iyi bir Müslüman olmakla birlikte, Türkçü denecek kadar ileri derecede bir Türk milliyetçisi olduğu anlaşılmaktadır.

Arvasî’nin Türk Dünyası ile ilgili duyguları, düşünceleri ve özlemi küçük yaşta yazdığı “Özleyiş” isimli şiirine şu şekilde dile getirmektedir:

Tuna neden köpürmüş, Kırım neden inliyor?

Nerde parlayan kılıç, nerde o akıncı ced?

Şimdi Hazar uzaktan feryadımı dinliyor

Ayrıldı mı Kafkaslar yurdumdan ilelebet?

Kıbrıs’ın ayrılışı derd oldu içimizde,

Barbaros’un sesini kaybettik Akdeniz’de,

Adalar yabancıda, dinmez dertleri bizde,

Balkanımız vatandan ayrıldı mı nihayet?

²³⁸ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s. 456.

²³⁹ Arvasî, **İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri**, mad. 8.

Arvasî'ye göre Türk Milliyetçiliği, “sadece bir aydın ve zümre hareketi değil, bütün bir nesli dilim ve tabakalarıyla kucaklayan bir fikir ve harekettir”²⁴⁰. O'na göre her millet kendi menfaatini düşünür ve milliyetçi kadroları yetiştirmek zorundadır. Milli şuurdan yoksun kadrolara milleti teslim etmenin ihanetle eş değer olduğunu ifade etmektedir.²⁴¹

Arvasî, Türk milliyetçilerini de Türk Milleti'nin geleceği olarak görmektedir. Devlet adamlarının hepsinin milliyetçi olmak zorunluluğunu hatırlatmaktadır. Onur O'nun düşüncesini şöyle aktarmaktadır; “her Türk kendi milletini sevmelidir, milletine hizmet etmelidir. Kısaca her Türk'ün milliyetçi olması tabiidir ve zaruridir. Aksi halde marazi bir davranış içindedir.”²⁴²

Milliyetçilik fikir sisteminde milletin menfaatleri, daima şahsi menfaatlerin üstünde tutulması kaçınılmazdır. O'na göre de “Türk milliyetçisi, kendi milletinin ve devletin menfaatlerini kendi menfaatlerinden ayırmaz ve ondan çok daha üstün tutar. Aksi halde sosyal çözülme meydana gelmesi, devletin iç çatışmalarla zaafa uğraması kaçınılmaz olur”²⁴³ düşüncesini taşımaktadır.

Arvasî, kendisinin de içinde olduğu Türk milliyetçilerinin savaşı değil barışı sevdiğini ancak savaşın da inkar edilemez bir gerçek olduğunu belirtmektedir. Kapitalizmin uluslararası şirketler, komünizmin ise sınıf savaşları vasıtası ile fukara ve muhtaç ülkeleri sömürmenin veya paylaşmanın yolunu bulduğunu ve bu savaşlarda Türk ve İslam dünyasında soydaşlarımızın ve dindaşlarımızın yarısından fazlasının esir ve sömürge hayatı yaşadığını esefle dile getirmektedir.²⁴⁴

O, savaşın sun'i bir şey değil, bir var olma kanunu olduğunu ancak, savaşın, ayrı milletler durumunda oluşumuzdan doğmadığını, aksine savaşın doğurduğu tehlikelerden milletler halinde teşkilatlanarak korunulabileceğini dile getirir ve uyarır; “güçlü bir millet olamayanlar güçlü milletlere yem olurlar. Eğer savaş yok edilecekse, bu, milletleri yok etmek biçiminde gerçekleşemez, bunun yolu, milletlere

²⁴⁰ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.454.

²⁴¹ A.g.e, s.443.

²⁴² Onur, **Aydınlığın Gözüyle S. Ahmet Arvasî**, s.274.

²⁴³ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.106.

²⁴⁴ A.g.e, s.517.

saygı olmalıdır”²⁴⁵ şeklinde ifade etmektedir. O, “barış adı altında milletleri yok etmeye çalışanlara gönderme yaparak, savaşın da barışın da hem şerefli hem şerefsizi vardır. Türk milliyetçileri, şerefli barışları ve savaşları hem yapar hem alkışlar”²⁴⁶ diyerek tepkisini dile getirmektedir.

Arvasî, aksiyonumuza yön veren prensipler olarak kaleme aldığı, Türk milliyetçiliği ile ilgili temel prensipleri şu şekilde sıralamaktadır:

“1. Türk milliyetçiliği partiler, sınıflar ve zümreler üstü bir harekettir. Ancak milliyetçilik, siyasi olsun veya olmasın bütün meşru kuruluşlara biçim ve damgasını basar. Türk, kendine dost olan bütün hareket ve kuruluşları dost, kendine düşman olan bütün hareket ve kuruluşları düşman bilir.

2. Her millet, milliyetçidir ve milliyetçi kadrolarla ve programlarla yönetilmelidir. Milli şuurdan yoksun kadrolara milleti teslim etmek ihanettir. Millete inanmayanlar, millet iradesine talip olamazlar. Devlet adamlarının vazgeçilmez özelliği milliyetçi olmasıdır.

3. Milliyetçilik, kadro ve programı ile daima iktidarda olmalıdır. Milliyetçi kadro programları iktidardan uzaklaştıran, onların yerine sınıfçı, bölgeci, bölücü kadro ve programları geçirenler ya sinsi yabancılardır ya da milletine yabancılaştıranmış kişi ve kadrolardır.

4. Milliyetçi, barışta barışın, savaşta savaşın konularına göre mücadele eder. Düşman ister dışta, ister işte olsun fark etmez.

5. Milliyetçilik, bir milletin kendi düşmanlarına karşı sürdürdüğü sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bağımsızlık savaşı, kendini dış ve iç sömürüye koruma şuur ve çabasıdır. Yani milletlerin var olmak ve yaşama savaşıdır. Meşru bir hak ve şuurdur.

6. Milliyetçilik, hiçbir zümrenin inhisarında değildir. O, milli tarihin, milli kültürün ve milli ülkülerin çizdiği zaruri bir yoldur. Üstelik millet, milliyetçisini tanır.

²⁴⁵ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.107.

²⁴⁶ A.g.e, s.108

7. Milliyetçiliğin sahibi millettir. Milletın vicdanına aykırı, milli tarihe, milli kültüre ve milli ülkülere ters düşen tarihler ve tutuşlar milliyetçilik olamaz.

8. Şahıs ve zümre milliyetçiliği olamaz. Milliyetçiliğimiz in tek bir adı vardır: Türk milliyetçiliği. Bunun yerine başka terim ve ifadeler koyanlar veya koymak isteyenler bizi yanıltmak isteyen art niyetli kişi ve zümrelerdir. Çağdaş Türk İslam ülküsü kavramı Türk milliyetçiliğinin programını özetleyen doktriner bir ifadedir.

9. Türk milliyetçisinin gerçek amblemi ay yıldızlı al bayrağıdır. Ancak Türk tarihi ve destanından süzölüp gelen motifler ve renkler milli bayrağımızın gölgesinde ve onu gölgelemeden rozet ve flama halinde taşınabilir.

10. Türk milliyetçiliği, gaye, prensip, strateji ve programı itibarıyla ahenkli bir bütünlük içindedir. Aksiyon bu bütünlüğü bozamaz. Ancak zamana, zemine ve şartlara göre esneklik gösterir.

11. Türk milliyetçiliği, sadece sosyal bir vakıa olarak kalamaz. Tezlerini ve anti tezlerini ortaya koyarak şartların gerektirdiği tarzda teşkilatlanmak ve kadrolaşmak zorundadır. Bu kadro ve teşkilat, devletin ve milletin bütünlüğünü kavrama hedefine yönelik bir çekirdek etrafında gittikçe genişleyen bir oluş halinde bulunmak demektir.

12. Türk ordusu, milli tarihımız içinden süzölüp gelen milli imanımızın, aşkımızın, aksiyon ve disiplinimizin çağdaş eğitim, politika, teknik ve silahlarla mücehhez savaş gücüdür. Türk milliyetçiliğinin en güçlü teminatıdır. Bir Ordu millet olan Türk'ün ta kendisidir. Ordu sevgisi Türk milliyetçiliğinin vazgeçemeyeceği bir özelliğidir. Türk ordusuna düşmanlık besleyenler yabancı ordulara özlem duyan hainlerdir.”²⁴⁷

Arvasî'nin milliyetçilik anlayışı; şekil milliyetçiliği, mistik tecrübe ve idrakten koparılmış, ırki insiyaklar, totemik motifler ihtiva eden dinsiz bir nesne ve görüntü milliyetçiliğinden uzak, **kök bilgi** (töre) ile **gök bilgi** (vahiy) terkiinden oluşmaktadır. Müslüman Türk'ün ana cevheri, ana kimyası, yani cemiyet

²⁴⁷ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.443-444.

genetiğidir.²⁴⁸ Ona göre Türk milliyetçilerinin davası, Allah ve Rasulü'nün davasıdır.²⁴⁹

Öte yandan, Arvasî, Türk milliyetçiliğinin hiçbir şekilde başka bir milleti sömürme düşüncesinde olmadığını bu sebeple her türlü sömürgeciliğe karşı²⁵⁰ olduğunu, Türklüğün ümidi olarak onu maddi mânevî yönden gelişmesine yardım eden şuurlu bir hareket²⁵¹ olarak gördüğünü belirtmektedir.

O'na göre Türk milliyetçiliği, hürriyetçi,²⁵² insani ve ilerici,²⁵³ milletlere ve milliyetlere saygı duyan, kaynağını, Türk'ün tarihinden, kültüründen, vicdanından ve ihtiyaçlarından alan milli²⁵⁴ bir harekettir.

Arvasî'nin sonuç olarak verdiğimiz yukarıdaki milliyetçilik yaklaşımı, modern medeniyeti batılılaşma olarak algılayan, mânevî kültürünü küçük görerek kendi halkından ve kültür köklerinden uzaklaşan aydın anlayışından çok farklıdır. Çünkü milli kültür unsurlarının, aydınlar eliyle kendi milletine benimsetilmesi gerekmektedir. O, kasıtlı veya değil, kendi kültürünün yerine başka kültürleri koymaya çalışan ve böylece emperyalizmin oyununa gelen, milli benliklerine sırt çevirerek yeni dünya düzenine su taşıyan ve Türk milliyetçiliğine karşı olduklarını iddia edenlerin hata ettiklerini düşünmektedir.

Arvasî Türk milliyetçiliğini her türlü yanlış anlaşılardan uzaklaştırarak temellendirmektedir. Irkçılık düşüncesinden, dar bölge kavmiyetçiliğinden uzaklaştırmış, sevgi ve mensubiyet duygusunu öne alan bir anlayışı ortaya koymaktadır. Ayrıca milliyetçiliği, hukuken meşru bir hak olarak değerlendirmesi de çok önemlidir. Nitekim her milletin kendisini sömürge olmaktan korumaya çalışması ve milletini her alanda yüceltmeye çalışmasından daha doğal insani bir hak bulunmamaktadır.

²⁴⁸ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.101.

²⁴⁹ Arvasî, **İnsan ve İnsan Ötesi**, s.5.

²⁵⁰ Arvasî, **Türk İslam Ülküsü**, s.121.

²⁵¹ A.g.e, s.122.

²⁵² A.g.e, s.523.

²⁵³ A.g.e, s.453.

²⁵⁴ A.g.e, s.451.

Arvasî'yi diğer düşünürlerden ayıran önemli bir fark da, Türk kültüründe çok önemli bir yeri olan İslam Dini'ne Türk milliyetçiliği açısından yaptığı vurgudur. İslam'ı adeta Türk'ün ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmektedir. Türk Milleti İslam'ı anladığı ve yaşadığı zaman yükseldiğini ve yüceltiğini, İslam'dan uzaklaştıkça kudretini kaybettiğini ifade etmiştir. Böylece Müslümanların düşüncelerine sokuşturulmaya çalışılan “İslam'da milliyetçilik yoktur” anlayışının yanlışlığını ve zararlarını ortaya koymaktadır.

İnsan, maddi ve mânevî yönü olan bir varlıktır. Arvasî, insanın mânevî yönünü oluşturan dini inancıyla, maddi yönünü temsil eden milli kimliğini birleştirerek, birbirinden ayrılması mümkün olmayan bir terkip oluşturarak açıklamalar yapmaktadır. Bu yönüyle birleştirici, kuşatıcı, ötekileştirmeyen, kendi milletinden başlamak üzere bütün insanların huzurlu ve mutlu olmasını dileyen fikir ve düşüncelerini ifade etmektedir.

SONUÇ

Milletleri maruz kaldıkları tehlikelere karşı uyararak ayakta tutan ve devamını sağlayan, müjdeleyerek geleceğe ümitle bakmasını sağlayan fikir ve dava adamları, mensup oldukları millet için büyük bir talihtir. Türk düşünce hayatının önemli köşe taşlarından birisi olan, eğitmeni, sosyolog, ilim adamı S. Ahmet Arvasî'nin Türkiye'nin ve İslam Âlemi'nin içinde bulunduğu sorunları önceden tespit ederek yaptığı uyarıların isabeti, ileri sürdüğü fikirlerin bugün yaşanıyor ve gelecekte de uygulanabilir olması, O'nun düşünce sisteminin temellerinin sağlamlığını göstermektedir.

Türk İslam Ülküsü tabirinin isim babası ve ilk kullanan kişi olduğundan bu tabirle özdeşleşmiştir. Bu terkip O'na göre politik bir görüş değil, düşünce yapısının özünü oluşturmaktadır. Türklük ile Müslümanlığın analiz edilerek ayrılabilen bir sentez oluşturmadığını, Türk'ün İslam'la şereflenmesi kıyamete kadar devam edecek bir vuslat olduğunu düşünmektedir. O, Türk İslam Ülküsü' nün anlaşılması ve yaşanılması halinde milletimiz öz benliğine kavuşmuş olacaktır. Kurtuluş ancak bununla kaimdir. Bu düşünce yapısının yeniden keşfedilmesi, incelenmesi, tespit edilmesi ve topluma yeniden bütün unsurlarıyla kazandırılması ve yaşatılması gerektiğini düşünmektedir.

Arvasî'nin milliyetçiliği; psikolojik yönüyle mensubiyet duygusu, sosyolojik yönüyle kültürün bütün unsurlarını benimseme, dini olarak İslam'ı gaye edinme, ilmi olarak objektif gerçeklik, hukuki olarak da meşru bir hak olarak bütüncül olarak kabul etmektedir. Milliyetçiliği, insani, akli, milli ve İslami olarak kapsayıcı, bütünleştirici bir yaklaşımla tanımlamaktadır.

O'na göre milletler, suni bir yapı değildir. Onlar, çok faktörlü ve çok biçimli bir gelişim kaydeden birer sosyolojik birimdirler. Bugün, istesiniz de istemeseniz de yeryüzünde sayısı iki yüze yaklaşan bir milletler topluluğu vardır. Bunların, kendilerine has vatanları, tarihleri, kültürleri, medeniyetleri, psikolojik ve fizik özellikleri, geleceğe ait ümit ve ülküleri vardır. Hepsi de bağımsız ve orijinal kalmak için savaş vermektedir. Hiçbiri yok olmak, tarih sahnesinden çekilmek istemez.

Hepsi de gelişmek, çağdaşlaşmak, zengin, müreffeh ve mutlu olmak için ayrı ayrı çaba sarf ederler. Bu realiteyi, kim inkar edebilir? Kim, millet ve milliyet gerçeğini inkar ve ihmal edebilir? Böyle olunca, her millet gibi, Türk'ün de kendini geliştirme ve yüceltme iradesini kabul etmek gerekmektedir.

Arvasî'nin milliyetçilik düşüncesinde dil, din, ırk, kültür, aynı temel varlığın yani milletin çeşitli yönlerini oluşturur. Bu çeşitlilik her insanın birbirinde farklı karakterlere sahip olduğunu kabul edip saygıyı gerektiriyorsa, milletler de insanlık için bir zenginlik ifade eder ve aynı zamanda her milletin, kendi vasıflarını geliştirmek ve varlıklarını daha üstün millet bütünlüğünde eritmek suretiyle hürriyet ve başarıya ulaşmasına sebep olmaktadır.

Düşünre göre, dün olduğu gibi bugün de Türklük ve İslam Dünyası'nı esir almak ve sömürgeleştirmek için planlar hazırlanmakta ve savaşlar verilmektedir. Aynı zamanda maddi ve mânevî bedeller ödenmektedir. Üstelik bu tertip ve oyunlara piyon olmak arzusunda olan içimizdeki işbirlikçiler de fırsat kollamaktadırlar. O'na göre hem iç hem dış düşmanlara karşı çok uyanık olmak zorundayız. Unutulmamalıdır ki, Türk Devleti'nin parçalanması sadece emperyalist güçlerin işine yarayacaktır. Farzı muhal böyle bir parçalanma söz konusu olursa bundan sadece Türklük değil, bütünüyle İslam Dünyası zarar görecektir. Bunu bilerek ve düşünerek hareket etmeyi dini ve milli bir görev olarak görmektedir.

Arvasî, Türk milliyetçiliğinin psikolojik temelinde, kendi milletine karşı duyulan sevgi ve inançtan kuvvet alan bir duygu ve aynı zamanda inkar edilmesi mümkün olmayan bir değer olarak mensubiyet duygusunu görmektedir. Sosyolojik temellerinde ise milli hatıraların, tarihi tecrübelerin, ana dilinin, inandığı dininin ve milli kültürüne dayanan bir hayat görüşü vardır. Milliyetçiliğin gücü, bu psikolojik ve sosyolojik unsurların bir mânevî harç gibi, fertleri ve zümreleri bir diğerine bağlı tutmasına bağlıdır. Bu bağın çözülmesi, cemiyetlere felaket getirir. O'na göre milliyetçi duygudan ve özellikle toplumun millet olma özelliklerini ve menfaatlerini savunan milli şuurdan yoksun olan sosyal yapılar yığına dönüşür ve uzun vadede tarih sahnesinden silinip giderler.

Avasî milliyetçiliği, akli, ilmi temellere dayanmanın yanında, toplumların kurtuluşlarında ve problemlerinde gerçekçi çözüm yolları üretip gösteren ve mensubu olduğu milletini mutlu kılmayı hedefleyen, müspet bir düşünüş, bir hayat tarzı olarak kabul etmektedir.

Arvasî'ye göre, Türklük ne zaman yükselmişse İslam da yükselmiş, Türkler ne zaman dara düşmüşse İslam da sıkıntıya düşmüştür. Bu bir hamaset değil, sosyal ve tarihi realitedir. İslam'ı milliyetçiliğe düşman göstermek bizzat İslam'a ihanet olduğu gibi, Türk milliyetçiliğini İslam'a karşı göstermek de bizzat Türk milliyetçiliğine ihanettir. Çünkü O, Türk'ün mutluluğunu, İslam'ın iman ve şuuru içinde yücelerek bulacağını düşünmektedir. O'na göre Türk milliyetçileri, hak din olarak inandığı, ebedi mutluluğun yegane yolu bildiği İslamiyet'in, aynı zamanda milleti için bir koruyucu zırh olduğunun bilincindedir.

Arvasî, milli eğitim planlanırken şu teklifleri getirir; diğer ilimler kadar estetiğin de programlarda yer alması sağlanmalıdır. Atalarımızın güzel sanatların bütün dallarında ürettiği eserler incelenerek okunmalı, ilmi ve objektif kriterlerden geçirilerek estetiğimizin esasları ortaya konulmalıdır. Genç nesilleri zengin kültür ve teknikle destekleyip milli ve mukaddes kültür değerlerimizi çağdaş seviyenin üzerine çıkarma ülküsü verilmeli, şahsiyetli ve dinamik bir hamleyle Türk İslam medeniyetinin yeni ve orijinal eserleri ortaya çıkarılmalıdır. Devletin himayesi altında yepyeni ve güçlü sanat kadroları kurulmalı, Türklüğün, İslamiyet'in çağdaş sesi bütün haşmetiyle âleme duyurulmalıdır.

O'na göre, Türk-İslam medeniyetinden süzülüp gelen sanatımız ve sanat anlayışımız, çok değerli ve çağın sanat anlayışına dahi öncülük edebilecek karakterdedir. Sanatta, şahsiyet ve üslup esastır. Bir sanat eserinde daima şu üç imza, bir arada bulunmalıdır; sanatkarın şahsiyet ve üslubu, milli kültür ve medeniyetin rengi ve damgası, çağı hayran bırakan ölçü, teknik ve incelik. Sanat âlemşümul güzeli aramakla birlikte, milliyetçi ve şahsiyetçi olmalıdır.

Arvasî'ye göre ekonomide milliyetçi olmak gerekir. Çünkü her milletin sosyal, kültürel ve politik yapısı farklıdır, ihtiyaçları ve şartları ayırdır. Bu sebepten

milletlerin ekonomi sistemleri ve politikaları kendi yapılarına göre çeşitlenecektir. Hiç şüphesiz, bir millet, ekonomi politikasını tayin ederken şu veya bu millettten sistem aktarmaz. Kendi milli ve orijinal yapısı içinde, çağdaş üretim, tüketim, değişim ve işbölümü şuuru ile ilmi ve akademik çalışmalarla yolunu çizmesi gerekir. Her millet ve devlet, ekonomi politikasını ve sistemini tayin ederken her şeyden önce kendi milli menfaatlerini, tarihi ve coğrafi şartlarını, tecrübelerini ve hedeflerini temele almak zorundadır. Yabancıların tecrübelerine ve tavsiyelerine uyarak yapılanan bir ekonomi, kendi milli ihtiyaç ve menfaatlerini, milli şartlarını ve hedeflerini dikkate almadan da ancak sömürge ekonomisine dönüşecektir.

Arvasî'ye göre eğitimde gençlere milli tarih şuuru vermek yerine, bütünlüğü parçalayıcı programlar ile genç dimağları mazilerine, atalarına, kültür ve medeniyetlerine yabancılaştırmak, milletin geleceği için en büyük tehlikedir. Bu sebeple eğitimin olmazsa olmaz iki görevi vardır; milli ve çağdaş olmak. Milli eğitim, bir taraftan sosyal hayata uyum sağlayacak milli kültür malzemesini işleyecek, diğer taraftan çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek şekilde temellendirilmelidir. Çağdaşlaşma ve millilik biri diğerine feda edilebilecek kavramlar değildir.

O'na göre milletleri ve fertleri birbirine bağlayan mânevî bağlar vardır. Mânevî bağların en önemlisi müşterek duygulardır. İnsan menfaatle bağlı olduğu kimselerden ziyade, duygularında ortak olduklarına yakınlık hisseder. Karakter uyumundan dolayı yakın çevresiyle daha fazla iç içedir. Milli karakterler de şahsiyetleri oluşmuş milletlerde görülür. Milliyet olmayan yerde şahsiyet, şahsiyet olmayan yerde insanlık yoktur. Bu sebeple Türk'ün bizzat kendi kolektif tasavvurunda, destanlarında, şiirlerinde yerini bulan, Türk içtimai ırkının, Türk Tipi'nin özelliklerini taşıyan kişilerin evlenmeleri teşvik edilmeli, özendirilmeli, böylece Türk içtimai ırkı, kan ve soy birliği şuuru ile güçlendirilmelidir.

Düşünüre göre her milletin kendisine has bir dehası, düşünme, davranış, iletişim tarzı ve hayat anlayışı vardır. Hiçbir milletin diğerini ezmeye, sömürmeye, esaret altına almaya hakkı yoktur. Dünyadaki bütün milletler diğerlerinin tasallutundan kurtulur, kendi sahası içinde yaratılışına uygun ve bağımsız olarak gelişmesini sürdürürse

ancak o zaman insanlığın ve dünya kültürünün daha mükemmel hale gelmesi mümkün olur. Millet ve insanlık iç içe iki realitedir.

Arvasî'ye göre Türk milliyetçiliği, insani bir hareket ve bir düşünce sistemi olarak her milletin mutlu olmasını ister. Milletlere ve milliyetlere saygı duymak, insanlığa saygı duymak anlamına gelir. Millet ve milliyet duygularını yok etmeye çalışanlar insanlığa da ihanet etmektedirler. Türk milliyetçileri, savaşı değil barışı sever ancak savaşın da inkar edilemez bir gerçek olduğunu bilir. O'na göre savaş sun'i bir şey değil, bir var olma kanunudur. Bu sebeple Türk milliyetçiliği, millet ve milliyet gerçeğinin devamı için, her türlü emperyalizmin, sömürünün, hümanistlik taslayarak milletleri dünya milleti haline dönüştürüp teke indirmeye çalışanların karşısındadır.

Arvasî, her millet, kendi milli menfaatini koruyup üstün tutacak milliyetçi kadrolar yetiştirmeli, onlara sahip çıkmalı, onlarla işbirliği içerisinde hareket etmelidir görüşündedir. Her milleti, içlerinden, kendilerinden olan milliyetçileri idare ederse, hem kendisine düşman yabancı oyunları daha kolay sezip bertaraf edecek, hem de huzur ve mutluluğa ulaşmak kolaylaşacaktır.

O'na göre her millet ve devlet gibi, Türk milleti ve devleti de, kendi ekonomik, sosyal, kültürel ve politik problemlerini, bizzat kendisi çözmek zorundadır. O, her şeyden önce, kendini canından daha aziz bilen Türk milliyetçisi ve namuslu kadrolara muhtaçtır. Bu kadrolar, yabancılaştırmadan çağdaşlaşmış, Türklük şuuruna ve İslam aşk ve ahlakına sahip, ihtisas grupları halinde teşkilatlanmış bulunmalıdır. İşte milletimiz ve devletimiz bunların öncülüğünde hızlı bir kalkınma temposunu, bütün dış ve iç engellemelere rağmen gerçekleştirebilecektir.

İslam âlemi ve ülkemiz açısından yıllardır içinden çıkılmaz bir hal alan siyasi ve ideolojik tartışmalardan anlaşılıyor ki, kavramlar birbirine karıştırılmakta, değerlendirmeler İslamî kaynaklar ışığında yapılmamakta, sosyal, psikolojik ve objektif değerlendirmelerden uzaklaşmaktadır. Irk, millet ve milliyetçilik kavramları önyargılı bir şekilde suçlu ilan edilmekte, Müslümanlar kısır tartışmaların içine çekilmektedir. Ümmetçilik ve İslam birliği düşüncesi adına millet, milliyetçilik ve milli devletlere karşı çıkılmaktadır. Ümmet kelimesiyle kastedilen bütün

Müslümanlar ise, milletle de Türk Milleti kastediliyorsa ve Türk Milleti de Müslüman olduğuna göre niçin aralarında bir çelişki bulunsun? Ümmet bütünü, millet de bütünden bir bölümü oluşturduğuna göre, bütünlü parçanın birbirine karşı olduğunu iddia etmenin mantık kurallarına uygun olmadığı, din ve milliyet karşıtlığı ifadesi kasıtlı olarak söyleniyorsa İslam'a ve Türklüğe ihanet olduğu değerlendirilmektedir.

Arvasî'ye göre, İslam dini ile milletler, milliyetler, milli şuurlar çökertilemez. Aksine İslam dini ile milletler güçlenirler, hayat bulurlar, yücelirler. İslamiyet insanların ırklara, kavimlere ayrıldığını kabul eder ve milli şahsiyetlerini, karakterlerini Allah'ın ayeti olarak görür. Bunun yanında İslam kardeşliği şuurunu içinde dayanışmaya ve Allah yolunda yarışmaya davet eder. Bu sebeple Türk milliyetçisi için İslamiyet ve Türklük birbirine zıt iki değer ve varlık değil, biri diğerine güç veren, birbiriyle hayat bulan ruh ve beden gibidirler.

O, milliyetçiliği, ideolojik bir yaklaşım, şovenlik, taassup, gericilik, tehlikeli bir fikir gibi görenlerin çok ötesinde insani bir duygu, medeniyete yeni kıymetler sunan ilerlemeci bir düşünce ve her şeyden öte meşru bir hak olarak görmektedir.

Bu çalışma, hümanist yaklaşımlarla oluşturulmaya çalışılan, millet ve milliyetçilikleri ortadan kaldırarak tek dünya milleti olma düşüncesinin, kültürel yozlaşmaya, kimlik bunalımına ve sömürgeleşmeye yol açacağı varsayımından hareketle, ülkemiz ve İslam dünyasında millet ve milliyetçilik kavramlarının doğru anlaşılabilmesi amacıyla S. Ahmet Arvasî'nin bu konudaki düşünceleri üzerine oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akçura, Y. (1987), *Türk Yılı 1928*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Arsal, S. M. (1975). *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*. İstanbul.
- Arvasî, S.A. (1994). *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*. İstanbul: Burak Yay.
- Arvasî, S.A. (2009). *Doğu Anadolu Gerçeği*. İstanbul: Bilgeoğuz Yay.
- Arvasî, S.A. (1995). *Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Burak Yay.
- Arvasî, S.A. (2008). *Hasbihal*. İstanbul: Bilgeoğuz Yay.
- Arvasî, S.A. (1965). *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*. İstanbul: Doğan Güneş Yayınevi.
- Arvasî, S.A. (1998). *İlm-i Hal*. İstanbul: Burak Yay.
- Arvasî, S.A. (2009). *İnsan ve İnsan Ötesi*. İstanbul: Bilgeoğuz Yay.
- Arvasî, S.A. (2014). *Kendini Arayan İnsan*. İstanbul: Bilgeoğuz Yay.
- Arvasî, S.A. (2009). *Sohbetler*. İstanbul: Bilgeoğuz Yay.
- Arvasî, S.A. (2013). *Türk İslam Ülküsü*. İstanbul: Bilgeoğuz Yay.
- Arvasî, S.A. (2009). *Türkiye’de Şark Meselesi ve Alınacak Tedbirler*. İstanbul: Bilgeoğuz Yay.
- Aydın, S. (1993). *Modernleşme ve Milliyetçilik*. Ankara: Gündoğan Yay.
- Ayni, M.A. (2011). *Milliyetçilik*. İstanbul: Kurtuba Kitap.
- Bolay, S.H. & Sarıkavak, K. (2001). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*. Ankara: MEB Yay.
- Buhari. (1990). *Sahihu’l-Buhari, I-VII*. Beyrut.
- Canan, İ. (1989). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Devellioğlu, F. (1962). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Doğu Matbaası.
- Ebu Davud. (1988). *Sünen, I-III*. Beyrut.

- Gökalp, Z. (1996). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Kamer Yay.
- Heyd, U. (2010). *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*. İstanbul: İlim Kültür Sanat Yay.
- Hüdavendigar, O. (2012). *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvasî*. İstanbul: Uyanış Yay.
- İbn Haldun. (1991). *Mukaddime*. İstanbul: MEB Yay.
- İbn Hanbel, A. (ts.). *Müsned, I-VI*. Mısır.
- İbn Hanbel, A. (1993). *Müsnedu'l-İmam Ahmed İbn Hanbel, I-L* (Tahkik: Şuayb el-Arnaut). Beyrut.
- İbn Mace. (ts.). *Sünenü İbn Mace, I-II*. Kahire.
- İnan, A. (1988). *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- İzzet, M. (1969). *Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat*. İstanbul.
- Kedourie, E. (1971) *Avrupa'da Milliyetçilik*. İstanbul: (çev. H. Timurtaş) MEB. Yay.
- Kafesoğlu, İ. (1970). *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*. İstanbul: MEB. Yay.
- Kaplan, M. (1997). *Nesillerin Ruhu*. İstanbul: Dergah Yay.
- Kuper, A. (1988). *İlkel Toplumun İcadı* (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kuvancı, M. (1992). *S. Ahmet Arvasî, Hayatı-Tefekkürü-Eserleri*. İstanbul: Burak Yay.
- Müslim. (ts.). *Sahih, I-V*. Beyrut.
- Niyazi, M. (2011). *Millet ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Onur, H. (2003). *Asrın Yesevisi S. Ahmet Arvasî*, İstanbul: Edille Yay.
- Özdemir, Ş. (2006). *S. Ahmet Arvasî*. İstanbul: Arı Sanat Yay.
- Renan, E. *Ulus Nedir* (Çev. G. Yavaş). İstanbul: Pınhan Yay.
- Semerci, M. O. (2012). *Hatıraların Aydınlığında Seyyid Ahmet Arvasî*. İstanbul: Tıbyan Yay.
- Sezgin, A. (1990). S. Ahmet Arvasî. *Ufuk Dergisi*, Ocak sayısı.

- Suavi, A. (1993). *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Ankara: Gündoğan Yay.
- Şentürk, R. (2005). Millet. *DİA*, 30, 64-66.
- Hobsbawm, E.J. (1993). *Milletler ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Türk Dil Kurumu. (1969). *Türkçe sözlük*. (Genişletilmiş baskı). Ankara: TDK.
- Türkdoğan, O. (1999). *Niçin Milletleşme*. İstanbul: Alfa Yay.
- Turan, O. (1994). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Wach, J. (1995). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: M.Ü. İFAV Yay.
- Weber, M. (2006) *Sosyoloji Yazıları*, (çev. T. Parla) İstanbul: İletişim Yay.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Hamdi ÖZDEN

Doğum Yeri ve Yılı : Çatalzeytin/ 08.01.1973

Medeni Hali : Evli

Yabancı Dili : Arapça

E-posta : ozdenhamdi@hotmail.com

Eğitim Durumu

Lise : Kastamonu İmam Hatip Lisesi

Lisans : S.Ü. İlahiyat Fakültesi

Mesleki Deneyim

İş Yeri: 1996-2018 Göl Anadolu Lisesi (halen) öğretmenlik